

Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie – specialerapport

Indholdsfortegnelse	1
1.0 Indledning	3
2.0 Historiografi	4
2.1 Idrætshistorie – hvordan	5
2.2 Den tidlige idrætshistorie	6
2.3 Den marxistiske sportskritik	9
2.4 Forsøgene på at legitimere idrætsforskning – sport som utopi.....	11
2.5 Civilisering og disciplinering – Norbert Elias	12
2.6 Engelsk socialhistorie – historie fra neden	13
2.7 Opsummering	15
2.8 Emneorienteret idrætshistoriografi	15
2.9 Større samlede værker	16
2.10 Større værker om fodbold	21
2.11 Sport, rum og bystrukturer	25
2.12 Arbejderidræt	30
2.13 Lokalhistorie	32
2.14 Tilskueradfærd	33
2.15 Organisationshistorie	35
2.16 Sportsjournalistik	38
2.17 Opsummering	39
3.0 Præsentation af kilder	40
3.1 Officielle kilder	40
3.2 Forskningsbaserede værker og tidsskriftsartikler.....	41
3.3 Populære fremstillinger og jubilæumsskrifter	41
3.4 Avisartikler	42
3.5 Magasiner	44
3.6 Rapporter og undersøgelser	45
3.7 Kildernes udsagnskraft – sammenfatning	45

4.0 Fodbold som kultur	46
4.1 Kulturhistorie	47
4.2 Kulturhistorie som historisk genre	51
4.3 Problemstillinger ved kulturhistorie	52
4.4 <i>Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie som kulturhistorie</i>	53
5.0 <i>Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie som faglig formidling.</i>		55
5.1 Bogens opbygning	56
5.2 Målgruppe og brug af bogen	57
5.3 Formidling i forskningen	58
5.4 Traditionel og alternativ formidling	60
5.5 Erindring og mytedannelse	61
5.6 Formidling, historie og erindring – en sammenfatning	63
6.0 Konklusion	64
7.0 Resume på dansk	72
7.1 Summary	73
8.0 Litteraturliste	75

1.0 Indledning

Andels- og højskolebevægelsen, skytte- og gymnastikbevægelsen, arbejderbevægelsen og de religiøse vækkelser. 1800-tallet var præget af mange forskellige folkelige bevægelser, der var med til at forme, (ud)danne og oplyse de samfundslag, som det ikke før demokratiets indførelse i 1848 havde været nødvendigt at oplyse, ligesom disse samfundslag gennem oplysning forsøgte at fremme deres egne kulturelle og politiske mål. Disse folkelige bevægelser er alle godt belyst, men idrætsbevægelsen er, udover gymnastikken, mindre godt belyst. Den såkaldt engelske sport¹ og især fodbolden har næsten totalt unddraget sig historikernes opmærksomhed, når den da ikke lige har skullet fungere som modsætning til gymnastikken og dermed som en særlig nedbrydende eller moralsk tvivlsom størrelse. *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* vil forsøge at vise, hvorledes fodbolden er økonomisk samt social- og kulturhistorisk integreret i den samlede Danmarkshistorie. Vores formål med *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* har været at sammenligne den store historie om det danske samfund med både den lille historie og store historie inden for idrætshistorien - dvs. en kombination af detailstudie, social- og kulturhistorie samt den syntetiserende historie.

At beskæftige sig med idrætshistorie er en forholdsvis ny disciplin i Danmark. I 1970'erne lød parolerne fra ungdomsoprøret "Historie for folket". Man ville væk fra den "store historie", den begivenhedshistoriske tilgang til historien med fokus på den politiske historie og samfundets øverste lag.² Man ville høre om folks dagligdag - også om andre sociale lags end samfundets øverste. Ud af den kamp kom den nye social- og kulturhistorie, og som en slags underdisciplin hertil, idrætshistorien. Man blev opmærksom på, at menneskers fritidsaktiviteter også havde betydning for samfundet, at de var integreret i samfundet og ikke befandt sig i et ideologisk og materielt vakuum. I første omgang interesserede man sig dog kun særdeles abstrakt for den store folkelige aktivitet som idræt er, da den tidlige marxistiske sportskritik reducerede sporten til at være et led i den kapitalistiske undertrykkelse og udbytning af befolkningen.

Idrætshistorie er ikke en disciplin, der udelukkende behøver at blive praktiseret uden for de historiske institutter, som det i udpræget grad er tilfældet i dag. For at påvise det forsøger vi at

¹ Ordene idræt og sport bliver her brugt vilkårligt. Traditionelt ses idræt som en samlebetegnelse for hele idrætsverdenen, hvilket sport, som konkurrenceidræt, er en slags underafdeling af. At idræt og sport langt hen ad vejen dækker over de samme ting skyldes en sprogrensningsbevægelse i Norden i tiden omkring den engelske sports indtog, hvor man ændrede det engelske ord sport til idræt (ses bl.a. ved oprettelsen af Dansk Idræts Forbund i 1896, som jo også organiserede den engelske sport og lige så godt kunne have heddet Dansk Sports Forbund).

² 1968 bruges i specialet som et fikspunkt for paradigmeskiftet. Vi er fuldt ud klar over, at der også inden 1968 blev produceret historie, der i sin metode mere var strukturalistisk end personorienteret – blot gjorde det sig ikke gældende inden for idrætsforskningen, som på den tid ikke blev udforsket professionelt af historikere.

efterspore den dynamik, der eksisterer imellem de to interdependente verdener – idrætsverdenen og samfundet som sådan. Uden den sammenligning risikerer idræts historie at blive gode (idræts)fortællinger eller folkløse uden nogen egentlig relevans for historikeren. Med sammenligningen har idræts historikeren muligheden for at bidrage til totalhistorien. I dag ser man ikke en seriøs Danmarkshistorie udelade arbejdernes forhold i det industrielle samfund, deres dagligdag samt fritidsaktiviteter. Den lille historie om arbejdernes gøremål og laden er blevet en del af samfundets historie. Men til trods for denne udvikling har en anden lille historie, idræts historien og i særdeleshed historien om den kommercialiserede fodbold, haft problemer med at vinde indpas på universiteterne.³ Dette virker mærkværdigt alene af den grund, at sporten og især fodbolden som folkelig bevægelse har haft et så enormt (numerisk) og klasseoverskridende omfang, som både har haft social og samfundsmæssig betydning. Dette leder frem til en problemformulering, der overordnet lyder: Hvilken samfundsmæssig betydning har den danske fodboldbevægelse haft? Herunder vil vi besvare følgende underpunkter: Hvad er fodboldens sociale herkomst, og hvilke samfundsklasser har haft kontrollen over fodboldbevægelsen? Eksisterer der en fodboldens ideologi/selvforståelse, og hænger denne sammen med fodboldens sociale herkomst – hvorledes har ideologien/selvforståelsen ændret sig i takt med, at fodboldbevægelsen kom til at inkludere folk fra flere forskellige klasser? Hvordan har denne ideologi/selvforståelse udviklet sig i takt med fodboldens kommercialisering? Hvorledes passer ideologien sammen med de faktiske forhold i klubber og foreninger under DBU, herunder ønskes diskussion af skellet mellem elite og bredde? Det skal understreges, at disse problemstillinger primært vil blive besvaret på grundlag af vedlagte bog. Specialet fungerer hovedsageligt som forklaring på de forskningsmæssige baggrunde, valg og fravalg, der ligger til grund for bogen. Derfor er bogens indledning og specialets indledning forskellige, mens konklusionen i specialet og opsummeringen i bogen næsten er ens.

2.0 Historiografi

En historiografi er studiet af en forskningsudvikling. Da den danske idrætsforskning ikke er så veludviklet som i mange af de omkringliggende lande, har vi valgt også at inddrage den svenske og engelske forskning for på den måde at kunne sammenligne og drage nytte af de erfaringer, man der har gjort sig. Den engelske forskning inddrages, da den var langt tidligere udviklet end den nordiske. Inspirationen derfra er således tydelig. Det kan f.eks. være grunden til, at arbejderklassen herhjemme i mange år blev tillagt en for stor betydning. Den svenske forskning er interessant, fordi

³ Et overblik over det danske idrætsforskingsmiljø findes in: Nielsen, Niels Kayser, *Fra Robin Hood til fodbold*, Odense Universitetsforlag, Odense, 1992, 44-47

de nordiske lande ligner hinanden så påfaldende meget i organiseringsgrad (ved siden af en stærk centralmagt er der vokset stærke folkelige bevægelser frem centreret omkring foreninger, organisationer og institutioner af civilsamfundsmæssig karakter – civilsamfundet tager så at sige over, hvor det offentlige slipper).⁴ Derved kan man ved sammenligning se ligheder, men forskellene kan også stå stærkere frem og dermed belyse de danske særegenheder.

For at give en bedre forståelse for hvornår og hvordan idrætshistorien som disciplin kom frem, vil vi først give et kronologisk overblik over tendenser i idrætsforskningen indtil starten af 1980'erne, hvorefter vi vil give en emneorienteret oversigt. Dette tilbageblik vil være med til at kaste lys over, hvorfor fodbolden har fået så stedmoderlig en behandling af historikerne, som det har været tilfældet. Det vil ikke være muligt at redegøre for al idrætsforskning, derfor har vi valgt at inddrage de værker, vi selv har brugt, samt de værker der på den ene eller anden måde har bidraget til udviklingen inden for idrætsforskningen.

2.1 Idrætshistorie - hvordan

Idrætshistorien er stadig så ung og uudviklet, at det er for tidligt at tale om traditioner, men der aftegner sig alligevel, i det mindste internationalt, nogle forskellige måder at skrive idrætshistorie på.

Jørn Hansen har i tidsskriftsartiklen ”Idrætshistorie – hvordan” redegjort for mindst fire forskellige måder at skrive idrætshistorie på.

- 1: Om sportens placering i det moderne samfund. Forskning på et meget højt abstraktionsniveau med anvendelse af kritisk sociologisk metode, som i den grad teoretiserer sporten. Et eksempel er frankfurterskolens sportskritik, hvor man i bund og grund sagde, at sporten var videreførelsen af det kapitalistiske samfund.
- 2: Et forsøg på at afklare legemskulturens placering i en række historiske samfund fra Antikken til nu med anvendelse af en historisk, kritisk sociologisk analyse. Denne forskningsretning bevæger sig ligeledes på et meget højt abstraktionsniveau og kan ifølge Hansen kun bruges på det generelle, overordnede plan. Det kan f.eks. være Norbert Elias.
- 3: Den store idrætshistorie. Her skrives der på synteseplanet om idrætshistorie – de store begivenheder og lange linjer. Et eksempel er Ove Korsgaards *Kampen om kroppen*.

⁴ Nielsen, Niels Kayser, ”Idræts og lokalhistorie – pejlinger og perspektiver i en dansk og nordisk kontekst” in: *Idrætshistorisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Odense, 2002, 11

- 4: Detailstudiet. Herunder findes en myriade af forskningsretninger med anvendelse af mange forskellige teorier, hvor man beskæftiger sig med organisationshistorie (afhængig af udgangspunktet. Organisationshistorie kan også være syntetiserende historie), lokalhistorie, tilskueradfærd, arbejderidræt, sportsjournalistik, sportsgeografi, de enkelte sportsgrenes historie samt mere afgrænsede social- og kulturhistoriske problematikker.⁵

Denne indledende manøvre er lavet for at skabe nogle analytiske skel, noget at læne sig op ad, inden vi bevæger os ind i den fagligt bredt favnende idrætsforskning. Pga. den store inspiration fra især sociologien men samfundsvidenskaben generelt er det mere dækkende at bruge begrebet en humanistisk-samfundsvidenskabelig historiografi.⁶

2.2 Den tidlige idræts historie

Et eksempel på tidlig engelsk socialhistorie er *History of Football from the beginnings to 1871* af Francis Peabody Magoun jr. skrevet i 1938. Her gives et overblik over fodboldens udvikling fra 1300-tallet, hvor det næsten udelukkende var et spil for underklasserne til det moderne regelsatte spil på kostskolerne og FA's dannelse. Bogen er primært baseret på de forskellige love, der gennem tid er vedtaget vedrørende (forbud mod) fodbold. Den er bygget kronologisk op, og forfatteren påtager sig rollen som annalist i en udvikling, der beskrives som en kontinuerlig proces: "The history of popular football must, therefore, perforce be somewhat monotonous in that there is no development, no change; the historian must content himself with the role of humble annalist".⁷ Således mente Magoun i 1938, da bogen udkom, at fodbold stadig, da bogen slutter i 1871, i modsætning til de mere aristokratiske sportsgrene som ridning eller hestevæddeløb, var "folkets sport". Senere engelske socialhistorikere kom til at debattere, hvilken klasse der egentlig havde haft kontrol over den moderne fodbold. Bogens lidt kedelige, redegørende stil til trods er den smækfyldt med oplysninger, der har ligget til grund for mange senere værker.

I Danmark er den professionelle idrætsforskning ikke-eksisterende indtil 1970'erne. Idrætten blev i stedet behandlet i klubbernes, lokalunionernes og DBU's jubilæumsskrifter. Forfatterne var ofte sportsjournalister, klubmedlemmer eller andre, der på anden måde havde arbejdet for idrætten. Her kan man ofte finde uvurderlige oplysninger om klubbernes sociale sammensætning, som vi i dag ellers ikke har kilder til at redegøre for, da medlemsprotokoller ofte enten er gået tabt eller på

⁵ Hansen, Jørn, "Idræts historie – hvordan" in: *Idræts historisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Odense, 1985, 23-25

⁶ Jvf. Nielsen, 1992, 51

⁷ Magoun, Francis Peabody jr.,

anden måde blevet glemt på lofter og i kældre.⁸ Ligeledes kan man orientere sig om klubbernes/lokalunionernes og DBU's forhold til de respektive lokale myndigheder/staten – gerne udlagt som et antagonistisk modsætningsforhold indtil kampen for tilskud til baneanlæg, klubhuse og ordentlige forhold endelig fattede politikernes interesse, ligesom modsætningsforhold til andre klubber også dyrkes. Skrifterne skal bruges med en del forbehold for lokal-, regional og national chauvinisme, ligesom de ofte er forfattet i en forsonende, udglattende tone, så der ingen tvivl er om, at man nok har været uenige, men i sidste ende arbejdet for samme mål. På samme måde overleverer de ofte myter eller gode historier om, hvordan klubben/unionen er blevet stiftet, det helt unikke for de forskellige organisationer, glorificerende portrætter af spillere og formænd for deres bedrifter osv.

Socialdemokraten og idrætsforkæmperen A. C. Meyer var i 1908-09 redaktør på 2-bindsværket *Idrætsbogen – Populære vejledninger i udøvelsen af gymnastik og dansk idræt udarbejdede af fagmænd*. Heri er afsnit om de forskellige idrætsgrenes historie samt deres anvendelighed og ”indflydelse paa den menneskelige organisme”.⁹ Værket kan bruges som levning af, hvordan man så idræt på den tid (som opdragende og karakteropbyggende), men der findes også et mindre afsnit om fodboldspillet historie, taktik og regler, som tydeligvis har inspireret Johannes Gandil i beskrivelsen af, hvordan fodbolden kom til Danmark.

Desuden findes mindre publikationer som Fr. Knudsens *Træk af Boldspillets historie* fra 1933, som behandler boldspillet historie indtil den moderne engelske fodbold ud fra noget der ligner en antropologisk tilgang med fokus på folkelivet, samt hvordan og hvor forskellige fodboldlignende spil er blevet udøvet gennem tid.

I 1935 redigerede Aage Hermann og Evald Andersen 2-bindsværket *Den danske idræts bog*. Thorvald Stauning skrev forordet, der betonedede idrættens karakteropdragende aspekter: ”Idrættens

⁸ De mest informationsmættede skrifter, som samtidig dækker geografisk bredt er: *Kjøbenhavns Boldklub i 25 Aar*, udgivet af KB, København, 1901, *Typografernes Sportsklub gennem 25 Aar*, udgivet af Typografernes Sportsklub, København, 1912, Andersen, Evald (red.), *DBU 1889-1964*, forlaget Urania, København, 1964, Andersen, Harald (red.), *Lolland Falsters Boldspil Union 50 år*, udgivet af LFBU, Nykøbing Falster, 1956, Bülow, K. (red.), *Akademisk Boldklub gennem 50 aar*, Saabye Christensen, København, 1939, Hartoft, L (red.), *Sjællands Boldspil-Union gennem 50 år*, udgivet af Sjællands Boldspil-Union, Slagelse, 1952, Jantzen, Ivar (red.), *Kjøbenhavns Boldklub 1876-1926*, udgivet af Kjøbenhavns Boldklub, København, 1926, Lundberg, Ejler *Randers Sportsklub Freja gennem 50 år 1898-1948*, udgivet af Randers Sportsklub Freja, Randers, 1948, Nielsen, Wilbour, *Fyns Boldspil-Union gennem 50 aar*, udgivet af FBU, Odense, 1954, *Odense Boldklub gennem 50 aar*, udgivet af Odense Boldklub, Odense, 1937, Pedersen, Willy og Samuelson, Eyvind, *Jydsk Boldspil-union 1895-1970*, udgivet af JBU, Vejle, 1970, Prip, Poul, *KB gennem 100 år*, udgivet af Kjøbenhavns Boldklub, København, 1976, Staffensen, Holger (red.), *Bornholms Boldspil Union 1907-1957*, udgivet af BBU, Rønne, 1957, Søndergaard, A, *Aalborg Boldspilklub 1885-1935*, udgivet af Aalborg Boldspilklub, Aalborg, 1935, Westphall, E, *Jydsk Boldspil Union i 50 aar*, udgivet af JBU, Århus, 1945

⁹ Meyer, A. C. (red.), *Idrætsbogen – Populære Vejledninger i Udøvelsen af Gymnastik og dansk Idræts udarbejdede af Fagmænd*

Organisationer lærer Deltagerne et sundt, smukt og uegennyttigt Kammeratskab, at kæmpe ærligt, at sejre og tabe i den fredelige Kappelstrid med samme Smil og samme Sind".¹⁰ Midt i en tid hvor Dansk Arbejder Idræt kæmpede for overlevelse, roste Stauning således "idrættens organisationer" – ikke kun DAI, hvilket understreger den socialdemokratiske lunkenhed overfor projektet. Ellers består bindene af en lang række artikler om forskellige idrætsgrene, store personligheder, arbejder-, militær- og forskellige socialgruppers idræt. Værket kommer meget bredt omkring, om end det er noget fragmentarisk. Fodnoter bruges ikke, så man må gå ud fra, at mange af artiklerne bygger på personlig erfaring, og man må tage de samme forbehold for dem som kilder, som man må med jubilæumsskrifterne.

I samme annalistiske stil som Magoun er værket *Dansk Fodbold* med den tidligere landsholdsspiller i fodbold og meget aktive foreningsmand Johannes Gandil som redaktør og initiativtager. Mammutværket på 718 sider blev udgivet i 1939 i forbindelse med DBU's 50 års jubilæum og redegør for udviklingen af det engelske spil, dets indførelse i Danmark af engelske jernbanearbejdere og gennemgår derefter år for år landskampe, klubkampe, FIFA-kongresser, forskellige klubber og lokalunioners historie samt DBU's bestyrelsesmøder. Selvom bogen i den grad er personfikseret, nationalchauvinistisk i gennemgangen af landskampe, ikke gør brug af fodnoter, og ganske ukritisk udtaler sig om fodboldbevægelsens helte (heltene er især de skiftende DBU-formænd) og skurke, så er den ikke til at komme udenom af den simple grund, at mange oplysninger ikke findes andre steder.¹¹

Derudover kan nævnes tidlige værker som Creutz Jensens *Fynsk fodbold gennem tiderne* fra 1946, hvor formålet var: "at give et samlet overblik, et farverigt billede i en munter, fornøjelig og causerende form, af fynsk fodbolds historie, dens udvikling, dens milepæle og vendepunkter".¹² I samme stil er Aksel Alstrups *Jysk fodbold i fortid og nutid*, bind 1 og 2, udkommet hhv. i 1950 og i 1953, som klub for klub beskriver stiftelsessituation, de jyske klubbers historie, baneforhold osv. Værket kommer geografisk vidt omkring og har detaljer med om de mindste jyske klubber, selvom de største artikler er klubberne fra de større jyske byer forundt. Samme slags værk blev i 1954 udgivet af Sjællands Boldspil-Union omhandlende de sjællandske klubber samt SBU's historie. Heri står eksplicit, at værket bygger på rundrejse til klubberne og mundtlige beretninger, så på den måde tager redaktionen selv sine forbehold overfor det skrevnes historiske korrekthed.¹³

¹⁰ Hermann, Aage og Andersen, Evald, *Den danske idræts bog bind 1*, Dansk Haandbogs Forlag, København, 1935, 3

¹¹ Gandil, Johannes, *Dansk Fodbold*, udgivet af DBU, København, 1939

¹² Jensen, Creutz (red.), *Fynsk fodbold gennem tiderne i tekst og billeder*, Sportsforlaget, Odense, 1946, 5

¹³ Alstrup, Axel (red.), *Sjællandsk fodbold gennem tiderne*, bind 1, Østergaards Forlag, Odense, 1954, 5

Historikere har således ikke interesseret sig for fodbold i denne lange periode. Historieskrivningen er blevet overladt til de mennesker, der selv brændte for sporten, og som har skrevet om den efter bedste evne. Overordnet kan man sige, at det er skrevet ud fra et aktørorienteret perspektiv med meget ringe inddragelse af strukturelle forhold. Inddragelsen af strukturelle forhold blev til gengæld altoverskyggende inden for den marxistiske sportskritik.

2.3 Den marxistiske sportskritik

Den marxistiske sportskritik var en forlængelse af Frankfurterskolens kulturkritik og blev bl.a. fremført af Bero Rigauer. Hans mest berømte værk er *Sport und Arbeit - Soziologische Zusammenhänge und ideologische Implikationen*, der udkom første gang i 1969, og blev uddybet i bogen *Warenstrukturelle Bedingungen leistungssportlichen Handelns* fra 1979. Rigauer argumenterede for, at den moderne sport blev korrumpet af de olympiske idealer, ”hurtigere, højere, længere”, som gjorde udøveren til et værktøj for det borgerlige kapitalistiske samfund. Således mente han, at mekanismerne på arbejdspladsen og sportspladsen var de samme. Målet var ekspansion og vækst, og gennem sporten fastholdes udøveren i samfundets kapitalistiske ideologiske hegemoni:

Sporttreiben [stellt] einen Handlungstypus [dar], in welchem die Wert- und Zielorientierung von Leistung und Wettkampf über eine rechnerische, vergleichende und vergengenständliche Praxis, unter dem Aspekt besonderen Wachstums (Sieg, Rekord usw.), angestrebt und wenn möglich verwirklicht wird. Sportsspezifischer Beziehungsaustausch unterliegt somit warenstrukturellen Normen, die entsprechende Bewusstseins- und Handlungsmuster erzeugen, wohlgermerkt aber auf dem Hintergrund historischer und interaktiver Prozesse, in denen Normen geschaffen und verändert werden.¹⁴

Ligesom arbejderen er undertrykt og fremmedgjort i det kapitalistiske samfund, således er sportsudøveren også et offer for repression. Ligesom arbejdet specialiseres så specialiseres sporten, den bureaukratiseres, gøres upersonlig og inhuman.¹⁵ Fritiden og arbejdet ses som analoge handlingssystemer. Hele analysen er bygget op omkring en analyse af de varestrukturelle

¹⁴ Rigauer, Bero, *Warenstrukturellen Bedingungen leistungssportlichen Handelns*, Verlag Andreas Ascehnbach Lollar, Mörfelden, 1979, 54

¹⁵ For en mere detaljeret historiografisk gennemgang af perioden før 1981 se Nielsen, Niels Kayser, ”De (h)vide mål og det grønne græs” in: *Den jyske historiker* nr. 19/20, Forlaget Modtryk, Århus, 1981. Desuden for mere uddybende detaljer om den marxistiske sportskritik se Christensen, Karl, *Fodboldspillet – teori, historie og fascination*, Speciale fra institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, 1983

betingelser og disses indflydelse på samfundet ideologiske overbygning. Analysen er en materialistisk, økonomisk analyse, der ikke levner plads til subjektets fri vilje.

Franske Jean-Marie Brohm fremkom med en lignende kritik af sporten ,i en mere essayistisk, polemisk stil fremfor Rigauers marxistisk-videnskabelige, og især den moderne olympiske bevægelse: ”Faced with this holy alliance of national and international class-collaboration, militants must be armed to de-mystify the dominant ideology in sports, exposing it as a camouflage of social reality, as false political consciousness”.¹⁶ Brohm kobede sporten sammen med det kapitalistiske samfund både ideologisk og historisk. Vækstideologien afspejles i de olympiske idealer, ligesom sporten og den industrielle revolution voksede frem i samme historiske periode. Markedskræfterne vulgariserer den ædle kappestrid:

The influence of profit in the so-called amateur sports, and the converse process whereby sports is employed for commercial advertising, lead to the transformation of champions into the official representatives of the firms providing their equipment, and to the transformation of the Olympics, together with all other major sports meetings, into a confrontation, via their representatives, between industrial firms, fighting for domination of the market.¹⁷

Udøveren fremmedgøres fra sin egen krop via kravene fra trænere, de medicinske tilskud og doping, som skal sørge for ”maximum productivity”¹⁸ – nøjagtig som på arbejdspladsen. Om sport som opium for folket og udtryk for falsk bevidsthed skrev Brohm:

Football becomes a real opiate of the people, enabling them to forget the trials of everyday life [...] The bourgeoisie aims to convince people that really there are no such thing as antagonist social classes. Instead there are “social partners” who can come to agree on tacit or explicit contracts by playing the game on “neutral terrain” under an “impartial referee”, namely the state, while “abiding by agreed rules”, which embody the bourgeoisie’s idea of proper norms of “fair play”.¹⁹

Denne falske bevidsthed omklammer bevidstheden, hos især arbejderklassen, og fastholder dem i det borgerlige kapitalistiske samfund.

Således var der i den marxistiske sportskritik ikke plads eller forståelse for at undersøge sportens mere fascinerende elementer. Sport var udtryk for falsk bevidsthed og på den måde fordømmende

¹⁶ Brohm, Jean-Marie, *Sport – a prison of measured time*, Villiers Publications Ltd., London, 1978, 103

¹⁷ Brohm, 1978, 104

¹⁸ Brohm, 1978, 107

¹⁹ Brohm, 1978, 114-115

for både arbejderklassen som for de enkelte akademikere, der kunne finde på at interessere sig for fænomenet. Dog åbnede kritikken op for en diskussion af sportens samfundsmæssige placering samt en opfattelse af, at sporten havde haft en historisk (negativ) betydning. Vi vil hævde, at kritikken fik stor indflydelse i Danmark. Dog ikke i en marxistisk version, men som en måde at betragte kommercialiseret sport, hvor især den udelukkende negative fokus på elitesport og fodbold i særdeleshed blev fremherskende. I stedet beskæftigede man sig med den folkelige, tilsyneladende konkurrencefrie, gymnastik.

2.4 Forsøgene på at legitimere idrætsforskning – sport som utopi

Den marxistiske sportskritiks nytteværdi for en videre idrætsforskning var næsten lig nul, da den udelukkende betragtede sporten som en negativ videreførelse af det kapitalistiske samfund, ligesom dens materialistiske fokus i for høj grad overså den subjektive oplevelse af sporten. Den marxistiske sportskritik mistede gradvist pusten i løbet af 1970'erne, og der blev arbejdet på at skabe et teoretisk ståsted for idrætsforskningen ved på den ene side at imødekomme dele af den marxistiske sportskritik, men samtidig understrege at sporten indeholdt mere end det – sportens dobbelthed. De erkendelser udmøntende sig i en positiv ideologikritik. Skønlitteraturen var fortrøp for denne udvikling i Danmark, da Hans-Jørgen Nielsen med *Fodboldenglen* fra 1979 viste, at fodbolden ikke bare var udtryk for borgerlig individualisme og en forlængelse af det kapitalistiske samfund, men et rum for fri udfoldelse af det særegne.²⁰ Et historiefagligt forsøg er Niels Kayser Niensens "Sport, kultur og utopi" fra det bevidsthedssociologiske tidsskrift *Bidrag*.²¹ Nielsen var inspireret af Ernst Blochs teorier om utopi, og den gennemgående tese er, at sporten ikke kun indeholder repressive elementer, men også frigørende. Dette kobles sammen med urbaniseringen og moderniteten, hvor tesen er, at i det brud, som flytningen fra land til by repræsenterer, opstod der et kulturelt tomrum, som blev sportens chance. Nielsen kalder det den regressive utopi – længslen bagud mod bondelandets Danmark, som genfindes i sportens frigørende elementer og fællesskabet. I sporten findes elementer, der både peger bagud mod bondelivet (fællesskabet) og frem mod det nye liv (individualiseringen).

Med sin kombination af solidaritet/fællesskab og individualisme, af gensidighed og konkurrence, uskrevne love og regelsystem, sanseudfoldelse og sublimering, cyklisk tid og lineær tid, åbne flader og snarsyn, fælledliv og

²⁰ Nielsen, Hans-Jørgen, *Fodboldenglen*, Tiderne skifter, København, 1979

²¹ For dette syn på sporten se også Carlsen, John Thobo, "Frigørelsens og fremmedgørelsens æstetik" i: *Bidrag*, nr. 13/14, Odense, 1981, 5-9

kropskontakt, thrill og regression bliver sporten d

voldsmidlerne reflekteres i sporten. Hvor de antikke konkurrencer som boksning og brydning tillod en langt større grad af fysisk vold end i dag, overførte Elias dette til det græske samfunds civilisatoriske udviklingstrin, hvor magtmonopolet endnu ikke var så centraliseret.²⁵

I 1971 udkom antologien, *The sociology of sport*, sammensat af Eric Dunning og med bidrag og forord af Elias. Her afviste Elias den marxistiske teori om sport i fritiden som en fordobling af arbejdet og forsøgte at lave en mere rummeligt skelnen mellem de niveauer, som sport bliver udøvet på:

A better conceptual approximation to the social development of our time would be a sport continuum spread between two poles: high achievement sport, such as that practised at the Olympic games, and leisure sport with its two subdivisions, spectator sport and active leisure sport.[...] One should bear in mind therefore that the sociological as well as the educational aspects of the types of sport near the two poles of the continuum are different. As time for leisure activities is expanding, one may be able to take more note of the fact that sport can be a recurrent source of social and emotional refreshment.²⁶

Således åbnedes der op for en bredere forståelse af, hvad sporten betød for individet, tilskueren og samfundet. Det var samtidig et forsøg på at forstå fascinationen af sporten historisk og på et dagligdagsniveau, hvilket uddybes i de forskellige bidrag i antologien. Samtidig var Elias opmærksom på det store skel mellem bredde og elite – dette måske især inden for den meget kommercialiserede sport som fodbold. En åbenlys kritik af civilisationsteorien er dog, selvom Elias hævdede anderledes, at den kan tolkes som en slags lineær evolutionshistorie.

Sociologien har beskæftiget sig med en lang række discipliner som sportens evne til at fascinere, sportens sociale funktion, sport og adfærd – især hooliganisme og moderne tilskueradfærd. Den har haft et vågent øje for de processer, der foregår på subjekt- og gruppeniveau, og lægger op til en empirisk undersøgelse af de forskellige arbejdsfelter – ikke kun en distanceret, teoretisk indgangsvinkel.²⁷

2.6 Engelsk socialhistorie – historie fra neden

Den særlige engelske tradition for socialhistorie, som har et meget vågent øje for de sociale

²⁵ Elias, Norbert, ”Sportens oprindelse som et sociologisk problem” in: *Den jyske historiker* nr. 19/20, Forlaget Modtryk, Århus, 1981, 68

²⁶ Dunning, Eric (ed.), *The sociology of sport*, Frank Cass and company limited, London, 1971, 8

²⁷ For en bred introduktion til mange af sociologiens begreber og sociologiens arbejdsfelter i 1970’erne og 1980’erne i forhold til sport se da antologien af Loy jr., John W., og Kenyon, Gerald, *Sport, Culture and Society*, The Macmillan Company, London, 1969

processer, især i arbejderklassen, går mere end 120 år tilbage.²⁸ Det vil føre for vidt omkring at redegøre udtømmende for denne tradition. Med kulturmarxismen og dens store mand E. P. Thompson kom der dog for alvor fokus på nye typer forskningsfelter og herunder sport og fritid. I hans mest berømte værk *The Making of the English Working Class* fra 1963 fremkom en mere blød marxistisk tilgang til kultur, fritid og sport som ikke kun en funktion af en økonomisk basis, men som noget langt mere komplekst. Det er et forsøg på historie fra neden, hvor dagligdags fænomener, moralske forestillinger og kulturelle fænomener spiller en stor rolle - hvor bevidstheden tildeles en virkelighedsskabende funktion på lige linje med mere traditionelle strukturhistoriske objekter, f.eks økonomi. Hverken klasse eller kultur betragtes som noget homogent, men betragtes som noget dynamisk og heterogent: "We can see a logic in the responses of similar occupational groups undergoing similar experiences, but we cannot predicate any law. Consciousness of class arises in the same way in different times and places, but never in just the same way".²⁹ Men selvom klassebegrebet ikke er statisk, kan man stadig undersøge og forsøge at forstå begrebets betydning og modsatrettede betydning over en længere historisk periode: "For I am convinced that we cannot understand class unless we see it as a social and cultural formation, arising from processes which can only be studied as they work themselves out over a considerable historical period".³⁰ Samtidig åbnede kulturmarxismen op for en helt ny type forskningsfelter og kilder såsom litteratursociologi, subkulturer, medieforskning, "glemte" arbejdergrupper, kulturel klassekamp og kvinders kulturhistorie³¹, dog alt sammen inden for en marxistisk samfundsforståelse.

Den engelske socialhistorie blev dog ikke udelukkende kulturmarxistisk, men udmøntede sig også i sportskulturanalyser som James Walvins *The People's Game – a Social History of British Football* fra 1975.³² Heri gives et overblik over fodboldens udvikling fra middelalderen til efterkrigstidens massesport med fokus på den dynamik, der eksisterer mellem de forskellige klasser og det omgivende samfund. Især med henblik på arbejderens kulturelle klassekamp på både lokalt, regionalt og nationalt niveau, samt hvordan fodbold har fungeret som konfliktløser og oprørsform gennem tid. Udgangspunktet er kulturanalytisk, ikke marxistisk. Den marxistiske sportskritik

²⁸ For uddybende se, Nielsen, 1981, 50-58

²⁹ Thompson, E. P., *The making of the English Working Class*, Victor Gollanz Ltd., 3. udgave, London, 1965, 10

³⁰ Thompson, 1965, 11

³¹ Nielsen, 1981, 52

³² Den engelske historievidenskab bestod naturligvis ikke kun i et skel mellem marxistiske og ikke-marxistiske kulturhistorikere. Der blev udkæmpet hårde kampe mellem strukturalistiske historikere som Tom Niarn, Perry Anderson m. fl. på den ene side og kultur- og socialhistorikerne på den anden side jf. Nielsen, 1981, 50-51 og Christensen, 1983, 28-32 samt Kaarsholm, Preben, "E

afviste Walvin af tre grunde: "The turbulence of the game clearly predates the emergence of bourgeois capitalism. Trials of collective strength and controlled aggression are common to many games; and third, the non-capitalist footballers of Russia, East Germany etc. seem no less aggressive and violent than those in the West".³³ Så engelsk socialhistorie behøvede ikke være inden for en marxistisk forståelse af samfundet, selvom meget var det i 1970'erne og 1980'erne.

2.7 Opsummering

Det ungdomsoprør, der havde krævet historie for folket og historie nedefra, druknede i første omgang sig selv i strukturhistorie baseret på økonomiske analyser og en voldsom teoretisering, hvor der ikke var levnet meget plads til de mennesker og den dagligdag, hvis historie man egentlig havde som formål at fortælle. Historikernes fokus på strukturhistorie gjorde, at man samtidig søgte inspiration hos sociologien, antropologien og semiotikken, hvilket var med til at bryde de faglige barrierer ned og dermed bane vejen for kulturstudiernes indtog. Det gjorde det klart, at den traditionelle positivistiske kildekritik om "wie es eigentlich gewesen" ikke var rummelig nok til at sige noget om de problematikker, man ville udforske.³⁴ Bl.a. derfor kom den funktionelle kildekritik frem i 1970'erne, hvor kildens udsagnskraft afhænger af historikerens spørgsmål til kilden – herunder historikerens teoretiske udgangspunkt.³⁵ Idrætsforskningen havde inden for universitetsverdenen ikke fundet et teoretisk ståsted i perioden op til starten af 1980'erne. Det har den for så vidt stadig ikke, men har derimod fundet adskillige teoretiske ståsteder, som bl.a. bygger på de ovennævnte teoretiske forsøg på at legitimere idrætsforskningen. Der blev skabt en vis legitimitet og lydhørhed for udforskningen af de idrætshistoriske problematikker, selvom udgangspunktet for meget idrætshistorie blev meget traditionelt.³⁶

2.8 Emneorienteret idrætshistoriografi

Til belysning af den nyere historiografi er der valgt en emneorienteret oversigt. Det er gjort af hensyn til bredden i historiografien. Da vi i bogen kommer omkring en bred række emner, har vi også anvendt en bred række værker som inspiration, der ikke alle kommer fra historiefaget. Samtidig er dette lige netop kendetegnende for idrætshistorien – den skrives ikke ud fra et

³³ Walvin, James, *The People's game – The Social History of British Football*, Allen Lane Penguin Books Ltd., Bristol, 1975, 181

³⁴ Nielsen, 1992, 53-57

³⁵ Også på anden måde begyndte man i 1980'erne at interessere sig for hverdagslivet i form af inspirationen fra Annales-skolen, for hvilket tidsskriftet *Den Jyske Historiker* nr. 29/30, "Kultur mentalitet og ideologi, Forlaget Modtryk, Århus, 1984 blev drivkraften.

³⁶ Nielsen, 1992, 40-43 og 47-48

paradigme eller en tradition, men skrives, som Søren Damkjær har skrevet i Gerlev Idrætshøjskoles blad *Centring*:

Der [er] tale om et konglomerat af videnskaber, altså en løs ansamling af videnskaber, der kun er forenet i én eneste ting: At de studerer den menneskelige bevægelse. Derfor er sportsvidenskab som enhedsvidenskab en kimære. Idrætsvidenskaberne har ganske vist et fælles "objekt", den menneskelige bevægelse, men dette objekt konstitueres radikalt forskelligt. Der er heller ikke noget der tyder på, at disse videnskaber konvergerer, således at de nærmer sig hinanden, eller at et nyt fælles paradigme skulle være på vej.³⁷

Denne tilstand ligger til grund for vores bredt favnende teoretiske tilgang, hvor vi prøver at udnytte styrkerne i de forskellige faglige og genremæssige tilgange i forhold til de problematikker og spørgsmål, som empirien frembringer.

2.9 Større samlede værker

Idrætsforskningen i Danmark har fokuseret meget på gymnastikken, relationen mellem gymnastik og sport og idrættens sportificering. I den forbindelse var Verner Bruhns *Plint og talerstol* fra 1979 en katalysator for idrætsforskningen.³⁸ Med udgangspunkt i udviklingen i gymnastik- og ungdomsforeningerne omkring landsbyerne og stationsbyerne i Ribe amt perspektiverede Bruhn til den overordnede udvikling og konflikter inden for gymnastikken og ungdomsforeningerne helt op til 1970'erne, mens der også er et vågent øje for de overordnede social- og kulturhistoriske udviklinger, samt hvordan foreningerne udviklede sig i takt med samfundsudviklingen. Herudover analyseres hverdagslivet i foreningerne og den lokale særegenhed sættes i forhold til den generelle udvikling. Det er således et meget grundigt lokalstudie, som (desværre) er unikt i Danmark. En slags fortsættelse af *Plint og talerstol* findes i Bruhns *Det skæve træ* fra 1997, der fokuserer på gymnastik- og ungdomsforeningernes historie efter 1945 ikke kun på regionalt niveau men nationalt. Den er i vores bog primært brugt som supplerende litteratur vedrørende det offentliges stigende engagement i fritiden.³⁹

Det idræthistoriske værk, der om noget har dannet skole, eller i hvert fald opstillet teorier om idrættens historie, som har været meget langtidsholdbare, er Ove Korsgaards *Kampen om kroppen*

³⁷ Damkjær, Søren, "Sociologiens bidrag til idræthistorien" in: *Centring* nr. 25, Forlaget Bavnebakke – Gerlev Idrætshøjskole, Slagelse, 1990, 16. Se også denne artikel for uddybende oplysninger om de forskellige sociologiske tilgange til sporten samt deres styrker og svagheder.

³⁸ Værket burde stå under lokalhistorie, da det handler om Ribe og omegn, men pga. dets store betydning for idrætsforskningen herhjemme samt de mange udblik til den overordnede udvikling, er det placeret her.

³⁹ Bruhn, Verner, *Det skæve træ*, udgivet ad Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger, Vejle, 1997, 260-282

fra 1982. Her beskrev Korsgaard kropskulturens udvikling siden oplysningstiden. Korsgaard fokuserede på de organisatoriske og ideologiske kampe. Med sin grundtvigianske baggrund kom fokus dog overvejende til at ligge på gymnastikken, og sportens rolle begrænser sig for langt hen ad vejen til en beskrivelse af elitesportens dårligdomme⁴⁰, mens breddens fodboldspil og samværsformer ikke belyses i samme grad som den folkelige gymnastiks. Dette er en svaghed, da lige netop fodbolden hurtigt spalttes op i en kommerciel elitesport og en bredde, der ikke altid har samme værdigrundlag eller holdning til sporten, medmindre man da accepterer DIF og DBU's tanke om idrættens enhed. Desuden bruges der et (for) skarpt skel mellem land og by, mellem gymnastik og boldspil, som vi i vores empiriske gennemgang af fodboldens historie ikke er enige i. Højskolebevægelsen introducerede ling-gymnastikken, ifølge Korsgaard, mens byborgerskabet og arbejderbevægelsen holdt sig til den engelske sport. Disse to bevægelser skulle være modsætninger, hvor ling-gymnastikken byggede på harmoni og skønhed, byggede sporten på det moderne industrisamfunds værdier; vækst, konkurrence og ekspansion. Korsgaard skrev, at skellene mellem land og by og sport og gymnastik først blev opblødt efter 1950 med Danmarks endelige overgang fra landbrugsnation til industrination.⁴¹ Det ser, ifølge vores undersøgelser ud til, at fodbold er blevet spillet på landet endog meget tidligt om end på andre præmisser end i byerne. Således er idrætsorganisationer som Fællesforeningen af jydsk Idrætsklubber og Fyns Gymnastik- og Idrætsforbund drivkraft for fodboldspillet på landet i 1890'erne og starten af det 20. århundrede inden disse opluges af lokalunionerne. Det står dog klart, at fodbold har været lavere prioriteret end gymnastikken i disse forbund, men ikke desto mindre har man altså spillet fodbold, ligesom der også er eksempler på højskoler, der har taget spillet op, samt højskolelærere der har stiftet fodboldklubber.⁴² Således ser billedet ud til at være mere forplumret end i Korsgaards udlægning. Desuden ser billedet i mellemkrigstiden ud til i nogen grad at gøre forskellene mellem land og by mere slørede. Derudover ser udviklingen i stationsbyerne ud til, at have været betinget af den lokale stærke mands præferencer samt de specifikke lokale forhold, om end gymnastikken jo ikke har været vores fokus, så derfor udtaler vi os udelukkende om fodbolden.

Overordnet har vores undersøgelser vist, at det er meget svært at arbejde med for rigide

⁴⁰ Dermed tilhører Korsgaard det, man kan betegne som den sportskritiske tradition herhjemme. Nielsen skriver om årsagerne til denne traditions stærke position: "Måske er dette en effekt af tætte forbindelser til kontinentet; måske en følge af den idrætspolitiske spændte situation i Danmark med to store idrætsorganisationer [DGI og DIF], som i det mindste officielt har haft og har hver sin målsætning" (Nielsen, 2002, 16).

⁴¹ Korsgaard, Ove, *Kampen om kroppen – dansk idræts historie gennem 200 år*, Gyldendal, København, 3. udg., 1997, 252

⁴² Under afsnittet om lokalhistorie er der eksempler på nuanceringer af Korsgaards udlægning af den konkurrencefrie gymnastik samt en understregning af, at højskolebevægelsen også var interesseret i fodbold.

analytiske skel i idrætsforskningen, da de lokale forskelle er mange. Den ”ideologi”, der fra centralt hold har domineret de forskellige idrætsbevægelser, blev fortolket og genfortolket i de regionale og lokale kontekster.

Der er ikke gjort endelig op med Korsgaards teori, men der er fremkommet nuanceringer. Af større danske idrætsforskningsprojekter kan nævnes Else Trangbæks *Mellem leg og disciplin – gymnastikken i Danmark i 1800-tallet* fra 1987, hvor Trangbæk trækker de lange linjer fra gymnastikkens etableringsfase omkring 1800-tallet til starten af det 20. århundrede og opkomsten af nye gymnastikmiljøer fra 1860-1880 samt den efterfølgende systemkamp, hvor den danske og svenske gymnastik blev brugt politisk som modsætninger (den demokratiske svenske gymnastik overfor den militære danske gymnastik – forskellen mellem Venstre og Højre), ligesom forskellene i betingelser (offentlig støtte, lærerkræfter, præsentationslokaler) på landet og byen gennemgås samt forskellene i dannelsesidealer.⁴³ Her pointerer Trangbæk, at der nok var en vis forskel mellem land og by, men at forskellen lige så meget blev dyrket ideologisk og i mindre grad var til stede i dagligdags praksis:

Når gymnastikken på højskolerne, og i skytteforeningerne i mindre omfang end byforeningerne, på trods af store ligheder i øvelsesstoffet, blev oplevet forskelligt hang det bl.a. sammen med de ydre rammer. Mangelen på lærerkræfter var vanskeligere at løse på landet end i byerne, hvorfor man oftest her tog en god gymnast, eller en med erfaring fra soldatertiden til at lede gymnastikken, og ikke som i byerne en militærmand.⁴⁴

Dermed opstod opfattelsen af skellet mellem den danske militaristiske gymnastik og den svenske demokratiske gymnastik, selvom ingen af disciplinerne kan defineres så entydigt. Dette viser Trangbæk ved at trække linjerne tilbage til gymnastikkens indførelse i Danmark, ligesom hun også pointerer, at den svenske gymnastik, der kom til Danmark, var en ”blandingsgymnastik”.⁴⁵ Skellet opstod fra ca. 1885 i den periode, som Trangbæk kalder gymnastikkens brydningsfase, hvor den danske/tyske og svenske gymnastik blev brugt som modsætninger pga. de politiske forhold i Danmark: ”Den svenske gymnastik var i disse politiske stridsår med til at sikre sammenholdet i skytteforeningerne, og blev samtidig en del af landbefolkningens politiske bevidsthed”.⁴⁶ Dermed nuancerer Trangbæk den modsætning, som Korsgaard opridses mellem bygymnastikken og

⁴³ Trangbæk, Else, *Mellem leg og disciplin – gymnastikken i Danmark i 1800-tallet*, Duo, Aabybro, 1987, 213

⁴⁴ Trangbæk, 1987, 211

⁴⁵ Trangbæk, 1987, 213

⁴⁶ Trangbæk, 1987, 222

landgymnastikken – mellem den tyske/danske gymnastik og den svenske/grundtvigianske gymnastik.

Endnu en nuancering af Korsgaards teorier leverede Niels Kayser Nielsen i afhandlingen *Fra Robin Hood til fodbold* fra 1992 og i *Krop og oplysning* fra 1993. *Fra Robin Hood til fodbold* var en kulturanalyse af den engelske arbejderklasses kropskultur og forandringerne i denne i løbet af 1800-tallet, mens *Krop og oplysning* applicerede mange af de samme teorier på den danske kropskulturs historie. Nielsen gør op med den kantianske skelnen mellem krop og sjæl og skriver om arbejderens opdagelse af kroppen i takt med overgangen fra den førmoderne almuebevægelse til den moderne lønarbejdertilværelse i byerne. Nielsen adskiller sig således fra den mere traditionelle kropskulturforskning og idrætsforskning:

Kroppen og idrætten er stort set blevet anskuet institutions- og organisationshistorisk med kun ringe inddragelse af samfundsmæssige forhold af økonomisk, socialhistorisk og især bevidsthedshistorisk art. I den forbindelse peges der på relevansen af inddragelsen af kollektiv-mentale forestillinger og bevidsthedsmæssige matricer.⁴⁷

På den måde anes en vis inspiration fra E. P. Thompson, hvor bevidsthedsmæssige elementer tildeles en virkelighedsskabende dimension. Arbejderbevægelsen ses som dynamisk og som indeholdende modstridende tendenser og interesser. Således forårsager opdagelsen af kroppen en bevægelse, der bruger kroppen som en del af en kampform:

Det sker derved at kroppen bruges som eksplicit reference, som instrument ved optøjer, ødelæggelser, slagsmål etc.”, ligesom en anden del af arbejderbevægelsen tager afstand fra den brug af kroppen: ”disse respektable og indrestyrede arbejder- og håndværkerkredse er af den opfattelse, at politik især er et hoved-anliggende, og at arbejderklassen først og fremmest har brug for en civilisatorisk højnelse med afstand til førmoderne almuekulturelle normer, også på det kropskulturelle felt.⁴⁸

Dermed var en del af arbejderklassen selv drivkraft for den disciplinering, som borgerlige kredse arbejdede for, hvilket var medvirkende til, at visse dele af arbejderkulturen blev gjort ”respektabel”. Kroppens virkemåde er, ifølge Nielsen:

Dens evne til at indgå i symbiose er ubegrænset, samtidig med at den, når den indgår i symbiotiske sammenhænge, straks kommer til syne. Med andre ord er kroppen aldrig direkte i front som udfarende kraft, men

⁴⁷ Nielsen, 1992, 367

⁴⁸ Nielsen, 1992, 369

den er heller ikke et modstandsløst offer for overgreb, disciplinering og tvang. Den er en størrelse, som ikke virker i sig selv, men først viser sig, når den udfordres.⁴⁹

På den måde kommer man i en kropskulturel forskning ikke uden om at sammenholde kropskulturen med den sociale og kulturelle kontekst, som kroppen agerer i og bruges på. Således adskiller Nielsen sig fra Korsgaard, der i højere grad gør sig til talsmand for, at grundtvigianerne og gårdmandsstanden brugte kroppen som udtryksmiddel i et socialt sammenspil. Dette gøres klart i *Krop og oplysning*:

At det var ud fra den grundtvigianske bondestands interesse og dens politiske kamp mod Højreregeringen, at man tog den svenske gymnastik i anvendelse som et middel, der ganske vist rummede en stor selvstændig ekspressiv værdi, men som ikke desto mindre fungerede afspejlende som tegn for det betegnede.⁵⁰

Dvs. at kroppen bruges som politisk udtryksmiddel i en given social eller politisk virkelighed. Over for dette syn på kroppen mener Nielsen, at man skal stille et mere historisk, dynamisk blik på brugen af kroppen. Grundtvigianerne brugte godt nok deres kroppe bevidst i datidens politiske og sociale kontekst, men: ”disse kropserfaringer var fororganiserede og tilvejebragt af andre end dem selv, nemlig af reformivrige godsejere, fremsynede pædagoger og statsmagten i et civilisatorisk dannelsesøjemed”.⁵¹ Udblikket til de samfundsmæssige omstændigheder og den historiske proces, der lå forud, er nødvendig for at komme bag om den dynamik der eksisterer mellem kroppen og samfundet. Nielsen mener således, at den svenske gymnastik ikke er et brud med udviklingen, men en forlængelse af udviklingen i kropskulturen op gennem 1800-tallet.

Der vil ikke her være plads til, eller i forhold til vores problemstilling være relevant, at redegøre videre for den omfattende svenske forskning i gymnastik. Et værk bør dog nævnes. Katalysatoren på området blev Jan Lindroths doktordisputats *Idrottens väg til folkrörelse*, som er et forsøg på at skitsere udviklingen af gymnastikken til en folkebevægelse. Lindroth beskæftiger sig med problemstillingen på det overordnede niveau - rigsniveauet. Dvs. organisationshistorie kombineret med et udblik til de politiske debatter og holdninger til idrætten. Lindroth mener, at kriterierne for at kunne kalde idrætsbevægelsen i Sverige en folkebevægelse opfyldes i perioden 1906-09.⁵²

⁴⁹ Nielsen, 1992, 370

⁵⁰ Nielsen, Niels Kayser, *Krop og oplysning*, Odense Universitetsforlag, Viborg, 1993, 149

⁵¹ Nielsen, 1993, 150

⁵² Lindroth, Jan, *Idrottens väg till folkrörelse*, Uppsala, 1974, 362-363

2.10 Større værker om fodbold

Idrætsforskningen herhjemme har i den grad fokuseret på gymnastikken, og derfor er forskningen i fodbold ikke stor. Hans Bondes *Fodbold med fjenden* fra 2006 må dog betegnes som en undtagelse. Bonde gør meget overbevisende op med den forestilling, idrætsverdenen havde, og har, om idrættens politiske neutralitet. Han viser, hvorledes elasticiteten i lige netop dette slogan (det kunne egentlig både bruges som argument for ikke at have samt for at have idrætslig samkvem med nazisterne) førte DIF og DBU i en situation, hvor de i den grad blev brugt politisk af nazisterne som eksempel på mønsterprotektoratet Danmark. En kritik af værket er dog, at der først sent i teksten fremkommer nuanceringer af de hårde beskyldninger imod journalister og idrætspolitikere. Den førte politik må holdes op mod den samarbejdspolitik, som Scavenius-regeringen førte med at komme tyske krav i forkøbet. Bonde konkluderer da også, at idrætspolitikere ikke sympatiserede med nazismen, men blot forsøgte at holde de økonomiske hjul kørende.⁵³

Herudover har forskellige journalister forsøgt sig. Anders W. Bertelsen har i 1983 i den grad været inspireret af Niels Kayser Nielsens teorier fra ”Sport, kultur og utopi”. I bogen *Frispark – den danske fodboldbevægelse* trækkes linjen fra sportens gennembrud op til den gradvise kommerialisering og professionalisering i 1970’erne. Bogen indeholder udmærkede afsnit om lokalopgør og klassekamp i Odense, ligesom idrættens betydning for både arbejdere, borgerskab og småborgerskab belyses. Tesen dominerer dog bogen i en sådan grad, at den nærmere kan ses som et levn af sin tid, hvor arbejderklassen blev tildelt en alt for stor rolle i udviklingen af fodbolden op til århundredeskiftet i forhold til, hvad den var berettiget til.⁵⁴ Desuden bruges tesen forkert, da Bertelsen påstår, at Boldklubben Frem var en klub for indvandrere fra landet. Dette bunder i, at Bertelsen mener, at det at være medlem af partiet Venstre er lig med at være bonde.⁵⁵ Denne antagelse afviser Jim Toft meget overbevisende med en solid gang empirisk benarbejde i tidsskriftsartiklen ”Fodbold mellem myter og kilder”⁵⁶, der ved at gennemgå medlemslister fra KB, B93 og Frem (de eneste tilbageværende medlemslister fra de dengang eksisterende københavnske klubber) har forsøgt at påvise fodboldens sociale herkomst. Toft påviser, at kun en meget lille del af indvandrerne fra landet rent faktisk spillede fodbold, men at fodbold op til århundredeskiftet i overvejende grad var et spil for overklassen. Samtidig understreger han, at det at være medlem af

⁵³ Bonde, Hans, *Fodbold med fjenden – dansk idræt under hagekorset*, Syddansk Universitetsforlag, Odense, 2006, 425-438

⁵⁴ Pga. bogens noget ensidige fokus på arbejderklassen kunne den også placeres under emnet arbejderidræt.

⁵⁵ Bertelsen, Anders W., *Frispark – den danske fodboldbevægelses historie*, Aschehoug, København, 1983, 39-40

⁵⁶ Artiklen bygger på Tofts speciale ved Københavns Universitet, *Fodboldbanen kridtes op*, som der desværre er klausuleret adgang til.

Venstre ikke betød, at man var fra landet, men i den historiske situation i København betød, at man var en del af det fremvoksende industriborgerskab. Toft afviser dog ikke fuldstændigt Nielsens tese: ”Dette udelukker jo på ingen måde Kayser Nielsen tese om utopiske kim i sportens grundlag, men udelukker til gengæld brugen af teserne som Bertelsen har gjort det!”⁵⁷ På den måde gør Toft meget overbevisende opmærksom på de problemer, der eksisterer mellem den abstrakte, teoretiske tilgang til idrætshistorie og appliceringen af teorierne på den konkrete historiske virkelighed.

Desuden udkom i 1993 en antologi, som samtidig var Divisionsforeningens 25 års jubilæumsbog, *Den dyre langside*. Mest læseværdige i forhold til vores projekt er ”Oprøret fra den dyre langside” af Steen Ankerdal og ”Fra Dybbøl til Divisionsforeningen” af John Idorn. Begge bidrag fokuserer på overgangen fra amatør fodbold til betalt fodbold. Ankerdal kobler Divisionsforeningens oprettelse i 1969 sammen med det generelle opgør med autoriteter, som tiden var præget af. Disse sammenligninger kan synes noget søgte, men Ankerdal redegør udmærket for, hvor paradoksalt det var, at initiativet til oprettelsen af Divisionsforeningen kom fra KB’s side. Den gamle gentlemanklub for det bedre borgerskab, som altid havde holdt amatør fanerne højt.⁵⁸ Idorn trækker linjen helt fra fodboldens indførelse i Danmark til indførelsen af betalt fodbold. Han betoner i høj grad den strukturelle udviklings påvirkning på fodbolden – således fremhæves den øgede fritid fra 1919, ferielovgivningen fra 1931, 1936 og 1938 samt udviklingen i kommunikation og transport (radio, tv, fly) efter 2. verdenskrig som katalysatorer for udviklingen hen imod betalt fodbold.⁵⁹

I Sverige har Bill Sund i *Fotbollens maktfält* fra 1997 skrevet om fodboldspillets udvikling fra omkring år 1900 til 1990. Fokus er i meget høj grad på spillestile, landshold, store klubber og kommer kun en smule ind på det organisationsmæssige og ideologiske. Således er det en mellemting mellem et egentlig forskningsstudie og et mere populært værk.

Et andet svensk værk er afhandlingen *Kung Fotboll* fra 2002 af Thorbjörn Andersson, som studerer samspillet mellem den borgerlige hegemoniske ideologi og kultur ”fra neden”:

Vad jeg mer konkret studerar är alltså hur de dominerande grupperna försökte skapa et sammenhållet meningssystem av alla de mer eller mindre utvecklade tankar och värderingar som fanns runt fotbollen och dess förhållande till sådant som manlighet, sundhet, uppfostran, gentlemannaskap, fair play-anda, amatörism,

⁵⁷ Toft, Jim, ”Fodbold mellem myter og kilder” in: *Idrætshistorisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Odense, 1993, 108-110

⁵⁸ Ankerdal, Steen, ”Oprøret fra den dyre langside” in: Ellegaard, Lasse (red.), *Den dyre langside*, udgivet af Divisionsforeningen, Viborg, 1993, 10

⁵⁹ Idorn, John, ”Fra Dybbøl til Divisionsforeningen” in: Ellegaard, Lasse (red.), *Den dyre langside*, udgivet af Divisionsforeningen, Viborg, 1993, 84 og 91

respektabilitet, klassamverkan och nationalism. [...] Sålunda måste det hegemoniska projektet betraktes som en fortlöpande process.⁶⁰

I den proces skriver Andersson, at fodboldens borgerlige ideologi kom under pres fra andre befolkningsgrupper og dermed gradvist ændredes for at fastholde hegemoniet - for ikke at komme ud af takt med tiden. Ideologien forandredes væk fra det borgerlige i takt med, at sporten spredtes til andre klasser med den følgende lokal-regional og nationale rivalisering, som bl.a. satte fair play-begrebet under pres. Sportens samfundsmæssige forankring ses i dens opdragende karakter. Borgerskabet spredte fodboldspillet til arbejderklassen, så de kunne leve op til samfundets krav. På den måde blev fodbolden en borgerlig kropskulturel ytring, som i Sverige kom til at konkurrere med ling-gymnastikken.⁶¹ Fodbolden blev en kampplads, som fik svært ved at opretholde de borgerlige idealer:

Där klassidentitet, lokalpatriotism och en rad egensinniga och icke-respektabla uttryck fik sin givna plats. Fylleriförseelser, ett våldsamt spel, illegala penningutbetalningar, skumma spelvärningar, verbala trakasserier på plan og läktare, publikbråk och et illegalt tips kom att höra till fotbollens vardag. Hela fotbollskulturen vibrerade av spänningar, som det gällde att lösa upp ifall samhällets odelade förtroende någonsin skulle kunna vinnas.⁶²

Hegemoni-begrebet er ikke uproblematisk at bruge, da det ikke står helt klart, hvad det egentlig var, de centrale organisationer mente (bevidst eller ubevidst). Den svenske historiker Johnny Wijk har i *Idrott, krig och nationell gemenskap* beskæftiget sig med idrætten i Sverige før og under 2. verdenskrig. Her forsøger han at definere idrættens ideologi: ”1) Folkhälsa och rekreation, 2) Social länk för ökad gemenskap mellan olika befolkningsgrupper, 3) Ungdomsfostran samt 4) Tävling och publikunderhållning med skapandet av lokal och nationell identitet”.⁶³ Denne ideologi blev ikke i idrættens tidlige år eksplicit udtrykt, men fremkom snarere gennem handling og praktisk erfaring. Først senere blev de ideologiske udtryk mere tydelige. Punkt 2 ligger til grund for idrættens slogan om politisk neutralitet, hvilket stadig er en stor del af idrættens selvforståelse. Selvforståelse er netop et meget vigtigt begreb her, da ideologien er de store idrætsorganisationers egen måde at se deres virke på. Dette stemmer ikke nødvendigvis overens med de mange lokale, regionale

⁶⁰ Andersson, Thorbjörn, *Kung Fotboll*, Brutus Östlings bokförlag symposion, Stockholm/Stehag, 2002, 27-29

⁶¹ Andersson, 2002, 33

⁶² Andersson, 2002, 34

⁶³ Wijk, Johnny, *Idrott, krig och nationell gemenskap*, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 2005, 40-41

fortolkninger af idrætten, hvilket er en meget vigtig understregning, og det problematiske ved hegemoni-begrebet, der kan komme til at forsimple eller overse den lokale diversitet.

Den engelske tradition for værker med lange linjer er allerede berørt under socialhistorie. En forskel i tiden efter 1980'erne er dog, at man i højere grad har beskæftiget sig med tiden efter 1945 og ikke så ensidigt med arbejderklassen, men på forandringerne klasserne imellem. Et eksempel er *Sport in Britain 1945-2000* af Tony Mason og Richard Holt. Udgangspunktet er stadig den meget stærke britiske tradition for socialhistorie, men fokus er i højere grad på efterkrigstidssportens problemer med amatørporten overfor professionalismen samt mediernes rolle i det spil, der til sidst førte til den totale liberalisering af den professionelle britiske sport:

This aristocratic disdain for commerce, which had marked British sport so strongly since the Victorians, melted under the onslaught of the new media-driven market forces [...] Professional sport reflected the values of the new and less paternalistic Britain: more competitive, more meritocratic, more culturally diverse and more materialistic.⁶⁴

Samtidig viser bogen, hvordan den engelske stat i efterkrigstiden gik fra at betragte sportsverdenen som noget autonomt, som noget uden for samfundet, til at betragte det som en del af et fremvoksende velfærdssamfund.⁶⁵

Arbejderklassens rolle og spørgsmålet om, hvem der har styret engelsk fodbold, har fyldt meget i engelsk sportshistorie. Richard Holt skrev i 1989 *Sport and the British*, hvor han pointerede, at arbejderklassens massive tilstedeværelse som tilskuere formede fodbolden i en sådan grad, at det var svært for det borgerlige gentlemanideal og civiliseringsforsøgene at vinde indpas.⁶⁶ Desuden problematiserer Holt det, han kalder sport som en del af moderniseringen, hvor man ser sporten som det moderne industrialiserede samfunds kropslige udtryk – udbredelsen følger industrialiseringen og urbaniseringen. Han mener, at det er mere interessant at se på, hvordan sporten er blevet fortolket forskelligt fra sted til sted og de forskellige klasser imellem – hvordan den er blevet tillagt forskellige kulturelle betydninger.⁶⁷

Dermed nuancerer Holt den måde John Hargreaves argumenterede i *Sport, Power and culture* fra 1986, hvor han hævdede, at selvom arbejderklassen numerisk dominerede fodbolden, så beholdt borgerskabet den organisatoriske og økonomiske kontrol med fodbolden – ”the hegemonic project”,

⁶⁴ Holt, Richard og Mason, Tony, *Sport in Britain 1945-2000*, Blackwell Publishers Ltd., Oxford, 2000, 176

⁶⁵ Holt, Mason, 2000, 174

⁶⁶ Holt, Richard, *Sport and the British*, Clarendon Press, Oxford, 1989, 353

⁶⁷ Holt, 1989, 359-360

hvilket gjorde, at den såkaldt respektable del af arbejderklassen, der også selv bidrog til civiliseringsprocessen, var med til at styre fodbolden. Således ser Hargreaves amatørismen som et borgerligt hegemonisk projekt, som opretholdt de borgerlige værdier samt splittede arbejderklassen i de fine og knap så fine.⁶⁸ En fremgangsmåde Holt definerer som for simplificerende/syntetiserende i forhold til den historiske diversive virkelighed, hvor sporten ikke altid er blevet fortolket på samme måde, som den blev fra centralt hold. Man kan snakke om forskellen mellem intention og effekt (denne kritik kan også rettes mod Thorbjörn Anderssons brug af hegemoni-begrebet).⁶⁹

Konflikten mellem borgerskabet og arbejderklassen set i en nord (provinsen)–syd (London) modsætning findes i Tony Masons *Association Football and English Society* fra 1980. Heri studeres professionalismens indførelse, som Mason langt hen ad vejen mener skyldes, at de nordengelske klubber lokkede arbejdsløse skotter til. Disse nordengelske klubber var styret af den nordengelske middelklasse, og da det amatørindstillede nationale forbund med opbakning fra de sydlige klubber forsøgte at forbyde professionalismen, svarede de nordengelske klubber igen med udbrudstanker og gennemtvang professionalismen. Mason mener således, at middelklassen til dels styrede fodbolden, men at den fra start blev presset så meget af arbejderklassens mentalitet (f.eks. at en sejr betød mere end fair play), at prægningen fra arbejderklassen er uomtvistelig, ligesom arbejderklassens klassebevidsthed på en og samme tid blev styrket og svækket. Man blev bevidst om sit klassetilhørsforhold, men solidariteten knyttede sig til det lokale hold – ikke til en national eller international arbejderbevægelse.⁷⁰

2.11 Sport, rum og bystrukturer

I 1989 skrev kulturgeografen John Bale bogen *Sport Geography*⁷¹, hvis fokus er:

The exploration of a sports activity on the earth's surface and how the spatial distribution of sport has changed over time; the changing character of the sports landscape and the symbiosis between the sports environment and those who participate in it; the making of prescriptions for spatial and environmental change in the sports environment.⁷²

⁶⁸ Hargreaves, John, *Sport, Power and Culture*, Polity Press, Cambridge, 1986, 208-211

⁶⁹ Holt, 1989, 364

⁷⁰ Mason, Tony, *Association Football and English Society 1863-1915*, The Harvester Press, Sussex, 1980, 255-257

⁷¹ Bales andre hovedværker er *Sport and Place: a geography of sport in England, Scotland and Wales*, London: Hurst, 1982 og *Landscapes of Modern Sport*, Leicester University Press, Leicester, 1994.

⁷² Bale, John, *Sports Geography*, E and F. N Spon, New York/London, 1989, 4

Interessant for vores projekt har været tankerne om at bruge geografien til at efterspore, hvordan sporten spredte sig fra sted til sted og ændrede sig fra at være lokalt, regionalt og nationalt til at være globalt defineret og reguleret. I forbindelse med distributionen af sporten opstiller Bale en ”geographical innovation diffusion theory”, hvor ideen er, at sporten spreder sig i stadier. Der opereres med tre stadier i distributionen af sporten, hvor først en mindre gruppe tager sporten til sig, derefter spredes den til en større gruppe, hvorefter sporten/innovationen fuldstændig accepteres.⁷³ Også på andre måder har han grebet spredningen af sporten mere geografisk-videnskabeligt an, f.eks. ved at se på lande/regioners økonomiske udvikling og sammenholde dette med gennembruddet for de olympiske sportsgrene: ”The countries of Scandinavia are a case in point. They all experienced economic development in the late nineteenth and early twentieth centuries and in each case Olympic sports developed at the same time”.⁷⁴ På den måde knyttes sportens opkomst sammen med den industrielle revolution.

Bale er mest kendt for at have beskæftiget sig med sport, rum og landskab og overgangen fra at dyrke idræt i landskabet til de kunstigt skabte stadions – overgangen fra ”landscape to sportscape”. Udviklingen gik væk fra, at idræt blev dyrket på åbne markeder, fællede eller lignende natur, der ellers blev brugt til andre formål. I takt med idrættens regelsætning blev f.eks. fodbolden og kravene til omgivelserne defineret strammere – det var et spil med 11 mand på en bane med bestemte mål osv. Derefter fulgte en periode, hvor der blev taget entré for at se kampene efterfulgt af endnu en periode, hvor tilskuerforholdene blev niveaudelt. De, der kunne betale mere, fik bedre forhold, hvilket medførte en vis social segregation.⁷⁵ Således ændredes, ikke bare sporten, men også byens rum:

Sport spaces have become spaces to fill and empty at specified times, set off from other land uses and sited in particular zones of the city. It has been debated whether such increased rationality is reflected in progress or whether, in some cases, alienation is the result.⁷⁶

På den måde understreger Bale, at transformeringen af byernes rum også er forankret i og påvirker hele samfundet, ligesom de i den grad er reguleret af både skrevne, uskrevne, lokale, nationale og internationale regler.

⁷³ Bale, 1989, 50

⁷⁴ Bale, 1989, 54

⁷⁵ Bale, 1989, 147

⁷⁶ Bale, 1989, 235

Svenske Olof Moen har undersøgt fremkomsten af idrætsanlæg i Sverige i værket *Från bollplan till sportcentrum* fra 1992, som bygger på Moens afhandling fra 1990, ”Idrottsanläggningar och idrottens rumsliga utveckling i stadsbygge under 1900-tallet”. Her viser Moen med udgangspunkt i forholdene i byerne Borås og Uppsala, hvordan og hvorfor idrætsanlæggene voksede frem i Sverige fra 1890 og op gennem 1900-tallet. Her ændrede idrætsanlæggenes form og funktion sig væsentligt, og Moen har valgt at inddele udviklingen i fire overordnede perioder; konsolideringsperioden fra 1890-1930, opbygningsperioden fra 1930-1950, ekspansionsperioden fra 1950-1970 og koncentrationsperioden fra 1970-1990. I konsolideringsperioden blev grunden lagt til den moderne idrætsbevægelse. Foreninger og organisationer, der varetog idrættens interesser, blev dannet og fandt i løbet af 1910’erne et stabilt ståsted. De første idrætsanlæg så, primært på foreningernes eget initiativ, dagens lys. Ligesom det var tilfældet i Danmark, understreger Moen, at idrætten i Sverige i starten var stærk klassesegregeret, hvilket gradvist ændrede sig i løbet af denne periode.⁷⁷ I 1930’erne bredte idrætsinteressen og mulighederne for at tage del i idrætten sig yderligere både geografisk og socialt bl.a. som en konsekvens af kortere arbejdstid. Derfor blev der fra kommunal og statslig side satset mere på opbygningen af den idrætslige infrastruktur. Ligesom i Danmark var det en måde at aktivere arbejdsløse under den økonomiske krisetid i 1930’erne. Samtidig påpeger Moen, hvordan de idrætsanlæg, der blev bygget i 1930’erne, ofte blev bygget i byens umiddelbare periferi, men senere forsvandt i takt med, at byerne voksede. Først blev mange idrætsanlæg brugt til at dyrke kartofler på under 2. verdenskrig, og derefter blev de eksproprieret til boligbyggeri i takt med, at byerne voksede.⁷⁸

I ekspansionsperioden flyttede rigtig mange mennesker ind til de svenske byer fra landsbyggerne, og idrætten blev gradvist bureaukratiseret. Bureaukratiseringen skete i takt med, at kommunale organer for fritid og idræt blev oprettet. Det er i denne periode, at idrætsbevægelsen gik fra at være en idealistisk baseret bevægelse til at blive integreret i velfærdssamfundet og underlagt en række servicekrav. Samtidig skete en differentiering af idrætsanlæg. Nye idrætsgrene så dagens lys, og de medførte krav om nye faciliteter, især haller.⁷⁹

Perioden fra 1970-1990 blev kendetegnet af, at kommunerne prioriterede økonomien højt. Med henvisning til bogens titel, skete her overgangen fra ”bollplan till sportscentrum”, hvor kommunerne vægtede stordriftsfordelene højt ved at koncentrere idrætsfaciliteterne. Dette skete delvist som en konsekvens af kommunesammenlægningerne i Sverige i starten af 1970’erne. Her

⁷⁷ Moen, Olof, *Från bollplan till sportscentrum*, Byggeforskningsrådet, Stockholm, 1992, 45-47

⁷⁸ Moen, 1992, 52

⁷⁹ Moen, 1992, 25, 92

blev anlæggelsen af idrætsanlæg lagt sammen med andre fritidselementer som ungdomsarbejde, anlæggelse af parker og grønne områder osv. På den måde blev idrætten en del af en samlet kommunal fritidsforvaltning og dermed et etableret kommunalt anliggende.⁸⁰ Således skitserer Moen en udvikling, hvor det offentlige engagement steg gradvist i løbet af 1900-tallet, således at kommunerne, lidt firkantet udtrykt, blev ansvarlig for at stille faciliteter til rådighed, mens idrætsorganisationerne blev ansvarlige for indholdet.

I Danmark har man ikke beskæftiget sig lige så omfattende med idrætsanlæggene som rum, men snarere ud fra mere traditionelle historiefaglige tilgange. Eksempler på det er Morten Mortensens artikel i Idræthistorisk årbog, ”For byens skyld – konstruktionen af Københavns Idrætspark”. Heri redegør han for de politiske motiver, der lå bag opførelsen af Københavns Idrætspark. Det understreges at projektet først fik medvind i 1903, da der blev valgt en socialdemokratisk finansborgmester, Jens Jensen. Socialdemokratiet kæmpede for at forbedre de fattiges vilkår og for at skabe flere grønne områder – herunder Fælledparken og som en del af den, Københavns Idrætspark. På den måde fandt den dengang borgerlige sport, fodbold, sit legitimeringsgrundlag i forhold til det offentlige økonomiske engagement i opførelsen af idrætsanlæg i den sociale elendighed, som arbejderne levede under:

Det er næsten et paradoks, at det var de fattiges sociale nød og elendige sundhed, som politisk legitimerede, at kommunen opførte et idrætsanlæg, der selv efter nutidens standard, var ganske eksklusivt, udført efter det gode borgerskabs forfinede smag.⁸¹

Projektet blev løftet som et samarbejde mellem civilsamfundet (idrætsverdenen) og det offentlige, hvilket blev modellen for praktisk talt alle de senere stadionprojekter i mellemkrigstiden.

I Jim Tofts bidrag til antologien *The Stadium and the City* trækker han linjen helt op til tidspunktet, hvor Idrætsparken overgik til at blive Parken. Toft ser anlæggelsen af Idrætsparken som et forsøg på fra socialdemokratisk side at demokratisere adgangen til idrætten, så den ikke kun var forbeholdt borgerskabet. Dette mislykkedes imidlertid. Københavns Idrætspark blev en selvstyrende institution, hvor flertallet af bestyrelsesposter blev overladt til idrættens organisationer – dvs. DIF og DBU, borgerskabet og overklassen. Det resulterede i, at de mindre arbejderklubber ikke fik lov til at afvikle kampe på arenaen, og det var også grunden til, at selve klubhuset forblev under

⁸⁰ Moen, 1992, 25, 112, 114

⁸¹ Mortensen, Morten, ”For byens skyld – konstruktionen af Københavns Idrætspark in: *Idræthistorisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Odense, 2004, 116

kommunens kontrol, så man i det mindste dér kunne sikre bedre forhold for de små klubber.⁸² Toft argumenterer for, at projektet kan ses som det første keynesianistiske projekt i Danmark, hvor formålet var, at arbejdet med at anlægge parken ville skabe arbejde til de arbejdsløse samt føre til økonomisk vækst.⁸³ Noget Mortensen dog nuancerer, da Keynes teorier først blev udtænkt 30 år senere. Mortensen ser det som et led i en social-liberal økonomisk strategi, der så senere udmøntede sig i keynesianismen.⁸⁴

Begge artikler forholder sig således kun til opførelsen af Idrætsparken i København, mens selve spredningen af idrætsanlæg geografisk og historisk ikke følges op.⁸⁵

En helt ny antologi fra 2007 *Århus som idrætslandskab – topografiske fortællinger og analyser* omhandler mere direkte forholdet mellem idræt og rum. I bogens indledende afsnit, skrevet af redaktørerne Sine Agergaard og Niels Kayser Nielsen, finder man overvejelser om idrættens rumlige dimensioner og en begyndende topografisk vending inden for en række humanistiske og samfundsvidenskabelige fag: ”Den topografiske tilgang retter opmærksomheden mod interaktionen mellem det sociokulturelle og individuelle (kropslige) i konkrete fysiske rammer”.⁸⁶ Denne vending, mener redaktørerne, er en reaktion mod 1980’erne og 1990’ernes omfattende brug af kulturanalyse, hvor mere eller mindre alt blev opfattet som socialt og historisk produceret og konstrueret: ”Kort sagt blev betydning betonet på bekostning af materialitet, handling og praksis”.⁸⁷ Det er lige netop opmærksomheden på materialiteten, det fysiske rum og samspillet med det levede liv, der er den topografiske tilgangs formål. Det er en post-konstruktivistisk tilgang, hvor fokus er på den rumlige, ikke kun den tidsmæssige dimension, og der tages udgangspunkt i, at der er en intimitet mellem subjekt og objekt – dvs. at stedet influerer det mentale. En slags landskabets hermeneutik. Dette gøres i forskellige bidrag, og antologien er opdelt i tre dele; ”Byens rum som idrætsrum”, ”Idrætssteder til folket” og ”Ud i det fri”. I forhold til vores problemstilling er den første del mest interessant. Bidraget af Nielsen og Jeppe Norskov ”Idrætsrum og byplanlægning i Århus ca. 1900-1920” omhandler byplanlægningens indirekte indflydelse på etableringen af idrætsanlæg i den sydlige del af Århus samt samspillet mellem civilsamfundet og det offentlige i

⁸² Toft, Jim, ”The Copenhagen Idrætsparken: From Democratic Institution to Private Enterprise” in: Bale, John og Moen, Olof (red.), *The Stadium and the City*, Keele University Press, Bodmin, 1995, 69-72

⁸³ Toft, 1995, 68

⁸⁴ Mortensen, 2004, 115

⁸⁵ For en uddybende indsigt i forhandlingerne der førte til anlæggelsen af Parken se da: Jørgensen, Per, ”Copenhagen’s Parken: A Sacred Place?” in: Bale, John og Moen, Olof (red.), *The Stadium and the City*, Keele University Press, Bodmin, 1995, 157-174.

⁸⁶ Agergaard, Sine og Nielsen, Niels Kayser, ”Forskningsintroduktion” in: Agergaard, Sine og Nielsen, Niels Kayser (red.), *Århus som idrætslandskab – topografiske fortællinger og analyser*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 2007, 12

⁸⁷ Agergaard, Nielsen, 2007, 12

etableringen af et stadion. Interessant er også Helle Fruerskov Iversens bidrag ”Fra hestefold til idrætsplads”, som er et stykke gennemført detailhistorie, der vha. forhandlingsprotokoller fra Idrætsklubben Skovbakken påviser samspillet mellem idræt og rum:

På den ene side skaber idræt rum, hvilket fremgår ved, at fremvæksten af idrætsaktiviteter i Trøjborgs gader og siden på diverse stadions skabte et behov for bedre faciliteter [...] På den anden side skaber rum idræt. Etableringen af egentlige idrætsrum havde stor betydning for Skovbakkens konsolidering som idrætsforening.⁸⁸

Iversen påviser samtidig, ligesom Nielsen og Norskov, udviklingen fra, at foreningerne ved hjælp af frivilligt arbejde anlagde deres første idrætsanlæg, til de offentlige instanser begyndte at interessere sig for at etablere ordentlige idrætsfaciliteter, samt hvor lidt kommunerne egentlig blandede sig i foreningernes anliggender udover den økonomiske støtte.

2.12 Arbejderidræt

I Sverige kom idrætsforskningen hurtigere fra land end i Danmark. I 1977 udkom Rolf Pålbrandts afhandling *Arbetarrörelsen och idrotten 1919-1939*. Den redegør for arbejderidrætten i Sverige. Især arbejderidrættens fremgang, efterfølgende tilbagegang og integration i det borgerlige Riksförbundet i mellemkrigstiden samt det svenske socialdemokratis manglende opbakning og interesse for sådan et projekt som virkeligt alternativ. Pålbrandt betoner i høj grad de strukturelle forhold (nedsættelse af arbejdstid, produktionsforhold, parlamentarisk medkontrol) i forhold til arbejderklassens idrætslige aktivitet samt i det hele taget udformningen af de idrætslige organisationer. Disse strukturelle forhold var med til både at aktivere arbejderklassen, men også med til at tage den revolutionære brod ud af det svenske Socialdemokrati som i stedet for blev reformistisk. Man lod sig integrere i det borgerlige Riksidrottsförbundet. Ligesom i Danmark blev arbejderidrætten klemt af socialdemokratiernes overgang fra klassepartier til folkepartier.⁸⁹

Den nyeste forskning på området er Christer Ericssons *Fotboll, bandy og makt* fra 2004, som er en komparativ analyse af, hvilken funktion idrætten havde omkring fem forskellige brugssamfund (brukssamhälle; både papir- og jernbrug), der eksisterede i Sverige i starten af det 20. århundrede, omkring hvilke der opstod mindre bysamfund. Ericsson belyser de særligt paternalistiske strukturer i disse brug, samt hvordan idrætten blev brugt, i takt med at arbejderne i løbet af 1920'erne begyndte at stille politiske krav. Paternalismen blev nedtonet og brug-ledernes rolle ændredes til at

⁸⁸ Iversen, Helle, ”Fra hestefold til idrætsplads” in: Agergaard, Sine og Nielsen, Niels Kayser (red.), *Århus som idrætslandskab – topografiske fortællinger og analyser*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 2007, 98

⁸⁹ Pålbrandt, Rolf, *Arbetarrörelsen och idrotten 1919-1939*, Uppsala, 1977, 29 og 224-226

være en slags opdrager frem for en autokratisk figur. På den måde tilpassede man sig arbejderklassens krav eller kom dem i forkøbet, og tog dermed den revolutionære brod af den samt undgik, at det ideologiske hegemoni skulle komme ud af takt med tiden. I den forbindelse var lederne af brugene aktive i at oprette idrætsforeninger, anlægge sportspladser osv. for at skabe sammenhængskraft og identifikation med det bestående. Det var med til at holde de forskellige klasser sammen, hvilket betød, at arbejderne ikke direkte udfordrede borgerskabets hegemoni.⁹⁰ Borgerskabet tilpassede sig arbejderkravene og tanken om en slags konsensuskultur rodfæstede sig. Interessant er også diskussionen omkring amatørismen, hvor lederne af brugene lod de særligt gode spillere træne i arbejdstiden og i nogle tilfælde gav direkte økonomiske tilskud. På den måde kunne holdene fra de små ”brukssamhælle” få en fordel i forhold til holdene fra de store byer. Ikke ulig historien om Vejen herhjemme, hvor margarinefabrikken Alfa var meget aktive for at sørge for ordentlige forhold for den lokale fodboldklub, så byen kunne spille med de store på trods af, at det var en mindre stationsby.

I Danmark var det første bidrag til arbejderidrætsforskningen Ebbe Hansens ”Arbejderidrætten i DK med særligt henblik på DAI 1929-43” i *Den jyske historiker* i 1981, hvor han gør rede for de nationale som internationale årsager til arbejderidrættens opblomstring samt arbejderbevægelsens integration i den borgerlige sport og den ringe klassebevidsthed, der gjorde, at arbejderidrætten under DAI aldrig for alvor fik greb om arbejderne og blev et reelt alternativ til idrætten under DIF.

For en grundigere indføring i de samfundsmæssige forhold samt Socialdemokratiets forhold til arbejderidrætten kan anvendes Aage Hoffmans afhandling *Dansk arbejderidrætskultur ca. 1880-1945 med særlig vægt på atletik og cykelsport* fra 2004. Heri kombineres det samfundsmæssige udblik og historiske tilbageblik på Socialdemokratiets forhold til idrætten med detailstudier af aktiviteterne i tre forskellige arbejderklubber, Arbejdernes Bicycle Club, Lyngby Cycle Club og Arbejdernes Idræts Klub, ligesom det understreges, at det danske Socialdemokrati blev presset af det tyske til at interessere sig for arbejderidrætten for at undgå en kommunistisk kontrol med projektet.⁹¹

Hans Bonde har i tidsskriftsartiklen ”Frem med bolden!: Utopi og fremskridtsideologi i den tidlige danske arbejderbevægelse fra 1880-1920” beskrevet, hvilken ”ideologi” eller hvilke motiver der lå bag arbejderklassens sportsudøvelse samt, hvordan man kan aflæse arbejderbevægelsens forestillinger om sig selv i måden, de brugte og fremviste deres krop på. Bonde benytter sig af en

⁹⁰ Ericsson, Christer, *Fotboll, bandy och makt*, Carlssons bokförlag, Smedjebacken, 2004, 150-158

⁹¹ Hoffmann, Aage, ”Dansk arbejderidrætskultur ca. 1880-1945 med særlig vægt på atletik og cykelsport”, Ph.d afhandling, Danmarks Pædagogiske Universitet, København, 2004, 89-109

for traditionel opdeling af, at arbejdere dyrkede boksning, brydning, vægtløftning og fodbold, mens borgerskabet dyrkede kaproning, hestevæddeløb osv.⁹² Selvom dette nuanceres senere i artiklen, så ligger der en overvurdering af arbejderklassens betydning for det tidlige fodboldspil. Spændende er dog analyserne af kropskultur, som ændres fra det kraftbetonede til i nogen grad at lade sig integrere i de borgerlige sportsgrene, cricket og fodbold, hvor hurtigheden, fremdriften og målrettetheden var en del af spillet. Dermed ser Bonde sporten som legemliggørelsen af den moderne fremskridtsideologi, som altså også langsomt, og primært efter år 1900, ændrede arbejdernes kropskultur.⁹³

Derudover har DAI udgivet jubilæumsskrifter i 1939, 1979 og 2004. Mest læseværdig er Palle Thomsens *75 års forskel i dansk idræt* fra 2004, hvor linjen bliver trukket hele vejen op til 2004, og altså ikke stopper i 1943/1945 med idrætsforliget, hvor DAI genindtrådte i DIF, som de akademiske fremstillinger gør. Dog må man tage de samme forbehold for jubilæumsskriftsgenren som skitseret oven for.

2.13 Lokalhistorie

Vi kan ikke her redegøre for al idrætslokalhistorie. Vi kan fremhæve enkelte værker og artikler og se på lokalhistoriens funktion/mulighed som nuancerende for den syntetiserende historieskrivning.

Et af de bedre lokalhistoriske værker er Johnny Wøllekærs *Odense i bevægelse – strejftog i byens idræts historie* fra 2001, der dækker et bredt spektrum af idrætsgrene fra 1860'erne og frem til 2001. Værket er den første samlede idræts historie om en større købstad i Danmark. Wøllekær har udmærket greb om problemerne ved overgangen til betalt fodbold og giver eksempler på udviklingen, bl.a. med B1909's store problemer: ulovlig aflønning af spillere, afhængigheden af rigmanden Kurt Behrens og efterfølgende konkurs i starten af 1990'erne. Overgangen til betalt fodbold simplificeres dog, da der kun fremhæves faktorer som spillerflugt til udlandet samt truslen om piratligen.⁹⁴ Der var snarere tale om en langstrakt proces, der allerede startede i mellemkrigstiden. Dette kan næppe lægges Wøllekær til last, men understreger lige netop behovet for en grundigere forskning i den overordnede fodboldhistorie. Desuden har bogen et informativt

⁹² Bonde, Hans, "Frem med bolden!: Utopi og fremskridtsideologi i den tidlige danske arbejderbevægelse" in: *Årbog for arbejderbevægelsens historie*, København, 1986, 150

⁹³ Bonde, 1986, 158-159

⁹⁴ Wøllekær, Johnny, *Odense i bevægelse – strejftog i byens idræts historie*, udgivet af byhistorisk udvalg og SIKO, Viborg, 2001, 243-245

afsnit om arbejderidrætten under DAI – en bevægelse der var særlig stærk i Odense , hvor Wøllekær giver eksempler på den ophedede strid gennem de lokale aviser.⁹⁵

Lokalhistoriens funktion som nuancerende for den syntetiserende historie er glimrende udført i Poul Porskær Poulsens artikel om gymnastikken og skyttesagen på silkeborgegnen. Her redegør Poulsen for udviklingen af skytte- og gymnastikbevægelsen op til mellemkrigstiden og viser, at gymnastikken meget tidligt var konkurrencepræget (og præmier blev uddelt⁹⁶) og nuancerer dermed Korsgaards opdeling mellem den folkelige idræt på landet og den konkurrenceprægede sport i byerne.

På samme måde nuancerer Nielsen i artiklen "Højskole og sport - om idrætten i Vejen" modsætningen mellem højskolebevægelsen og sportsbevægelsen. Nielsen viser med et social- og kulturhistorisk blik på lokalområdet i Vejen og den nærliggende Askov højskole, hvordan de to bevægelser er knyttet sammen:

Højskolerne og deres idræt var i høj grad en del af den samlede modernisering af bonde-Danmark, og var i tilsvarende grad interesserede i vækst, produktivitet, konkurrence og dermed sport, ligesom den sportive del af Danmark, DIF, fra starten tog Niels Bukhs højskole-gymnastik til sit hjerte.⁹⁷

På den måde er lokalhistorien yderst nyttig som et korrektiv til den mere syntetiserende historie, der kan være blind for de lokale særegenheder.

2.14 Tilskueradfærd

Traditionen for forskning i tilskueradfærd er meget længere i England end i Danmark af den simple grund, at problemet med hooligans har eksisteret dér siden 1960'erne (Leicesterskolen med Dunning i spidsen hævder dog, at hooliganismen går langt længere tilbage, og at den allerede var fremherskende omkring 1910'erne. Dette er et særdeles omdiskuteret emne i engelske idrætsforskning, som vi dog ikke vil komme nærmere end på her). Der har været forskellige forklaringer på fænomenet, som ikke er særlig aktuelle for vores projekt om at forsøge at beskrive den danske situation, der først for alvor opstod i 1990'erne For en oversigt over de forskellige forklaringer kan henvises til Lise Joerns *Homo fanaticus*, hvor hun kort skriver om:

⁹⁵ Wøllekær, 2001, 116-119

⁹⁶ Poulsen, Poul Porskær, "Der var ungdom og kræfter, styrke og vilje - Gymnastik og skyttesag på Silkeborg-egnen og i Gødvad ca. 1869-1930" in: *Østjysk hjemstavns*, Skanderbog, 1996, 43

⁹⁷ Nielsen, Niels Kayser, "Højskole og sport - om idrætten i Vejen" in: *Magasin fra Det kongelige Bibliotek*. - Årg. 9, nr. 2, København, 1994, 35

- Katharsismodellen: Bygger på den freudianske driftslære om menneskets to drifter; seksualdriften og destruktionsdriften. Sidstnævnte må for at undertrykkes omdirigere energien i form af en renselse – katharsis, hvilket kan ske gennem sporten. Dermed fungerer den som en slags sikkerhedsventil.
- Frustrations-aggressionshypotesen: Bygger på Leonard Berkowitz teorier, hvor frustration over f.eks. ens holds nederlag fører til aggression, hvilket Joern dog finder for simplificerende – især taget i betragtning af, at det ikke konsekvent er det tabende holds tilhængere, der er mest aggressive efter kampe.
- Den behavioristiske læringsteori: Aggressiviteten er ikke iboende, men tillæres enten ved at efterligne forbilleder eller gennem tidligere succesoplevelser med voldelig adfærd.
- Massepsykologiske tilgange: Individet opsluges af gruppen/massen og derved mindskes hæmningerne og ansvaret over egne handlinger, hvilket gør voldelige udbrud mere sandsynlige.
- Marxistisk inspirerede tilgange: Bygger på bl.a. John Clarkes teorier⁹⁸ om, at i takt med udviklingen i den britiske arbejderklasse efter 2. verdenskrig førte til forfald af værdierne, massearbejdsløshed osv., så førte professionaliseringen og kommercialiseringen af klubberne og spillerne til en fremmedgørelse af tilhængerne. Dermed blev hooliganismen en protest mod samfundet, klubberne og politiet.
- Civilisationsteoretiske tilgange:⁹⁹ En af sidstnævnte er ”The roots of football hooliganism” af Dunning, Murphy og Williams, som er et forsøg på at applicere Elias’ civilisationsteori på den moderne hooliganisme. Her argumenteres for, at hooliganisme opstår i takt med de mere kontrollerede forhold, som det moderne menneske lever under. Der argumenteres videre for, at der er en sammenhæng mellem den særlige rå maskulinitet i arbejderklassen og den stærke tilknytning til lokalområdet, den gruppe de tilhører osv. På den måde bliver optøjerne en manifestering af alle disse elementer. Dermed opretholdes en klassebetinget definition af hooliganismen. Noget man op i 1990’erne gradvist har forladt, da volden ikke udelukkende udøves af arbejderklassen. Bogen forsøger endvidere, i overensstemmelse med civilisationsteorien at påvise, at optøjer i forbindelse med fodboldkampe også foregik inden 1. verdenskrig. Genkomsten af hooliganisme i 1960’erne forklares således med en

⁹⁸ Clarke, John, “Football and working-class Fans”: Tradition and Change in: Ingham, Robert (red.), *Football Hooligans – The Wider Context*, Inter-action print, London, 1978

⁹⁹ Joern, Lise, *Homo fanaticus*, Forlaget Bavnebakke, Viborg, 2006, 108-119.

deciviliseringsproces i denne periode. Forfatterne mener således ikke, at civilisationsteorien indebærer et lineært historiebegreb.¹⁰⁰

Birger Peitersen tidsfæster hooliganismeproblemer herhjemme til 1994 med lokalopgøret mellem FC København og Brøndby. Hans bog *Dem der ikke hopper...* er til dels en beskrivelse af de forskellige miljøer samt en redegørelse for den historiske udvikling og de følelsesmæssige processer og identifikationer, der ligger til grund for den aggressive fremfærd. Samtidig er det også en fascination af tilskuerkulturen og de kreative elementer, der er en del af den.

Mere teoretisk går Lise Joern til værks i førnævnte bog *Homo fanaticus* fra 2006. Hun opererer med et eklektisk teoretisk greb, hvor hun overvejer fordele og ulemper ved de ovennævnte teorier, samt om de kan appliceres på en dansk kontekst – i dette tilfælde interviews med seks personer fra ultra- og casualmiljøet samt en større spørgeskemaundersøgelse. Konklusionen på undersøgelsen er:

Det er en søgen efter mening i tilværelsen, der får os til at vælge det Zygmunt Bauman kalder overlevelsestrategier, eller det Orrin E. Klapp kalder sociale placeboer. Vi leder efter meningserstatninger i for eksempel ekstremsporten eller supporterkulturen [...] Et forsøg på en transcendering af det trivielle.¹⁰¹

På den måde ser Joern supporterkulturen som det postmoderne menneskes forsøg på at finde mening (og fællesskaber). Som historiker kunne man godt savne et kig bagud mod den tilskuerkultur, der eksisterede i mellemkrigstiden, hvor klassehadet blomstrede i de større danske byer, men det har vi endnu til gode på dansk grund.

I Sverige har Torbjörn Andersson og Aage Radmann skrevet *Från gentleman till huligan?* som netop behandler emnet historisk og belyser de regionale, lokale og klassemæssige konflikter, der fra 1910'erne har været en del af fodbolden, og hvordan gentlemankulturen især i mellemkrigstiden og frem blev presset af den gradvise kommerialisering af fodbolden.¹⁰²

2.15 Organisationshistorie

Leif Yttergrens *Täflan är livet – idrottens organisering og sportifiering 1860-1898* er en lokalhistorisk organisationshistorie om Stockholm. Yttergren forsøger at påvise, om den tidlige idrætsbevægelse i Stockholm voksede frem nede fra som folkelig ”idrætsrørelse” eller oppefra

¹⁰⁰ Jvf. afsnittet om Norbert Elias s. 12-13

¹⁰¹ Joern, 2006, 173

¹⁰² Andersson, Torbjörn og Radmann, Aage, *Från gentleman till huligan*, Brutus Östlings Förlag Symposium, Stockholm/Stehag, 1998, 58-61

under etablisementets kontrol. Endvidere belyser Yttergren idrættens gradvise sportificering med en definition lånt fra norske Matti Goksøy: ”Sportificering är en process i riktning mot en ökad prestationsorientering, konkurrens och rationalitet inom idrotten”.¹⁰³ Yttergren redegør for, hvordan foreningsdannelsen følger byens vækst, ligesom også arbejderne kom med i starten af 1890’erne, hvormed der skete en opspaltning både socialt og geografisk af idrættten. Der blev dannet arbejder- og borgeridrætsforeninger, og Yttergren mener ikke, at man i denne periode på grund af den sociale opspaltning kan karakterisere idrætsbevægelsen som en folkebevægelse.¹⁰⁴ Med hensyn til sportificering konkluderer Yttergren, at dette i høj grad afhang af sportsgrenen: ”Sportificeringen i strikt kroppsriktade och redskapslösa grenar dröjde. I de kroppsriktade grenarna skedde en sportificering när arbetarklassen upptog dessa. Gymnastik utgör även i detta sammanhang et undantag”.¹⁰⁵ Dermed mener Yttergren, at de forskellige idrætsgrenes sportificering måske i højere grad end strukturelle årsager (mere fritid, bedre leveforhold osv.) skal findes i idrætsgrenenes respektive kulturelle og sociale miljøer: ”Sportificeringen aktiveras när det finns gemensamma värderingar och strävanden inom den specifika kulturen, den enskilda idrottsgrenen, at vilja förändra dess innehåll”.¹⁰⁶ Desuden betoner Yttergren, at sportificeringen ikke i så høj grad skyldes rekordjageriets rolle, som det skyldtes demokratiseringen af idrættten: ”Strävan efter likhet och rättvisa i tävlingssituationen var det ideologiska kittet i sportificeringsprocessen”.¹⁰⁷

En vellykket organisationshistorie, som tilmed er en jubilæumsbog, er *Ett idrottssekel – Riksidrottsförbundet 1903-2003* redigeret af Jan Lindroth og Johan R. Norberg. De forsøger at komme bagom de meget medieeksponerede sportsgrene:

Den stjärn- och elitidrott som så kraftigt exponerats i massmedia är här nedskuren till ett minimum. Konkret betyder detta vägval att idrottsrörelsens inre allmänna historia är av centralt intresse. Det gäller förhållanden kring Riksidrottsförbundets tillkomst, den fortsatta organisatoriska utvecklingen, omfattningen, ledarna, idéerna och debatterna.¹⁰⁸

¹⁰³ Yttergren, Leif, *Täflan är livet – Idrottens organisering och sportificering 1860-1898*, Stockholmia förlag, Borås, 1996, 20

¹⁰⁴ Yttergren, 1996, 202-205. Således ligger Yttergren sig op ad Lindroths synspunkt om, at idrættten først blev en folkebevægelse efter århundredskiftet.

¹⁰⁵ Yttergren, 1996, 207

¹⁰⁶ Yttergren, 1996, 208

¹⁰⁷ Yttergren, 1996, 211

¹⁰⁸ Lindroth, Jan og Norberg, Johan R. (red.), *Ett idrottssekel – Riksidrottsförbundet 1903-2003*, Informationsforlaget, Södertälje, 2002, 8

Derefter følger en gennemgang af idrætten før Riksidrottsförbundets opkomst og helt op til 2002 med et vågent øje for bredden i både debatter og forskellige niveauer af idræt, ligesom det borgerlige ideologiske hegemoni, den gradvise afhængighed af kommunerne og staten og mediernes betydning samt amatørspørgsmålet beskrives. Værket er lavet som populærhistorie, dvs. uden fodnoter, hvilket er en skam for os som historikere, selvom der bagerst i bogen findes en mindre oversigt over anvendte værker. Selvom værket er lavet med bidrag af 14 forskellige forskere, er der en rød tråd i bidragene, især i tiden op til og lige efter 2. verdenskrig, som synes at være den periode, der er bedst udforsket.

I Danmark er der ikke på samme måde skrevet organisationshistorie. Hvis man skal sammenligne den danske jubilæumsbog om DIF *Dansk Idrætsliv* er sigtet helt forskelligt. I forbindelse med DIF's 100 års jubilæum i 1996 udkom 2-bindsværket *Dansk Idrætsliv*, hvor fem forskellige forskere skrev om idrætten som helhed. Forskerne bruger deres forskellige baggrunde til primært at belyse idrættens sociale og kulturelle historie¹⁰⁹ samt den overordnede samfundsmæssige ramme, det foregår i. Således er sigtet forskelligt fra den svenske. Bjarne Ibsen har bidraget med særdeles anvendelige indlæg om samfundets interesse for idræt og de politiske forhandlinger og holdninger bag de store idrætsforlig. Værket er således glimrende til en bred indføring i mange af idrætsforskningens områder, men i forhold til at det er et værk om DIF, undres man over, at DIF's overgang fra idealistisk amatørforbund til markedsorienteret interesseorganisation ikke behandles grundigere. Præcis på det punkt hæver værket sig ikke over den konfliktdulende jubilæumsbogsgenre, selvom det ellers har rigtigt mange forcer. Her tager *Ett Idrottssekel* bedre fat med bidraget af sociologen Tomas Peterson "En allt allvarligare lek. Om idrottsrörelsens partiella kommersialisering 1967-2002".¹¹⁰

I forhold til DIF som en organisation domineret af borgerskabet og deres værdier har Per Jørgensen beskæftiget sig med dette under sportens etableringsfase i Danmark. Han er inspireret af Elias' figurationsanalyse (interdependenskæderne) i sin gennemgang af DIF og sportens gennembrud. Om sin brug af Elias skriver han:

De figurationsanalyser af interdependente individer, jeg foretager i den periode [I København fra 1890-1918] foretages på følgende figurationer: DIF's ledelse, DIF's primære medlemmer, DIF's primære medlemmers

¹⁰⁹ Fokus er i så høj grad på socialar

medlemmer. De tre led kan tænkes at omfatte en samlet figuration, som man kunne kalde "DIF" eller også "Det institutionelle socialisationsagentur DIF".¹¹¹

Således eftersporer Jørgensen de normer, disse grupper har, og hvorledes de overføres først til DIF og så (ubevidst) til resten af idrætsverdenen. På den måde er afhandlingen både en organisationshistorie samt en historie om DIF's "ideologiske" betydning for det omgivende samfund som et slags socialiseringsagentur for borgerlige normer og værdier. Dette havde især stor effekt overfor de bedre stillede arbejdere, de faglærte og håndværkerne, der distancerede sig fra den arbejderklasse og det miljø, de kom fra, og stræbte op ad i samfundet. En succes, der var så stor, at 2/3 af DIF's medlemmer i 1918, var arbejdere. Jørgensen mener, at dette skete ubevidst eller bagom ryggen på reformatorne selv: "De borgerlige værdier var internaliserede og ikke bevidste for reformtørerne selv. Mange af dem var lykkeligt uvidende om, at deres reformiver havde et skjult socialt budskab".¹¹²

2.16 Sportsjournalistik

Det eneste større ideologikritiske værk om sportens verden i Danmark er Gunnar Rasmussens bog om sportsjournalistik, der efter at have gennemgået aviserne *Ekstra Bladet*, *BT*, *Politiken* og *Berlingske Tidende* konkluderer: "Ideologiseringen som sådan er en attraktion ved sportsverdenen, idet den omfortolker, forsoner med og synes at give den syge verden, det er sin sag at sætte sig ud over, en mening – og derfor naturligvis også fastholder læseren i et system, der behøver ideologisering".¹¹³ På den måde er inspirationen fra den marxistiske sportskritik meget tydelig og farver værket, så det udelukkende kan bruges som levn i forhold til den tid, det er skrevet på.

Et nyere forsøg på at beskrive sportsjournalistikken er Kirsten Frandsens *Dansk sportsjournalistik – Fra sport til publikum* fra 1995. Frandsen er medieforsker og har en tværmedial (radio, aviser, tv) tilgang kombineret med det historiske perspektiv til forskel fra den hidtidige danske forskning¹¹⁴, hvor hun forsøger at vise, at:

¹¹¹ Jørgensen, Per, *Ro, renlighed og regelmæssighed*, Odense Universitetsforlag, Viborg, 1997, 52. Se desuden mere uddybende om Jørgensens brug af figurationsanalysen på 45-59 og 278.

¹¹² Jørgensen, 1997, 277-278

¹¹³ Rasmussen, Gunnar, *Sportsjournalistik – en pragmatisk og ideologikritisk undersøgelse*, Forlaget GMT, Grenå, 1974, 136

¹¹⁴ Se bl.a. Nielsen, Niels Kayser og Qvortrup, Lars, "Sport i tv: Journalistik eller show?" in: *Mediekultur*, nr. 19, 1992, som behandler forskellene mellem DR og TV2's sportsformidling.

Journalistikken har flyttet sit produktionelle udgangspunkt fra at være baseret på ideale forestillinger om sportens almene værdi til i højere grad at basere sig på et markedsstyret ønske om at fastholde mediernes læsere, lyttere og seere.¹¹⁵

Således viser Frandsen, hvordan sportsjournalistikken har forandret sig fra at være total loyal overfor sportsbevægelsen til snarere at knytte sin loyalitet til seerne. Dette skete bl.a. i takt med, at amatørreglerne forsvandt. Dermed forsvandt også den eksplicitte ideologiske argumentation for amatørsportens samfundsmæssige værdi. Hvor der tidligere var konsensus - både i sportsverdenen samt sportsverdenen og medierne imellem - så kæmper man nu om tv-rettigheder, sponsorer osv, hvilket medfører splittelse medierne og sportsverdenen imellem samt splittelse mellem de forskellige medier. Pengene har samtidig stillet større krav om kritisk sportsjournalistik kombineret med den mere begejstrede, umiddelbare kommentatoropgave.¹¹⁶

2.17 Opsummering

Formålet med denne historiografiske gennemgang har været at give et overblik over tendenser og nybrud i idrætsforskningen i Danmark. Inddragelsen af den svenske og engelske forskning viser, at den danske fodboldforskning er milevidt fra denne meget mere omfattende og forskelligartede forskning, samtidig med at forskningen i gymnastik er disproportionalt stor i forhold til den meget sparsomme forskning i fodbold. Samtidig er der ud fra et tilbageblik til den tidlige idrætsforskning gjort et forsøg på at forklare, hvorfor denne overvægt af forskning i gymnastik er opstået. Der argumenteres for, at 1970'ernes marxistiske sportskritik, hvor idrætsforskningen blev "undfanget", formodentlig har bidraget til den stedmoderlige behandling, som den kommercialiserede sport har været udsat for i Danmark, hvor den sportskritiske position har været meget dominerende. I den forbindelse gør Nielsen sig tanker om den specielle spændte idrætspolitiske situation i Danmark med to store forbund, DGI og DIF, som skal positionere sig i forhold til hinanden, hvilket også kan være skyld i denne ubalance. Ydermere har formålet med sammenligningen med den svenske og engelske forskning været at sætte på plads, at fodbold kan udforskes seriøst, lødigt og med stor relevans for historikeren. De forskellige idrætshistoriske traditioner har inspireret os i vores brede fremstilling af fodboldens danske historie. Dette eklektisk, genremæssige og faglige udgangspunkt uddybes i afsnittene om kulturhistorie.

¹¹⁵ Frandsen, Kirsten, *Dansk sportsjournalistik: fra sport til publikum*, Danmarks Journalisthøjskole, Århus, 1995, 3

¹¹⁶ Frandsen, 1996, 297-298

3.0 Præsentation af kilder

Materialet, der ligger til grund for *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*, er stort og broget. Det ville være for omfattende at give en karakterstik af samtlige kilder, og derfor giver vi en generel beskrivelse af materialet. Det er inddelt i grupper, hvorunder det forklares, hvordan materialet er brugt. Grupperingen ser sådan ud: Officielle beretninger, forskningsbaserede værker og tidsskriftsartikler, populære fremstillinger og jubilæumsskrifter, avisartikler, magasiner samt rapporter og undersøgelser.

Den overordnede tilgang til kilderne har været det funktionelle kildebegreb, hvor kilderne giver os svar på de spørgsmål, vi stiller dem. Svarene er grundlaget for den produktion, vi frembringer, men samtidig er kildernes anvendelighed og dermed svarene foranlediget af den overordnede problemstilling, som vi har arbejdet ud fra. Fremstillingen er holdt på et så objektivt stadie som muligt. Det gøres ved at bruge kilderne til at drage slutninger, som bliver til forklaringer, der er logiske og overbevisende. I erkendelse af, at sproget, vores erfaring og vores kulturelle baggrund farver vores opfattelser, er vi dog bevidste om, at andre historikere vil kunne benytte kilderne anderledes, end vi har gjort det.

3.1 Officielle kilder

Årsberetninger og referater er primære kilder, idet de giver os informationer om forslag og beslutninger hos fodboldbevægelsens overordnede organisationer. Referater fra DBU's repræsentantskabsmøder og unionens årsberetninger er de vigtigste i denne gruppe, og har udgjort et væsentligt fundament i opbygningen af *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*. Referater fra DBU's repræsentantskabsmøder adskiller sig fra årsberetningerne på et væsentligt punkt. Gennem referaterne får man et indblik i, hvordan en given diskussion har forløbet. Dvs., at det er muligt at se, om der har været konsensus om et forslag, eller om det modsatte var tilfældet i modsætning til årsberetningerne, som oftest giver et konsensusbillede af året, der gik. Ud fra dette kan dannes et billede af, hvor højt bølgerne er gået. Både referater fra repræsentantskabsmøderne og de forskellige årsberetninger er levn af den opfattelse, som organisationerne har haft af diverse emner, hvorfor citater herfra er brugt direkte i bogen for at eksemplificere vores egne pointer. Et eksempel er DBU's syn på amatørreglerne, som unionen på en og samme gang stædigt fastholdt samt gradvist udvandede.

Et andet eksempel på informationer fra officiel hånd er de tidligste love og vedtægter fra klubber og organisationer. De fungerer som levn og er primære kilder. Hos Boldklubben Frem dikterede

deres første love fra 1893, at en person skulle proponeres for at blive medlem.¹¹⁷ Denne normative kilde fortæller os, at klubben var noget eksklusivt, at medlemskaber i Boldklubben Frem var forbeholdt dem, som de, der allerede var medlemmer, anså som værdige til at blive inkluderet i klubben. Lignende eksempler findes hos andre klubber, og det viser, at de var lukkede sammenslutninger af personer fra samme samfundslag (borgerskabet), fra samme faggruppe (f.eks. typografer) o.lign. Da vi har med en normativ kilde at gøre, må vi forholde os til dens udsagn således, at intentionen var, at nye medlemmer skulle proponeres. Men om den i praksis altid blev ført ud i livet, fortæller kilden intet om.

3.2 Forskningsbaserede værker og tidsskriftsartikler

Indenlandske og udenlandske værker samt artikler med forskningsresultater har været vigtige materialer til supplerende og uddybning af informationer. Vi har ladet os inspirere af andres forskning og benyttet os af resultaterne i det omfang, det har været relevant. Et eksempel er Jim Tofts empiriske arbejde, som det fremkommer i tidsskriftsartiklen ”Fodbold mellem myter og kilder” fra 1993.¹¹⁸ Omvendt har vi ud fra egne undersøgelser kunne nuancere opfattelsen af Ove Korsgaards teori om, at land og by var skarpt adskilt inden for fodboldens verden. Korsgaards værk har været en inspiration på mange områder, men det er brugt med forbehold og holdt kritisk op mod vores empiriske arbejde. På samme måde har vi kigget mod både Sverige og England for inspiration i forhold til emner, vi også behandler i *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*. Disse udenlandske forskere er dog brugt med forbehold, da vores udgangspunkt lige netop har været at belyse den danske udvikling ud fra de danske kilder, og ikke ud fra hvordan udviklingen har foregået i andre lande.

3.3 Populære fremstillinger og jubilæumsskrifter

Mængden af populære fremstillinger¹¹⁹ om dansk fodbold er stor og spænder over antologier, biografier, årbøger og hæfter m.fl. Det samme gælder jubilæumsskrifter fra de enkelte klubber og unioner.¹²⁰

¹¹⁷ *Love for Boldklubben ”Frem”* i DBU’s arkiv på Rigsarkivet, arkivnr. 10519, pakke nr. 1

¹¹⁸ Toft, 1993, 97-117

¹¹⁹ Med populære fremstillinger menes her værker, som ikke er et resultat af en akademisk forskningsindsats. Den populære fremstilling er typisk skrevet på en let læselig måde, gerne suppleret med billeder. Der findes lignende værker, som er fra akademisk hånd, men disse hører hjemme i kategorien forskningsbaserede værker og tidsskriftsartikler.

¹²⁰ Jubilæumsskrifter er beskrevet under historiografien. De giver et billede af den enkelte klub eller organisation samt hvilken selvforståelse, der herskede i klubben.

Fælles for disse genrer er, at de indeholder nyttige informationer af en bred karakter. Vi har derfor først og fremmest benyttet dem til at fylde huller ud. Alt efter hvilket materiale vi har med at gøre, har de populære fremstillinger givet os nye oplysninger såvel lokalt som nationalt. Et par eksempler er jubilæumsskrifterne *Bornholms Boldspil Union 1907-1957* og *På Banen – med københavnsk fodbold gennem 100 år* (KBU's 100 års jubilæumsskrift), der begge indeholder viden om lokale forhold, som vi ikke finder andre steder.

Én fremstilling træder ud fra den lange række af populære værker. *Dansk Fodbold* af Johannes Gandil er, som beskrevet i historiografien, enestående, da mange oplysninger om den tidlige fodbold i Danmark ikke findes andre steder. Gandil bliver dermed en primær kilde, og det samme gør f.eks. værkerne om DIF gennem hhv. 25 og 50 år samt *Idrætsbogen* af A.C. Meyer. Ligeledes indeholder de tidligste klubbers (typisk klubbernes 25 og 50 års) jubilæumsskrifter primære oplysninger for os.

De populære fremstillinger har den egenskab, at de er levn fra den tid, de er produceret i. Dvs. vi kan spore normer, tankegange etc., der ligger til grund for fremstillingen på det tidspunkt, den er blevet skrevet, og dermed findes i den enkelte klub eller organisation. Et eksempel er forholdet mellem provinsen og København. Den fysiske såvel som den psykologiske afstand har til tider været meget stor, og der bliver flere steder ikke lagt fingre i mellem, når beskrivelser falder på opfattelse af henholdsvis københavnernes eller dem fra provinsen.

3.4 Avisartikler

Artikler fra aviser samt fra internettet er beretninger, som er brugt til at få indsigt i forhold, der ikke beskrives i samme omfang og dybde andetsteds. Et eksempel er *Politikens* dækning af den Internationale Gymnastik og Idrætsfest i København i sommeren 1898, hvor man kan læse, at fodboldspillet tiltrak nye tilskuere i takt med, at spillet på banen blev omtalt i avisen.¹²¹ Mange af tilskuerne havde aldrig set spillet udført, og for dem var det en helt ny oplevelse.

Den amerikanske historiker Michael Oriard har analyseret udbredelse af fodbold (den amerikanske version af fodbold, kaldet football) i slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet ved at bruge datidens presse. En af hans konklusioner er, at spillets udbredelse blev skabt af dagspressen snarere end af udøverne.¹²² Endvidere gav forskningen i fodbold Oriard mulighed for at få indblik i den sociale, økonomiske og intellektuelle udvikling i USA i perioden:

¹²¹ Se f.eks. *Politiken*, d. 2.6.1898

¹²² Oriard, Michael, *Reading Football*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1993, xxi og 119

Football opens a window into this period, through which we can glimpse how these disruptions registered in specific ways on the emerging amorphous, heterogeneous American "middle class". Such windows can be opened wherever the cultural historian chooses to look, but football offers particular advantages. Football [...] can [...] bring us close to the understanding of ordinary people. Sports journalism presents us not only with a running commentary on football but also with series of historically grounded interpretations of the game's meaning. [...] The daily newspapers in particular tell us what the great majority read about football at the turn of the century. Together with a range of popular periodicals, the newspaper can help us reconstruct the cultural conversation about football in which readers took part.¹²³

Dagspressens skribenter fungerede med andre ord som meddelere mellem spillet, begivenheden, og fans, læserkredsen. Publikums forhold til spillet fremgår dermed af journalistens beretning (ofte afhængig af graden af lokalpatriotisme). Fodbold er i Oriards øjne en kulturel tekst, hvorfra mening om fortiden kan udledes.

Ifølge Oriards tilgang kan artikler fra aviser bruges som levn af, hvordan sportsjournalistikken tolkede såvel spillet som tilskuerne. I vores forskning er denne positive tilgang til artiklens udsagnskraft væsentlig, idet det viser, at artikler kan være med til at give et billede af, hvordan spillet udformede sig på banen. Lige så væsentligt er det, at vi får et billede af, hvordan spillet blev modtaget udenfor banen – de giver et ikke-intentionelt indblik ind i den givne sociale og kulturelle situation. Oriard ser også dagspressen som klassenedbryder om ikke for de aktive så for fans. Alle sociale lag kunne læse om fx America's Cup-sejls og boksemesterskaber i aviserne.¹²⁴ Dvs., at der blev udstukket et slags anonymt fællesskab baseret på netop interessen – ikke klasse – og på den måde fungerede pressedækningen og sporten som klasseoverskridende og konsensuskabende/skaber af sammenhængskraft.

For at vende os mod en mere generel karakteristik af artiklen, så er den ligesom andre former for tekster præget af sit ophav, som i dette tilfælde er journalisten. Modsat den akademiske arbejdsmetode¹²⁵ er journalisten mere subjektiv i sin tilgang og kan have en større tilbøjelighed til tendens for eller i mod emnet, der behandles. Ligeledes benytter journalisten sig ofte af interviews og indhenter dermed personlige beretninger. Det er omvendt historikerens foretrukne metode, hvor

¹²³ Oriad, 1993, xx

¹²⁴ Oriad, 1993, 275

¹²⁵ Det er værd her at notere en forskel på journalisten og historikeren. Journalister skriver hovedparten af den historie, der fremkommer i medierne, trods det faktum at de ikke er uddannet til at have med historie at gøre. Journalistens metode er at bruge interviews og indsamle beretninger, som de lærer at forholde sig kritisk til. Historikeren derimod slutter fra levning frem for slutning fra beretning. Netop denne tilgang, som historikeren benytter, er sandsynligvis skyld i, at det er journalisten, der formidler meget af den historie, som offentligheden læser. Historikerens metode er groft sagt nøgtern og kedelig, mens journalisten er læsevenlig og underholdende.

levn foretrækkes frem for beretning. I *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* har vi valgt at benytte mange citater fra bl.a. artikler. Udvælgelsen af disse er underlagt en kritisk vurdering af, hvordan de passer ind i sammenhængen, samt hvad de implicit fortæller os om samtiden, dvs. deres funktion som levn.

En fordel ved artikler er, at hovedparten af dem er primære kilder, og at vi derigennem får nye oplysninger. Ofte er artikler også meget detaljerige, og bl.a. her finder vi avisartiklens dybde i forhold til f.eks. et historisk værk på synteseplanet, hvor de lange linier skubber detaljerne ud. Avisartikler har også den fordel, at journalister er skolet til at afdække konflikter, hvorved vi får kendskab til de uoverensstemmelser internt i fodboldbevægelsen, som de officielle beretninger ofte underspiller.

Artikler er betragtet og brugt som beretninger. Slutningerne heri må man forholde sig kritisk til, men man må dog antage dem for korrekte, med mindre at andre oplysninger peger i den modsatte retning. Med andre ord kan vi være udsat for beretningens fejl, og to kilder er derfor bedre end en. Det gælder om at finde nålen i høstakken.

3.5 Magasiner

Artikler i denne gruppe kunne for så vidt placeres under "Avisartikler". Dog er der den forskel, at magasinerne ikke udkommer dagligt, hvorfor artiklerne i magasiner som regel er større i omfang og ofte mere informationsrige. Vi vil her kort beskrive to hovedkilder *Tips-bladet* og *Dansk Boldsport*.

Artikler fra *Tips-bladet* (både udgaven som udkom 1937-1938 og den nuværende, som udkom fra 1949) har udgjort rammen for *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* sammen med DBU's årsberetninger og referater fra repræsentantskabsmøder samt *Dansk Boldsport*. *Tips-bladet* er således fra 1949 en gennemgående kilde frem til i dag. Dette faktum sammenholdt med at bladet har været god til at bedrive noget så sjældent som kritisk sportsjournalistik, er den overordnede årsag til, at vi har valgt dette magasin¹²⁶. Her har vi tilmed en landsdækkende sportsavis, der fra hovedsædet i København beretter om aktuelle forhold i hele landet. Derved kommer vi udenom problemer med, at journalister på lokalaviser ofte er på det lokale holds side. Journalister på *Tips-bladet* udtrykker sig til tider mere holdningsmæssigt end objektivt, men så længe man har dette for øje, er artiklerne yderst anvendelige. I denne forbindelse har artikler fra *Tips-bladet* være til gavn, når der f.eks. redegøres for diskussionerne på DBU's

¹²⁶ For tiden før 1949 har vi ikke benyttet en avis eller et magasin til belysning. Derimod har vi støttet op af Gandils *Dansk Fodbold*, de foreliggende forskningsresultater for perioden samt andre værker, der omhandler perioden.

repræsentantskabsmøde. Uanset om journalisten har været for eller imod de beslutninger, der blev truffet, blev konflikterne trukket op.

Dansk Boldsport (skifter navn til *Dansk Fodbold* i 1991 og til *DBUllletin* i 1994) er DBU's officielle magasin, hvor orienterende stof som generelle nyheder, regelændringer, turneringsplaner m.m. løbende bliver bragt ud til klubberne. Magasinet er i denne form en beretning, men er samtidig et levn af DBU's syn på adskillige sager.

3.6 Rapporter og undersøgelser

Rapporter og undersøgelser fra offentlige instanser og fodboldens egne organisationer indeholder primære oplysninger om undersøgte forhold. Forud for en rapport eller undersøgelses udgivelse er gået en undersøgelse af en eller anden form – den kan f.eks. være baseret på statistik, interviews eller en kombination af de to m.fl. Dermed har vi med et materiale at gøre, der i sagens natur burde være så objektivt som muligt. Vi formoder derfor, at oplysningerne herfra er faktisk korrekte. Samtidig fungerer de som levn. Et eksempel er *Det er svært at være fodboldfan i Danmark* som giver informationer om fanmiljøet i Danmark omkring 1990, men som samtidig kommer med forfatternes syn på, hvordan fankulturen burde være.¹²⁷ Et andet eksempel er rapporten fra Idrættens Analyseinstitut *Sport på dansk tv – en analyse af samspillet mellem sport og dansk tv 1993-2005*, som konkluderer og perspektiverer på baggrund af et statistisk materiale¹²⁸. Denne rapport er videnskabeligt funderet og mere objektivitetssøgende end størstedelen af kilderne i de andre grupperinger, vi her skitserer.

3.7 Kildernes udsagnskraft - sammenfatning

Generelt er DBU's årsberetninger og referater fra unionens repræsentantskabsmøder i kombination med *Dansk Boldsport* (fra 1924), *Dansk Fodbold* af Gandil og *Tips-bladet* (fra hhv. 1937 og 1949) de kilder, som har udgjort skelettet i opbygningen af *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*. Oplysningerne fra disse er sammenholdt og suppleret med en række andre kilder: fremstillinger og artikler af forsknings- og populærkarakter samt rapporter. Ud fra skelettet har det været muligt med nogenlunde nøjagtighed at finde frem til hvilket supplerende materiale, der var nødvendigt for at nå en fremstilling, der var så tæt på fortiden som muligt.

¹²⁷ Peitersen, Birger, Toft, Jim, Langberg, Henning, Henrik Saarp, Jens, *Det er svært at være fodboldfan i Danmark*, rapport udarbejdet på Danmarks Højskole for legemsøvelser, København, 1991

¹²⁸ Hedal, Martin, *Sport på dansk tv – en analyse af samspillet mellem sport og dansk tv 1993-2005*, udgivet af Idrættens analyseinstitut, København, 2006

Ved at bruge af hinanden uafhængige kilder, der fortæller os det samme, må vi formode, at den fortalte oplysning er korrekt. Her kommer naturligvis forholdet mellem den primære og sekundære kilde ind i billedet, som vi også har været opmærksomme på. Vi har derfor efterstræbt at bruge et så forskelligt materiale, at vi både har informationer fra officiel hånd (f.eks. DBU eller de enkelte klubber) samt fra anden side (f.eks. anden forskning og artikler). To af hinanden uafhængige kilder øger sandsynligheden for oplysningers ægthed.

4.0 Fodbold som kultur

Vores forskningsresultater og brugen af dem i fremstillingen kan karakteriseres som kulturhistorie. Ved at sætte fodboldens historie ind en samfundshistorisk sammenhæng forsøger vi at lave en forståelsesramme for læseren. Det er således ikke blot en opremsning af særområder inden for fodbolden, der præsenteres. Disse dele sættes i stedet sammen til et hele, som i samspil med samfundets historie bliver til fodboldens kulturhistorie. Dvs. vi forsøger at belyse historien fra oven og fra neden. Både det normative og hverdagens praksis har en central plads i fremstillingen. Et eksempel er, at organisationerne DIF og DBU opstillede en række regler for, hvordan spillere og tilskuere skulle opføre sig. Reglerne blev dog ikke altid efterlevet – ind i mellem brød spillere og tilskuere reglerne. Hverdagens intuitive handlinger kan regler ikke altid regulere.

Svenske Torbjörn Andersson har brugt en lignende metode i sin *Kung Fotboll*, der omhandler svensk fodbold fra slutningen af 1800-tallet til 1950. Her er det nyttigt at se på, hvad han betegner som ”fodboldkulturen”. Med henvisning til kulturforskeren John Storey forklarer Andersson, at fodboldkultur er den livsstil og det meningssystem, som produceres og reproduceres inden for fodbolden. Andersson karakteriserer den svenske fodboldkultur som et totalt miljø med magthavere, der kom fra borgerskabet og middelklassen, og marginaliserede grupper som f.eks. publikum og de dominerende grupper, magthaverne, lavede et fælles meningssystem gældende for alle. Alle, der påvirkede fodboldkulturen i kortere eller længere tid, påvirkede også livsstilen og meningssystemet. Fodboldkulturen skal endvidere opfattes som en tillægskultur, der overlapper andre, f.eks. arbejderkultur, ungdomskultur osv., og dermed optager fodboldkulturen ikke alt hos et menneske.¹²⁹

Den anderssonske fodboldkultur kan til dels overføres på danske forhold. Fodbold er også en kulturel form set fra antropologens synsvinkel.¹³⁰ Her findes en fodboldkultur, hvor forskellige parter handler efter, hvad der er bedst for deres interesser. Fodbold er tillige et totalt miljø, som

¹²⁹ Andersson, 2002, 27f

¹³⁰ Christiansen, Palle Ove, ”Historie + antropologi = historisk antropologi?”, in: *Fortid og Nutid*, København, 1983, bd. 30, h. 1, 10

også interagerer med total-/og samfundshistorien. *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* er således kulturhistorisk forskning, hvor tilgangen i meget høj grad har været empirisk. Arbejdsgangen i vores projekt har været præget af, at idrætshistorien som genre befinder sig i et vakuum, hvor der ikke er fastsatte grænser. Teoretisk og metodisk er genren endnu ikke fuldvoksen, da den ikke har noget fast ståsted at læne sig op ad. Det samme gælder for dens emnemæssige karakter og omfang¹³¹. Vi har således ikke én bestemt teoretisk indgangsvinkel til kilderne, men i stedet har vi arbejdet eklektisk. Vi forsøger at udnytte styrkerne i de forskellige idrætshistoriske traditioner og forsøger at få disse til at nærme sig hinanden, hvor det er relevant. Fremgangsmåden er bestemt ud fra emnerne og formålet. Herved lægger vi os op ad den dynamiske arbejdsmetode i kulturhistorien, hvor historikeren inddrager de kilder, der er relevante, uanset hvor de fagmæssigt passer ind (jf. senere). Det er en lignende tilgang, som Jørn Hansen beskriver i tidsskriftartiklen ”Idrætshistorie – hvordan?”. Her skriver han ydermere, at idrætsforskere skal ”forholde os fordomsfrit til forskellige metoder og indfaldsvinkler”.¹³² Dvs. man ikke skal være snæversynet og køre ud ad ét teoretisk og metodisk spor. Det er naturligvis ikke lig med, at man naivt skal kaste alle de kildekritiske redskaber, overvejelser om placering og brug af kilder etc. over bord, som man har oparbejdet gennem forskningen og erfaringen. Snusfornuften skal være med i forskningen. Resultatet er blevet et totalitetssøgende værk, der fagmæssigt spænder over økonomi, sociologi, antropologi, samfundsvidenskab m.m. Dermed ender vi med en bred kulturhistorisk tilgang. Fremstillingen redegør for fodboldens udvikling i Danmark fra slutningen af 1800-tallet og frem til i dag, dvs. ved siden af en beskrivelse af idrættens egne aktører (organisationer, institutioner, små og store klubber helt ned til græsrodsniveau) følger en perspektivering til samfundet. Denne kobling er en del af den ny kulturhistorie, som i Danmark har udspillet sig siden 1970’erne.¹³³ For at forstå, hvordan *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* passer ind i denne, forsøger vi at klarlægge, hvad der karakteriserer kulturhistorien.

4.1 Kulturhistorie

Kulturhistorie i en dansk/nordisk version fik et nygennembrud i 1970’erne og slog for alvor igennem i 1980’erne.¹³⁴ Den ny kulturhistorie bærer også betegnelserne historisk antropologi (på

¹³¹ Nielsen, Niels Kayser, ”Idræt og lokalhistorie” in: *Idrætshistorisk Årbog 2002*, Viborg, 2002, 18

¹³² Hansen, 1985, 24-25

¹³³ For en indføring i udviklingen og debatten om kulturhistorie i Danmark se bl.a. *Den jyske Historiker. Det kulturhistoriske opbrud*, ekstranummer december 1991, Århus, 1991

¹³⁴ Den ny kulturhistorie var en del af ”den 3. bølge” af folkelig kulturhistorisk interesse i Danmark. Den første fandt sted ca. 1880-1920, hvor det førkapitalistiske bondesamfund kom på museum, Derefter fulgte endnu en opblomstring

grund af indflydelsen fra antropologien¹³⁵), mikrohistorie eller slet og ret den lille historie. Hvad enten betegnelsen er den ene eller den anden, så er den vanskelig at præcisere som noget definitivt og afgrænset – på samme måde som begrebet kultur er det.¹³⁶ Historikeren Vagn Wåhlin har i *Historien i kulturhistorien* fra 1988 givet et bud på en definition af kulturhistorie. Det gøres ved at sætte kulturhistorie i forhold til andre forskningstraditioner og ved at se på hvilke strukturer, dynamikker og argumenter, der præger den. Han slår fast, at man ikke kan give en afgrænset karakteristik af, men derimod give en åben forståelse af, hvad kulturhistorien er eller burde være.¹³⁷ Kulturhistorien er tværfaglig både som forskning og i sin forståelsesramme. Den er en blanding af inspirationer fra forskellige forskningsretninger hentet i udlandet. Fra Frankrig er det Annales-skolens mentalitetshistorie sammen med strukturalistisk antropologi, fra England er det bl.a. socialhistorie som E.P. Thompsons kulturhistorie med marxistisk baggrund og lokalhistorie fra Leicester. Hertil kommer tysk Alltagsgeschichte og institutions- og bevidsthedshistorie, svensk etnologi fra især Lund, amerikansk historisk antropologi, og norsk historisk sociologi og antropologi. I samspil med disse teoretiske impulser dannes den dansk/nordiske kulturhistorie. Dens kerneområder er hverdagsliv, materielle frembringelser, sociale relationer, religion, politisk kultur m.m., som indgår i et system af relationsmønstre, om hvilke der findes multikausale forklaringer. At sammenligne disse mønstre, og hvordan de interagerer, er en måde at klarlægge rimeligheden af fremlagte opfattelser. Rimeligheden er væsentlig, fordi kulturhistorien ikke er i stand til at finde Sandheden eller beskrive én virkelighed. I stedet kan den sandsynliggøre en opfattelses rigtighed, og derigennem kan man indsnævre og påvise rimeligheden i et synspunkt. Sandsynligheden er dermed en argumentationsfaktor, som kulturhistorien må hvile sig op ad. Samme kan bruges til at drage tvivl om en tidligere påvist opfattelse. Kulturhistorien er kompleks og altså modsat monokausale forklaringer, hvor A bliver til B, og hvor en logisk-kritisk analyse er den dominerende frem for en komparativ tilgang.¹³⁸

Den logisk-kritiske tilgang har historiefaget tidligere benyttet sig af, f.eks. ved at fokusere på staten og de klasser, ideologier og institutioner, der er knyttet hertil. På samme måde har de

under besættelsen 1940-1945, hvor danskerne blev nationalt bevidste. Den 3. bølge skyllede ind over landet i 1970'erne, hvor informationsamfundet langsomt, men sikkert afløste industrisamfund. Se 8-9 i Wåhlin, Vagn, "Indledning" in: Wåhlin, Vagn (red.), *Historien i kulturhistorien*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 1988

¹³⁵ Se f.eks. Christiansen, 1983, bd. 30, h. 1, 1-18 for ligheder og forskellen mellem de to fag.

¹³⁶ Der er utallige definitioner af begrebet kultur. Se bl.a.: Christiansen, Palle Ove, *Kulturhistorie som opposition*, Samleren, Viby J, 2000, 7 note 1 og Ehn, Billy og Löfgren, Orvar, *Kulturanalys*, Liber, Lund, 1982, 13

¹³⁷ Wåhlin, Vagn, "Indledning" in: Wåhlin, Vagn (red.), *Historien i kulturhistorien*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 1988, 14

¹³⁸ Wåhlin, Vagn, "Indledning" in: Wåhlin, Vagn (red.), *Historien i kulturhistorien*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 1988, 12-13

historiserende social- og kulturvidenskaber koncentreret sig om hvert deres område med f.eks. den samfundsfaglige videnskab i den ene ende og humaniora med antropologi i den anden. Ved denne tilgang har forskerne holdt sig til deres egne områder, og overskred de disse, tolkede de ud fra egne metoder og har derfor ikke set vekselvirkninger mellem sfærerne. Kulturhistorien arbejder med helhedsopfattelsen, dvs. samspillet og vekselvirkningerne mellem sfærerne, og denne optik anlægges allerede inden, man empirisk går til kilderne. Man må have en forståelse for et samfunds strukturer, og hvordan de ændrer sig, så man på den måde kan træffe sine valg og fravalg mht. metode og kilder. Man må vurdere, hvad der har relevans og er repræsentativt for det udvalgte arbejdsfelt. Det gør man bl.a. ved kritisk at benytte forskningsresultater fra andre områder end sit eget. Et eksempel på den dynamiske arbejdsmetode er historikerens inddragelse af antropologen eller etnologens feltarbejde, som er præget af en indsigt i et givet område, hvor der ofte uddrages generelle teorier, mønstre og strukturer. Disse resultater må historikeren koble sammen med andre kilder, hvis sådanne findes, for herigennem at finde frem til en rimelig konklusion.¹³⁹ Denne metode, hvor især antropologiske struktur- og funktionsanalyser inddrages, er med andre ord med til at give forskeren et billede af helheden, som han ellers ikke ville kunne få frem. Som Wählin skriver:

Det er i det hos forskeren bevidst søgte sammenfald mellem struktur og konkret fremtrædelsesform, mellem de lange linier i den historiske ændringsproces og de kontinuerte træk over for brud og det nye m.v., at en både
dybere o.33537373737373780439()-90.1997(o)-10.3015(g)9.71032()-90.1997(f)2.8ff ko.1997(o)-10.3015(n0.294(f)

For at nå en egentlig præcisering af kulturhistorien definerer Wåhlin først, hvad kulturen i kulturhistorien er. Kulturen befinder sig i et dobbeltdynamisk felt, der løbende ændrer sig. For det første er den svøbt ind i en række stabiliserende faktorer og traditionsbundne strukturer langs med "tidens akse", som går i samspil med destabiliserende og nye faktorer. For det andet befinder den sig i det felt, "hvor kulturen i det kronologiske samtidige sociale rum står i løbende vekselvirkning med ydre påvirkninger af fysisk og social art fra andre samtidige kultursystemer og hele økosystemer, klima osv".¹⁴² Med andre ord: Mennesket gør ting, som er biologisk bestemt så som at søge føde, mens andre faktorer er kulturbestemt, så som måden mennesket søger føden på. Hos Wåhlin er samfundet den stabiliserende faktor med traditionsbundne strukturer, fordi det er den konkrete meningsgivende og totale konstellation af mennesker på det givne fysiske sted. Modsat er kulturen den måde, som mennesker er sammen på, tænker osv. Det leder Wåhlin frem til følgende karakteristik af kulturhistorien:

Kulturhistorien er da kulturen set i forandringsspektivet langs tidsaksen, og som samfundshistorien er den forstået ud fra et holistisk syn eller, om man vil, et helhedssyn, hvor kultur og samfund vel er overlappende, men ikke identiske helheder og helhedsbegreber herom.¹⁴³

Via begreber og teknikker fra historie og antropologi fremkommer kulturhistorie ved at holde områder som økonomi, sociologi, bevidsthed m.m. sammen med rammen, som er de lange linier, den store historie eller slet og ret stats- og/eller samfundshistorien. Herved sammenkobler man to overordnede rammeforståelser: Den historiske, som prioriterer de lange tidsmæssige sammenhænge og ændringer, samt den antropologiske, der går ud fra de brede struktursammenhænge. Kulturhistorien befinder sig et sted mellem de to, og ved at se på traditionen – stats-/samfundshistorien – samt brud og nye forekomster skaber forskeren ny og større forståelse for såvel samfundet som kulturen. Derved skabes en helhed på linie med samfundshistorien, men en helhed som vægter noget andet.¹⁴⁴ Kulturhistoriens tværfaglighed gør, at man ikke skal afgrænse og specialisere sig til blot én disciplin, selvom en praktisk arbejdsfordeling er nødvendig. Alle kan ikke rende rundt og lave det samme. Det er dog ikke det ensbetydende med fagchauvinisme, som Wåhlin betegner den konservative holdning i universitetsmiljøet. I stedet argumenterer han for, at "det

¹⁴² Wåhlin, Vagn, "Indledning" in: Wåhlin, Vagn (red.), *Historien i kulturhistorien*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 1988, 13

¹⁴³ Wåhlin, Vagn, "Indledning" in: Wåhlin, Vagn (red.), *Historien i kulturhistorien*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 1988, 13

¹⁴⁴ Wåhlin, Vagn, "Fra statshistorie til kulturhistorie" in: Wåhlin, Vagn (red.), *Historien i kulturhistorien*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 1988, 80-81

drejer sig om at forske i og formidle godt om kulturhistorie og ikke om, hvorfra forskeren har sin kunnen”.¹⁴⁵

4.2 Kulturhistorie som historisk genre

I *Kulturhistorie som opposition* af etnolog og kulturhistoriker Palle Ove Christiansen fra 2000 finder vi en lignende definition af, hvad kulturhistorie er. Først og fremmest er det en historisk genre, som dog ”aldrig har kunnet forstås i sig selv men snarere må ses som en reaktion mod de herskende historie- eller virkelighedsopfattelser, der har eksisteret siden midten af 1800-tallet.”¹⁴⁶ Den har altid stået i defensiven over for de etablerede og traditionelle faghistoriske opfattelser. Det viser Christiansen ved at gennemgå nogle brud i kulturhistorien: Den danske kulturhistorie med vægt på hverdagslivet fra cirka 1880-1950, den europæiske antropologi, hvor *Alltagsgeschichte* og mikrohistorie i bred forstand hører ind under, samt den amerikanske-europæiske nye kulturhistorie fra 1980’erne og frem. Christiansen påpeger det væsentlige i, at der er tale om brud, da han ikke mener, at de forskellige retninger har virket som inspiration for eller efterfølgere af hinanden, selvom der findes ligheder mellem dem. I stedet er der tale om, at de har virket som modpol til de eksisterende traditioner i fagene, og derigennem fik og opretholdt de deres eksistens.¹⁴⁷

Koblingen fra 1880’ernes kulturhistorie til dagens nye kulturhistorie er, at i hver ende af tidsspektret arbejdede historikerne empirisk med dagligdagen. Det var den lille historie om de anonyme menneskers liv, der blev skrevet – modsat historien om staten og institutioner og den senere socialhistorie med fokus på bl.a. strukturer, historie med teorien som udgangspunktet samt den modernistiske historieskrivnings tro på at skildre virkeligheden. Ind kom dagliglivet, men den politiske side fik også plads, idet menneskers politiske gøren og magtens karakter nu blev regnet som væsentlige faktorer. Disse faktorer må tages med, hvis man ønsker at opnå en bredere forståelse for det samfund, som mennesker levede i.¹⁴⁸

Den nye kulturhistorie, som den tog sig ud fra 1970’erne og fremefter, opstod primært i opposition til de videnskabsidealer, man finder i moderniteten. Den nye kulturhistorie gjorde op med tanken om, at entydighed for såvel teorien og forskeren på samme tid var målet og opnåeligt, eller at en teoretisk hypotese var forklaringsmodel for historiske faktorer. Det kom bl.a. til udtryk ved, at de store fortællinger blev opgivet. Generaliseringen og fremhævelsen af det almene, og af at

¹⁴⁵ Wählin, Vagn, ”Fra statshistorie til kulturhistorie” in: Wählin, Vagn (red.), *Historien i kulturhistorien*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 1988, 70-71

¹⁴⁶ Christiansen, *Kulturhistorie som opposition*, Samleren, Viby J, 2000, 7

¹⁴⁷ Christiansen, 2000, 7-8

¹⁴⁸ Christiansen, , 2000, 8-13 og 198

kulturer befandt sig i et sammenhængende system, blev afvist. Indpressede sig i stedet idéen om, at virkeligheden ikke er åbenbar men fragmentarisk, og at forskeren skildrer den gennem de briller, han bærer.

Kulturer så netop ud til at være konglomerater af flere stemmer, hvor forskeren ofte kun hører få eller blot én. Feltforskeren – eller arkivarbejderens – indsigt vil altid være partiel, og både derfor og på grund af selve ”virkelighedens flerstemmighed” vil det være et postulat at forsøge at repræsentere samfundet eller kulturen holistisk..¹⁴⁹

Forskeren genskabte dermed fortiden, han stod ikke som repræsentant for den, og den virkelighed, forskeren skildrer, må derfor løbende undergå en tolkning og afkodning. Dermed er det heller ikke forskerens hensigt at finde Sandheden eller Historien, men snarere et bud på sidstnævnte. Kulturhistorien gør ifølge Christiansen op med de forestillingen om én teori, der kan være forklaringsmodel for alt, og hvor videnskaben er hævet over den kulturelle mangfoldighed. Derved adskiller kulturhistorien sig fra f.eks. naturvidenskabens metoder.¹⁵⁰

4.3 Problemstillinger ved kulturhistorie

Historikeren Bernard Eric Jensen har kritiseret kulturhistorien for at være eklektisk uden principper, uden fast ståsted, og derved opnår den kun brugbare delkonklusioner og ikke helhedsforståelse ligesom samfundshistorien. En fremgangsmåde, hvor man vælger begreber og redskaber i forskellige videnskaber, kan til en vis grad være nødvendig ifølge Jensen, men som Wählin præsenterer den, så er eklekticismen snarere en dyd end en nødvendighed. Jensen mener, at: ”faglige standardkrav som klarhed og indre konsistens i analysen viger pladsen til fordel for principløs sammenblanding af uensartede begreber og uforenelige traditioner/paradigmer.”¹⁵¹ I stedet bør kulturhistorien få sig en række standardkrav som klarhed og indre konsistens i analysen. Som Wählin dog påpeger i et svar til Jensen, så er eklekticismen præget af inspirationer fra forskellige videnskaber, og disse er ikke foregangsmetoder for, hvordan kulturhistorien er eller burde være. Ifølge Wählin skal man rent praktisk benytte teorier i en anden målestok, end de var udtænkt til. Dvs. er en synsvinkel bevist brugbar ét sted, kan den måske appliceres andet steds. Sammenligningen af fænomener er vigtig. Føj hertil en omgang kildekritisk sund fornuft, hvor

¹⁴⁹ Christiansen, 2000, 167

¹⁵⁰ Christiansen, 2000, 167-171 og 188

¹⁵¹ Jensen, Bernard Eric ”Opbrud og nytænkning”, in: *Den jyske Historiker. Det kulturhistoriske opbrud*, ekstrainummer december 1991, Århus 1991, 5

spørgsmål og logik sammen med undersøgelser kan fortælle noget om den virkelighed, der var engang. Afgrænsningen og udvælgelsen af teorier må gøres klart over for læsere eller brugere. Afgrænsningen af teorier skyldes især, at de er skabt af mennesket, dvs. ”traditionens bærere” eller historien, nutidens aktører og fremtidens skabere. Vi er med andre ord midt i en proces og altid på vej.¹⁵² En faldgruppe ved kulturhistorien i form af den lille historie er, at den kan lukke sig om sig selv, hvis den ikke direkte eller indirekte benytter sig af den forskning, der allerede er lavet, og den viden, læseren formodes at have. Bruger man den store sammenhæng, er den lille historie derimod med til at skabe ny indsigt for læseren og i forskningen. Den lille historie bliver eksemplet i den store fortælling og giver lejlighed til at reflektere over denne.¹⁵³

Som Wåhlin og Christiansen fremlægger genren kulturhistorie, virker den tilforladelig og indbydende. Af samme grund har de været inspirationskilder i udformningen af *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*, hvor vi forsøger at skabe en sammenhæng mellem den lille og den store historie. Vi vil dog ikke, som Wåhlin, skrive totalhistorie, da dette efter vores mening ikke er muligt, og fodboldens kulturhistorie fremstår derfor også, som den er - med mange mønstre under sig. Disse interagerer og påvirkes af faktorer udefra, og vi analyserer dem vha. forskellige forskningsretninger, men det er ikke det samme som at konkludere, at der er tale om totalhistorie. I stedet fremkommer vi med et bud på dansk klubfodbolds historie, hvor den lille historie i sammenkobling med den store historie frembringer et nuanceret billede af fodboldens verden i Danmark. Det er slet ikke muligt at skrive en totalhistorie, fordi man ikke kan gribe om alt i fortiden og analysere det vha. alverdens metoder og forskningsresultater. I stedet kan og bør man bruge den eklektiske fremgangsmåde, men bruge den med omhu og forsøge at inkorporere det relevante i forhold til den valgte problemstilling for derigennem at tegne et kvalificeret billede af det undersøgte.

4.4 Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie som kulturhistorie

Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie er opbygget som en vekselvirkning mellem den store idrætshistorie om dansk fodbold på organisations- og institutionsniveau og de små historier fra neden om klubber, spillere m.fl. Her ser vi, at den store historie også viser sig i den lille historie, selvom der er udslag der fastslår, at den lille historie ikke er lig den store historie. Den er

¹⁵² Wåhlin, Vagn, ”Om teoriens elendighed”, in: *Den jyske Historiker. Det kulturhistoriske opbrud*, ekstranummer december 1991, Århus, 1991, 8-10 og Wåhlin, Vagn, ”Fra statshistorie til kulturhistorie” in: Wåhlin, Vagn (red.), *Historien i kulturhistorien*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 1988, 77-79

¹⁵³ Christiansen, 2000, 167-171, 217-218

ikke et spejl af denne, men i lige så høj grad berørt af bl.a. menneskers handlinger. Nielsen har i artiklen ”...og en lille svingom” fra 1986 beskrevet idrætslivet i Herslev, og her slår han fast, ”at også enkeltindividets gode respektive dårlige lederevner ved visse afgørende lejligheder har sat sit præg på den historiske udformning af idrætten i dette landsogn”.¹⁵⁴ På den måde kan man ikke underkende, at også et mere aktørorienteret perspektiv kan supplere den mere strukturorienterede ramme. Så længe man som her gør det klart, formår den lille historie netop at nuancere og underbygge den store fortælling, og dermed har den i høj grad sin berettigelse.

Foruden koblingen mellem den store og den lille idræts historie sætter vi de to op overfor samfundets store historie. Her må idrætten ses som spillet på og udenfor banen, dvs. fodboldens organisationer, klubber, foreninger, ledere, trænere, aktive og passive medlemmer, journalister m.fl. i forhold til samfundet. Dvs. fodboldens kulturhistorie er placeret i den sammenhæng, som den helt naturligt er en del af og en medspiller i. Fodboldens historie vekselvirker med samfundets udvikling, på samme måde som samfundets udvikling i nogen grad er præget af fodboldens. De interagerer i visse perioder meget, til andre tider mindre. Der kan argumenteres for, at samfundet har større indflydelse på udviklingen i fodbolden end omvendt, men det kan ikke påvises, at fodbolden ikke påvirker samfundet. De to sfærer hænger sammen og er faktisk et af de tydeligste udtryk for forholdet mellem civilsamfundet og staten samt civilsamfundets gradvise integration i velfærdssamfundet. I forlængelse af sammenspillet mellem de to er det også muligt at se på, hvor fodboldens historie ikke passer ind i samfundshistorien.¹⁵⁵

Vi forsøger dermed at ramme der, hvor kulturhistorien bør placere sig, dvs. dér hvor historiens to niveauer mødes. Gør vi ikke det, ender vi i den situation, som Jørn Hansen her stiller op:

Hvorledes undgås, at den store historie ikke reduceres til en ydre foreteelse, der enten blot passerer forbi den lille historie eller griber direkte forstyrrende ind i den lille historie. Vel er det svært, men hvis denne kobling ikke forsøges, risikerer vi, at den lille historie – man kan også sige idrættens lille historie – både bliver historieløs og til folklore.¹⁵⁶

Vi arbejder med et flydende kulturbegreb, dvs. at kultur er mangeartet og ikke udgør en fast og uforanderlig entitet.¹⁵⁷ Fodbold som kultur indeholder variationer og ligheder. Man kan overordnet

¹⁵⁴ Nielsen, Niels Kayser, ”... og en lille svingom” in: *Idræthistorisk Årbog 1986*, Viborg, 1986, 154

¹⁵⁵ Jørn Hansen gør sig lignende overvejelser i Hansen, Jørn, ”Idræthistorie – hvordan?” in: *Idræthistorisk Årbog 1985*, Viborg, 1985, 26

¹⁵⁶ Hansen, 1985, 28

¹⁵⁷ Nielsen, Niels Kayser og Wåhlin, Vagn, ”Folkeoplysning og ungdomsliv i Danmark omkring 1900-25” in: *Historie*, Jysk Selskab for Historie, Århus, 2001, 88

finde et socialt fællesskab i f.eks. de enkelte organisationer, foreninger eller på det enkelte hold, men afgrænsningen kan ikke sættes her. Fodboldkulturen er netop en helhed, hvori myriader af forskelligheder befinder sig. Kulturhistorien har som mål at sammenligne mønstrene, og det gøres via forskellige tilgange. Dvs. vi har ikke et bestemt ståsted som f.eks. Anderssons brug af problemstillingen om den borgerlige hegemoniske ideologi i svensk fodbold, da vi i højere grad forsøger at komme omkring forskellene lokalt, regionalt og nationalt.

5.0 Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie som faglig formidling

På adskillige sprog har historie en dobbelt eller tredobbelt mening. Det betegner for det første fortiden, den fortidige virkelighed, som vi søger kundskaber om. Og det betegner for det andet videnskaben om fortiden, hvordan den fortidige virkelighed bliver forsøgt undersøgt. Ordet har også en tredje betydning. Længe før vi havde nogen historisk videnskab, fortalte folk historier – beretninger om det der var sket. Fortællingen om fortiden er da den tredje betydning af ordet, hvad enten denne er bygget på erindring og myter eller på det vi mener er videnskabelige undersøgelser.¹⁵⁸

Citatet stammer fra *Fortiden er ikke hvad den har været* af Knut Kjeldstadli og beskriver det rum, *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* placerer sig i. Bogen fremstiller en videnskabeligt funderet historie om fodbold. Et emne der i sig selv er spundet ind i en række myter. Disse udspringer dels af manglede forskning, dels af direkte applicering af forskningsresultater fra andre lande på danske forhold, og dels af at fodbold i meget høj grad er et emne, hvor erindring fylder enormt meget. Spillet har gennem det meste af et århundrede haft en stor appel med tusindvis af aktive på og udenfor banen – ofte med mange følelser indblandet. Den mangelfulde forskning og erindringerne har givet grobund for mange fortællinger, nogle med større sandhedsværdig end andre. Med *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* forsøger vi at komme disse myter til livs ved at præsentere vores forskning som faglig formidling, der ønsker at nå en bred målgruppe. Formen er afvejet dette ønske, og indholdet er hovedsageligt udsprunget af empirien og er ikke dikteret af den danske og internationale idrætsforskning, enkelte teorier eller af historiske traditioner.

I det følgende præciserer vi, hvordan og hvorfor bogen er bygget op, som den er. Dernæst følger en redegørelse for faktorer i den faglige formidling, som er relevante i forhold til det foreliggende projekt. Her vægtes især egenskaberne ved forskningsbaseret formidling og historie som erindringsvidenskab, herunder forholdet mellem den personlige og den kollektive erindring.

¹⁵⁸ Kjeldstadli, Knut, *Fortiden er ikke hvad den har været*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 2001, 37

5.1 Bogens opbygning

Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie er skrevet i en fortællende stil, der både inddrager empiri og teori, men på en populærhistorisk måde så det ikke bryder fortællingen. Den akademiske stil med løbende notehenvvisninger er fravalgt, og de bagvedliggende teoretiske og forskningsmæssige overvejelser vil der af hensyn til målgruppen ikke blive redegjort eksplicit for udover i nærværende speciale. Billeder bliver brugt i et betydeligt omfang, og de er i stor grad med til også at formidle historien, idet de virker som blikfang og tiltrækker sig opmærksomhed hos læseren. De er forhåbentlig med til at øge læserens interesse. Desuden fortæller billeder naturligvis sin egen historie, gennem det motiv der er afbilledet.

Bogen fremstiller dansk klubfodbolds historie fra slutningen af 1800-tallet og frem til 2006/07. Dermed har vi at gøre med en relativ lang periode, og for at lette forståelsen for udviklingen har vi valgt den kronologiske fremstilling frem for f.eks. en emneorienteret fremstilling, hvor springene frem og tilbage i tid hæmmer fornemmelsen af de enkelte perioders specifikke karakteristika. For at gøre læsningen så overskuelig som mulig er bogen inddelt i syv kapitler. Under disse behandles en række emner, der mere eller mindre er gennemgående for alle kapitlerne.

Ved at have kronologien som den overordnede ramme for fortællingen tager vi hånd om læseren, som vi formoder, er vant til en lignende opbygning. I de enkelte kapitler strækker vi kronologien indenfor emnerne, så der tidsmæssigt kan være overlap med de forrige, men oftest de senere kapitler. Dermed tillader vi at foregribe tingenes tilstand. Det kan dog være problematisk i forhold til, at læseren forvirres af, at kronologien bliver brudt. Metoden er brugt, fordi det letter gennemgangen, da læseren ikke i et senere kapitel skal have afrundingen af et bestemt emne. Var dette tilfældet, måtte vi opsummere det forudgående for derefter at konkludere på det. Det er således både af pladshensyn og af hensyn til gentagelser, at der forekommer spring i kronologien. Kapitlerne indledes af en manchete, hvor vi gør rede for vores ærinde i kapitlet, og vi indfører læseren i, hvad han/hun kan forvente sig af kapitlet. Manchetten er således en oversigt med de lange linier i fodboldens historie samt et udkig til samfundets udvikling.

Opsætningen er delt i flere lag. Brødtekst, opslag, bokse, billeder og billedtekster. Først og fremmest er de enkelte kapitler inddelt i opslag, som hver typisk fylder to til seks sider. Opslagene gør teksten overskuelig for læseren, da de rummer en afslutning på et underemne. Opslaget indledes med en overskrift, som indikerer, hvad det kommende handler om. Der bruges også mellemrubrikker, som ligeledes har den funktion at gøre teksten overskuelig. Boksene og den

forholdsvis korte tekst heri har to primære opgaver. For det første bruges boksen til at uddybe konklusioner eller eksemplificere den mere syntetiserende hovedtekst, vi drager i hovedteksten. For det andet bruges den til at nuancere disse konklusioner med lokalhistoriske korrektiver..

Billederne er fortællende i sig selv, i og med at det er læseren selv, der fortolker, det han ser. Billedteksterne indeholder derimod de oplysninger, som vi ønsker, at det enkelte billede skal være med til at fortælle. Billedteksterne har en dobbeltfunktion. Her fremlægger vi fakta, som f.eks. hvor og hvornår en kamp blev spillet, hvem man ser på billedet o.l.. Derudover bruger vi billedteksterne til at forklare, nuancere og eksemplificere temaer, der udlægges i hovedteksten. Dvs. at billedteksterne får en rolle, som lægger sig op af brugen af bokse.

Disse pædagogiske værktøjer: kronologien som rammen, kapitler som emnebærere, opslag, bokse og billedtekster skal være med til at gøre bogens indhold lettere fordøjeligt for læseren, selvom det for den akademiske læser med hang til teorikonstruktion kan forvirre, da vi er omhyggelige med og opmærksomme på at påpege de lokale og regionale forskelle i forhold til den generelle udvikling, vi selv skitserer. Det er således ikke formålet at forklare ud fra eller forsøge at opstille én teori om udviklingen. Det er et helt bevidst valg, at opdelingen og opsætningen er blevet sådan. Bogens opbygning adskiller sig betydeligt fra den akademiske genre, hvor hovedteksten følges af fod- eller slutnoter, og fremgangsmåden hvor billeder, hvis de optræder, kun får meget lidt plads.

Der er fordele og ulemper ved begge. Fordelene ved *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds histories* form er der redegjort for, men ulemperne skal også nævnes. Alene det at skrive hovedteksten, så den passer til opslagsformen har sine begrænsninger. Man tvinges til at afslutte en redegørelse, selvom man egentlig har mere på hjerte. Fortællingen bliver af samme grund også til tider brudt. Man kan ikke præsentere den brugte teori eksplicit. Det historiografiske og de opfattelser, man henholdsvis læner sig op ad og gør op med, får ikke den behandling, de fortjener (undtagen i dette speciale). Brugen af bokse til faktuelle og uddybende oplysninger kan virke hæmmende for flowet i læsningen, da man tvinges til at flytte opmærksomheden fra hovedteksten.

5.2 Målgruppe og brug af bogen

Målgruppen er personer der har en interesse for fodbold, og som samtidig ønsker at bevæge sig dybere ind i fodboldens historie end det, som den daglige dækning af sporten bringer. Bogens indhold og opsætning gør, at den både kan benyttes til at skaffe sig ny viden, til den hurtige

underholdningslæsning eller som et opslagsværk for både forskere, journalister, politikere, studerende samt almindeligt fodboldinteresserede.

Modtageren forventes at have en vis historisk indsigt, men vi forsøger at ramme den bredeste fællesnævner ved at redegøre for de store linier i samfundets historie samt for udviklinger og små historier fra fodboldverdenen, der måske ikke har været andet end krusninger på overfladen i et historisk perspektiv, men som mere er taget med for at sikre læserens opmærksomhed. Derved forventer vi, at langt de fleste kan følge med i gennemgangen af fodboldens danske historie. Samtidig får læseren mulighed for at reflektere over, hvilken rolle fodbolden har og har haft i samfundet. Forventningen til bogens brugbarhed er derfor at øge en almen og akademisk interesse og indsigt i dansk klubfodbolds historie samt idrætshistorie som sådan.

Sproget er forsøgt holdt på et niveau, hvor alle kan være med. Samtidig er det en balancegang ikke at tale ned til læseren, og på den anden side heller ikke at blive for poppet og (dum-)smart.

Billeder og sprog udgør en helhed, som gerne skulle være med til at få solid forskning ud til en bredere målgruppe, end det normalt er tilfældet for et projekt fra den akademiske verden, samtidig med at vi som akademikere fuldt ud kan stå inde for det skrevnes lødighed. Slutteligt suppleres indholdet med en kommenteret litteraturliste, som gerne skulle inspirere til yderligere forskning inden for feltet fodbold. Litteraturlisten får desuden plads i bogen for at opretholde historikerens faglighed. Dermed får den en funktion, som noter og medfølgende litteraturliste har i den normale akademiske genre.

5.3 Formidling i forskningen

Ovenfor er redegjort for den formidlingsform, vi har valgt. Her følger en gennemgang af nogle overordnede træk af, hvordan historieformidling anskues i dansk forskning.

Den traditionelle tilgang til formidling og forskning i det danske historiemiljø er, at de to elementer ikke er sammenhængende. Typisk arbejder historikeren med et emne, som han og fagfæller finder interessant. Der forskes og publiceres, men i første omgang er publikationen kun rettet til personer i forskermiljøet. Samtidig, men oftest i forlængelse af den akademiske publikation, bliver der lavet en fremstilling, som både er til fagfolk og til personer uden videnskabelige erfaringer, altså offentligheden eller lægmand. Dvs. at formidlingen først tænkes ind i processen som et led efter selve forskningen. Her ligger et problem, fordi offentligheden ikke bliver præsenteret for et produkt, der er tiltænkt den fra starten, men i stedet får den videnskabelige publikation, hvor man for at lette forståelsen har fjernet fodnoter og fremmedord. Faglig formidling

burde dog være mere end dette, og det sker ved, at forskningen og formidlingen bindes sammen fra første fase. I *At formidle historie* slår forfatterne til lyd for, at den faglige udfordring er, hvordan forholdet mellem afsender, modtager og den fortalte historie bør være. For at dette trekantsforhold, som forfatterne kalder det, skal blive forbilledligt, må forskeren overveje, hvordan modtageren vil reagere og bruge den historie, der skal fortælles. Afsenderen må forholde sig til, hvad modtageren finder interessant og brugbart, og om afsenderen kan perspektivere historien, så der for modtageren opstår en linje mellem fortiden og samtiden – melle

om et emne, holder vi os indenfor ekspert-meningmands kategorien. Kommer formidlingen videre end det rent informative om fortiden og ind på det felt, hvor formidleren har en hensigt med stoffet, f.eks. ideologisk, stiller det nye krav til formidleren. Her bliver det relevant, at fagmandens udgangspunkt for at fremstille sin forskning bliver præsenteret. Man må præsentere materialet, sit forhold til det og hvilken position, man indtager overfor stoffet. Dvs. man er både fagmand og medborger, idet man gennem sin formidling medtager historiebevidstheden, fælles erindringer og traditioner fra det samfund, man er en del af. Dermed konfronterer man den identitets- og erindringspolitiske del, der findes i al fremstilling. Det er den del, der udspringer af opfattelsen om, at al historiefremstilling er en tolkning, som fagmanden foretager ud fra den samtid, han lever i. Konfrontationen kommer til udtryk ved, at formidlingen analyserer opfattelsen af historie, traditioner og den kollektive erindring. Formidlingen må derfor basere sig på nogle grundlæggende og åbenbare refleksioner om dens position, som ikke er dikterende. Derved vil fagmanden via sin formidling være med til at udvikle, perspektivere og kvalificere bevidstheden om historien i samfundet. Skaber fagmanden f.eks. historiefremstilling, som har en indbygget spejling af fortiden, kan han både gøre den aktuel i forhold til nutiden, men samtidig distancere den.¹⁶¹ Med *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* befinder vi os midt i forholdet mellem fagmand/ekspert og lægmand/menigmand, hvor målgruppen kan indhente ny viden om emnet. Samtidig konfronterer vi dele af opfattelsen af historien om dansk fodbold, bl.a. ved at nedbryde nogle myter. For at gøre dette på det mest gennemsigtige niveau, blotlægger vi i bogens indledning, hvad vores position er. Derved har læseren mulighed for at få en forståelse af vores udgangspunkt.

5.4 Traditionel og alternativ formidling

Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie er en kombination af den traditionelle, forskningsbaserede formidling og den alternative, populære formidling. Den primære forskel på de to er, at den første ofte er fondsbaseret, mens den anden skal dække sine udgifter gennem salg. Dermed er den alternative formidling i langt højere grad afhængig af markedsvilkårene. Den første form kan formidle ny forskning til såvel fagfæller som til lægfolk. Den kan også have karakter af faglig formidling, der ikke udspringer af ny forskning. I stedet sammenfatter og fremlægger den viden for en større offentlighed. En kombination af de to findes

¹⁶¹ Bryld, 1999, 127 og 205-211 og Warring, Anette, "Historiefremstilling – i et demokratisk perspektiv" in: Jensen, Bernard Eric, *At bruge historie – i en sen-/postmoderne tid*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 2000, 179

også. En anden tilgang til den forskningsbaserede formidling er præget af, at formidleren subjektivt og engageret fremlægger sin tolkning af historien.¹⁶²

Den alternative historieformidling finder man uden for universitetet. Da den er afhængig af modtagerens vilje til at købe en fremstilling, tager den hensyn til modtageren. Spørgsmål som målgruppens behov, brug og interesse trænger sig på. Det formodes, at modtageren er drevet af lyst. Derudover er en klar positionering fra afsenderens side nødvendig. Alternativ formidling kan derfor karakteriseres som tilrettelagt efter modtagerens ønsker (til en vis grad), hvor man seriøst forholder sig til modtagernes interesser samtidig med, at historien fremlægges på en subjektivt og tolkende måde, hvor engagementet er i top. Set fra et modtagersynspunkt er underholdningsværdien mindst på højde med formidlingens overførsel af viden. Den alternative formidling antages at have stor indflydelse på historiebevidstheden, såvel til at skabe fundament som for ombygning af denne. Det sker bl.a. ved, at den alternative formidling gerne øger lysten til og interessen for at tilegne sig mere viden om et emne. En faktor som den skrevne teksts læsevenlighed er derfor også vigtig. Det gælder dog ikke kun for den alternative formidlingsform. Teksten skal være kvalificeret og reflekteret, og som formidler må man derfor arbejde med sproget.¹⁶³ *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* befinder sig midt mellem den traditionelle og den alternative formidling, idet den både frembringer ny viden, men også viderebringer foreliggende viden for ny målgruppe samtidig med, at den må tage hensyn til målgruppen og markedskræfterne.

5.5 Erindring og mytedannelse

Det er væsentligt at se nærmere på historieformidlings rolle i erindrings- og identitetssammenhæng, da disse er naturligt sammenhængende. Besættelsen af Danmark under 2. verdenskrig er bearbejdet analytisk i *Besættelsestiden som kollektiv erindring*. Konklusioner i denne og måden, som værket efterfølgende blev opfattet på, er relevant for *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie*, når vi antager, at fodbold er et område, hvor følelser og erindringer fylder mere end selve historieforskningen. Forskningen i dansk fodbolds historie kan være med til at aflive erindringer og myter om spillets udvikling, hvis den vel og mærke tager erindringen seriøst og ikke på forhånd er i konflikt med denne. Står forskningen og erindringen i et konfliktforhold, skaber det en modsætning. En sådan situationen finder vi i forholdet til besættelsestiden i Danmark, hvor forskere på den ene side og modstandsbevægelsen på den anden siden 1970'erne har været i strid med hinanden. Modstandsbevægelsen stod for én fremlægning af besættelsestiden, mens forskningen frembragte

¹⁶² Bryld, 1999, 123-127

¹⁶³ Bryld, 1999, 162-177 og 210-211

en anden, og det medførte en mere ubøjelig erindring i offentligheden, hvor myterne bed sig fast. Forskningens frembringelser havde med andre ord ikke nogen indflydelse på erindringen. I stedet tog politikere og medierne erindringens mytologisering til sig, og Danmark (ved-)blev at være en modstandsnation. De to stridende parter bør i stedet kommunikere og nærme sig hinanden, så forskningen og den selvoplevede erindring i fællesskab kan nuancere billedet af besættelsestiden, hvor det reflekterede overtager det unuancerede billedes plads.¹⁶⁴ Det er dog væsentligt at pointere,

offentligheden. Ifølge den franske filosof Roland Barthes' mytebegreb¹⁶⁷, dannes myter, når man undlader at bruge et forklarende sprog, og i stedet tillægger noget en betydning ud fra konstateringer alene. Myten er historisk bestemt, og den kan ændre karakter over tid. Den indeholder ikke faktuelle forkerte oplysninger, men den vælger at fremhæve nogle og udelade andre. Kort sagt sker der en forenkling, som skaber en mening – danner erindringen.¹⁶⁸ I *Besættelsestiden som kollektiv erindring* slår Bryld og Warring fast, at det ikke er al kollektiv tradition og erindring, der har en mytefunktion, men den finder sted i offentligheden. ”Det er dér, hvor bevidstheden om dens historiske oprindelse og politiske funktion er tabt af syne, at fortællingen antager mytens karakter”.¹⁶⁹ Gennem vores undersøgelser i *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* har vi blotlagt flere myter, f.eks. om Boldklubben Frem, der i klubbens selvforståelse og i offentligheden i dag fremstår som en arbejderklub. Et andet eksempel er, at idræt og sport er politisk neutralt. Et tredje er amatørreglerne som en særlig moralsk fordring, der på en og samme gang blev opretholdt i skåltalerne samt nedbrudt gennem de handlinger, DBU og klubberne foretog sig. Den mest tydelige myte er forestillingen om fodboldens enhed, som fastholdes den dag i dag, selvom det er tydeligt, at enheden ikke eksisterer. Alle er eksempler på, at fodbold er spundet ind i emotionelle faktorer, der med tiden forankrer myteopfattelserne i erindringen. I *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* nuancerer vi forestillingerne, og derved afkræfter vi myterne. Det sker ved at blotlægge en række empiriske eksempler på, at fakta er noget andet end myterne.

5.6 Formidling, historie og erindring – en sammenfatning

Fagmanden kan, som anført ovenfor, vælge at konfrontere den kollektive erindring gennem formidling. Sker dette på et refleksivt og gennemskueligt plan, kan formidlingen være med til at opretholde og danne nye forestillinger gennem refleksioner og perspektivering hos modtageren. Historieforskningen må være kritisk, selv overfor noget, som forskeren er tilhænger af. Derudover må man som afsender holde sig for øje og klargøre, at al formidling er subjektivt skildret. En forskningsbaseret formidling skaber én sammenhæng, én opfattelse af historien. Andre kan komme til andre konklusioner. For at imødegå det personlige præg, som formidlingen får, må man gøre den gennemsigtig ved at lægge al materiale og vurderinger frem.

¹⁶⁷ Ifølge Barthes eksisterer der et metasprog – et sprog om sproget. Det primære her er et objekt-sprog, og det sekundære tager i stedet den form, som Barthes kalder myte. Se Barthes, Roland, *Mytologier*, Gyldendal, København 1996, 268

¹⁶⁸ Bryld, Claus & Warring, Anette, 1999, 14-19, 23, 62-63 og 69

¹⁶⁹ Bryld, Claus & Warring, Anette, 1999, 72

Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie er forskningsbaseret formidling, og i samspil danner de to elementer (forskning og formidling) den sammenhæng, som er historien. Historie er bevidstheden om fortiden formidlet på en sådan måde, at fortiden bliver meningsfuld. Dvs. historikeren skaber orden i kaos, så andre kan blive præsenteret for en meningsfuld opfattelse af historien. Forskningsbaseret formidling er ifølge *At formidle historie* et særsyn, da den meste forskning starter ved forskerens egen interesse. Først efter endt forskningsproces defineres formidlingens vilkår. Her adskiller *Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie* sig, da den fra første færd har taget højde for målgruppen, fordi den vil præsentere ny viden for denne. Samtidig er det en nødvendighed, da den lander mellem den traditionelle fondsbaserede og den alternative markedsorienterede formidling. Den er tvunget til at forholde til sig udbud og efterspørgsel, hvorfor formen (tekstmæssigt såvel som grafisk) er forsøgt lavet så indbydende som muligt.

Konklusion

Efter denne kildenære gennemgang af klubfodboldens historie (her henvises til selve bogen) kan man stille sig selv det retoriske spørgsmål: Hvilken samfundsmæssig betydning har fodboldbevægelsen haft? Historisk set er fodboldbevægelsen en del af de mange folkelige bevægelser, der voksede frem i løbet af 1800-tallet. Ved siden af en stadigt stærkere centralmagt voksede bevægelserne frem centreret omkring foreninger, organisationer og institutioner af civilsamfundsmæssig karakter, herunder andels- og højskolebevægelsen, arbejderbevægelsen, de forskellige religiøse vækkelsesbevægelser, skytte- og gymnastikbevægelsen og idræts- samt altså også fodboldbevægelsen. Disse bevægelser har med tiden så at sige taget over, hvor det offentlige hørte op, og på hver deres måde bidraget til at (ud)danne og opdrage deres medlemmer på forskellig vis med forskellige bevidste eller ubevidste motiver. Helt overordnet har fodboldbevægelsen, og idrætsbevægelsen (DIF, DGI og de organisationer samlet herunder) som et hele, været en del af det meget organiserede danske samfund. Her har idrætsbevægelsen været med til, at stat og civilsamfund, de forskellige samfundsklasser og center og periferi, f.eks. i forholdet til provinsen og København samt land og by, har nærmet sig hinanden. Idrætsbevægelsen har på den måde været en bølgebryder. Men hvad er selve det værdimæssige indhold i fodboldbevægelsen, og hvordan hænger dette sammen med fodboldens sociale herkomst?

Vi kan se på, hvordan DBU har defineret sig selv, inden betalt fodbold blev indført. Efterhånden fik DBU en vis selvforståelse, som siden udviklede sig til en slags ideologi, dvs. et system af standpunkter, synspunkter og værdier, som tilsammen giver et helhedsbillede af, hvad der er vigtigt og nyttigt for fodbolden, udøverne og samfundet. Fodboldbevægelsen fandt sit ideologiske ståsted i perioden op til 2. verdenskrig samt i tiden lige efter 2. verdenskrig, hvor bevægelsen langsomt blev integreret i opbygningen af velfærdssamfundet. Ideologien har vist sig at være utrolig sejlivet i forhold til den enorme kommercialisering og forandring, som fodbolden har gennemgået. Tankerne, værdierne og holdningerne blev ikke nødvendigvis udviklet efter en forkromet masterplan, men lige så meget i takt med samfundsudviklingen samt de muligheder og begrænsninger, denne indebar. I 1890'erne blev fodbolden præsenteret som karakteropbyggende i forhold til at blive inkluderet i faget gymnastik. I begyndelsen af 1900-tallet fandt man lokalt i København ud af at appellere til de tanker om lys, luft og renlighed, som i den periode vandt indpas især hos Socialdemokratiet. Her fandt fodboldbevægelsen adgang til de offentlige midler, selvom man ikke ligesom skytte- og gymnastikbevægelsen kunne appellere til de politiske partier om, at fodbolden var nationalt opdragende eller på nogen måde forberedende til det militære forsvar af Danmark.

Men hvordan hænger de værdier sammen med fodboldens sociale herkomst? Da fodbold kom til Danmark, var det borgerskabet, der i første omgang dyrkede, organiserede og satte nogle rammer for spillet. Fodbolden var op til år 1900 stærkt klasseopdelt, og da fagboldklubberne stille døde ud, blev DBU i første omgang voldsomt domineret af borgerskabet og deres værdier om mådehold, driftkontrol og fair play. Disse værdier har formodentligt været selvfølgelige for personerne involveret, og derfor har værdierne reformatoriske kraft været dem ubevidst. Efter århundredeskiftet åbnede de borgerlige klubber både i København og provinsen sig gradvist for medlemmer fra andre klasser. Mindre klubber lukkede på grund af dårlig økonomi, da man ikke havde de samme økonomiske muligheder som borgerklubberne, og de personer, der ville fortsætte med at spille fodbold, måtte skifte til borgerklubberne. Fair playtanken blev skubbet til side for konkurrencementalitet – eller i hvert fald tilpasset for at gøre plads til begge elementer. Den borgerlige ramme, som fodbolden blev dyrket inden for, har måttet tilpasse sig arbejdernes værdier. På den måde må fodboldkulturen fra mellemkrigstiden og frem nærmere betegnes som en hybrid. Det er tydeligst med DBU's accept af erstatning for tabt arbejdsfortjeneste i 1921, men samtidig meget tydeligt i den gradvise professionalisering og kommercialisering af fodbolden og deraf følgende udhulning af amatørbegrebet. Efter 2. verdenskrig blev fodboldbevægelsen integreret i opbygningen af velfærdsstaten. Her er tipsloven et glimrende eksempel på det offentliges

anerkendelse af, at det at give folk mulighed for at dyrke idræt var et offentlig anliggende. Dermed blev fodboldbevægelsen og DIF stærkt knyttet til velfærdstanken og dennes social- og sundhedsmæssige idealer.

En yderligere konsekvens af fodboldens klasseoverskridende karakter i forbindelse med at fodboldspillet blev spredt ud til alle sociale lag i mellemkrigstiden, og klubberne optog medlemmer fra forskellige klasser, ligesom kvartersklubber med en blandet medlemsskare blev oprettet, er, at fodboldbevægelsen blev en faktor i skabelsen af sammenhængskraft. Det skete langsomt i perioden efter århundredeskiftet, men slog først for alvor igennem i 1930'erne, hvor landskampene mod svenskerne – og især de eksplicitte nationale manifestationer under besættelsen 1940-1945 – gjorde fodbolden national i den henseende, at folk fra hele landet bakkede op om landsholdet. På den måde har fodbolden fungeret som en iscenesættelse og italesættelse af både det lokale (klubhold) og regionale (regionshold) samt det nationale (landshold). Landsholdet var indtil 1923, hvor Thorvald Schultz kom med på landsholdet, reelt et københavnsk hold med spillere fra de finere borgerskabs klubber. I første omgang begrænsede det identifikationen for de forskellige klasser og regionale egne, og først senere var landsholdet med til at skabe en fælles national forestilling, der derved overskred såvel tilhørsforholdet til en bestemt klasse eller en bestemt del af landet. Måske derfor så vi tidligt, især fra jysk side, nogle stærke regionale manifestationer, når det lykkedes at slå københavnerholdene i Sylowturneringen. Senere er de forskellige identifikationer knap så geografisk bestemte og blev en mere paradoksal blanding af lokale, regionale og nationale identiteter, som tilsyneladende ikke udelukker hinanden, men tværtimod overlapper hinanden. Opbakningen til landsholdet eksisterer således uafhængigt af, hvor man kommer fra i landet. Men den selvfølgelig opbakning til den lokale fodboldklub er i forandring. Således så man i starten af 1990'erne i forbindelse med Brøndbys succes i europæisk fodbold en næsten national opbakning til den sjællandske klub, ligesom dette også har gjort sig gældende med FCK's succes de sidste års. Her betyder klubbens lokale forankring tilsyneladende ikke så meget, hvis resultaterne ellers er gode nok.

Sloganet om sportens politiske neutralitet voksede også frem i tiden før og under 2. verdenskrig. Mest tydeligt i relation til dannelsen af DAI i 1929 og i idrætssamkvemmet med tyskerne under 2. verdenskrig. Det faktum, at DIF "vandt" over DAI og tvang arbejderne tilbage i sportsfamilien, samt at man efter krigen ikke fik taget et opgør om idrætssamkvemmet med tyskerne, gjorde, at

sloganet om sportens politiske neutralitet stadig var gangbart og stadig er det i dag. Forestillingen om neutralitet er beslægtet med tanken om sportens klasseoverskridende karakter, hvor DBU hævdede ikke at repræsentere eller prioritere én speciel klasse over andre.

Det er en udbredt forestilling, at bredde og elite hører sammen i et skæbnefællesskab, hvor eliten er en forudsætning for bredden. Tankegangen er, at elitens præstationer er med til at sikre, at bredden vokser. Fodboldbevægelsen er dermed én stor bevægelse, hvor alle faktorer harmonerer og indbyrdes udvikler hinanden. Derfor finder vi inden for fodbolden opfattelsen af, at der eksisterer en fodboldfamilie. Mottoet ”elite skaber bredde og bredde skaber elite” viser, at trods forskellen på de bedste sportsfolk og motionister er alle del af samme bevægelse.

Der er dog flere forhold, der peger på, at denne enhed kan problematiseres. Der har altid været modstridende interesser, hvor den enkelte klub, forening eller organisation forsøger at fremme sig selv. Det viser sig såvel, når det angår faciliteter, støtte fra det offentlige, de frivillige hænder, mediernes opmærksomhed m.m. En topklub i fodbold har ikke samme udgangspunkt som en klub i serierne, og i det hele taget forholder man sig til idræt og sport på mange forskellige måder, alt efter om man er barn, motionist, eliteudøver og tilskuer, eller om man dyrker idrætten som familie eller med personer fra samme sociale baggrund. Tanken om idrættens enhed er mest overbevisende blevet problematiseret af Claus Bøje og Henning Eichberg i bogen *Idrættens tredje vej* fra 1994, hvor de ridsede situationen op således: ”Enhedsforestillingen kamuflerer disse grundlæggende modsætninger gennem påstanden om et naturligt interessefællesskab og sammenhæng i idrætsdeltagelsen”.

Om enheden mellem bredde og elite nogensinde har eksisteret i fodboldens verden kan betvivles. Der skete allerede en gradvis kommercialisering i starten af 1900-tallet med kampe mod professionelle britiske hold, hvor der krævedes entré, og hvor stævneklubberne hurtigt skilte sig ud fra resten. Der opstod et modsætningsforhold mellem de små hold fra fælleden, der f.eks. ikke fik lov at spille i Idrætsparken, og de store stævneklubber der allerede fra DBU's oprettelse i 1889 satte sig på magten, pengene og sågar dikterede turneringsstrukturer, der reelt garanterede, at de ikke kunne rykke ned. Derudover kan stævneklubbernes piratliga i 1911 ses som udtryk for, at de egentlig ikke havde brug for eller interesse i de mindre klubber. De havde fokus på kampene mod de andre store klubber. Herunder kan inkluderes stævneklubbernes henholdenhed med hensyn til at skulle deltage i de forskellige landsdækkende turneringer. På den måde var fodbolden allerede tidligt opspaltet i en (københavnsk) elite med fokus på konkurrence og med kommercielle hensyn

samt en bredde, hvor nogle prøvede at komme med på toget, mens andre dyrkede foreningslivet uden højere ambitioner end det. Alt dette foregik inden for rammerne af en stærk foreningstradition, hvor mantraet var, at penge og idræt ikke skulle have noget med hinanden at gøre – selvom pengene og idrætten i virkeligheden havde en del med hinanden at gøre.

Legaliseringen af sammenkoblingen af penge og fodbold i 1977/78 understregede den reelle adskillelse mellem elite og bredde. Det stod klart, at fodboldens verden var fyldt med særinteresser, som ikke havde noget som helst med fodboldens enhed at gøre. Store og små klubber, rige og fattige klubber, mæcener, DF, FLU, Spillerforeningen, DBU's top, medierne, agenterne og politikerne prøvede alle at påvirke beslutninger til egen fordel. Igennem 1980'erne betød det rent kaos. Hvilken vej skulle man vælge? Skulle DF have et lige antal stemmer på DBU's repræsentantskabsmøde, så de matchede FLU, eller kunne det overhovedet accepteres, at en lille håndfuld private fodboldvirksomheder og senere børsnoterede selskaber skulle bestemme over dansk fodbold? Det kunne det ikke, og det satte DBU's formand, Poul Hyldgaard, på plads, efter at han fik magten i 1991. Her satte bredden de store klubber til vægs og genetablerede fodboldens enhed, selvom det var åbenlyst, at den ikke eksisterede. Men strukturelt og organisatorisk i DBU eksisterer den, da eliten ikke kan tage væsentlige beslutninger uden om bredden. På den måde er der et skæbnefællesskab mellem bredden og eliten, men udelukkende organisatorisk, ikke ideologisk. Interesfeforskellene mellem bredden og eliten er enorme, og dette sætter spor helt ned i ungdomsrækkerne, der også klart er opspaltet i en bredde og en elite. Med FLU's position i DBU i 1980'erne fik bredden tag om den professionelle elite, men det gør sig ikke gældende uden for DBU. Her er det eliteklubberne, der sætter dagsordenen. Medierne fortæller elitens historier, ligesom sponsorerne skyder langt de fleste penge ind her. Med andre ord er det elitens situation, der er kendt i den brede offentlighed. Forholdene for bredden falder i denne sammenhæng ind i skyggen. Det samme gælder fokuseringen på resultaterne, hvor elitens jagt på bedre spillere, trænere og ledere opdyrker et billede af, at effektivisering og specialisering er vejen frem. Eliten bestemmer farten, men det sker på trods af, at undersøgelser viser, at elitens præstationer ikke influerer på antallet af medlemmer i de forbund, som oplever resultatmæssig succes. Et eksempel er, at da det danske landshold fik sin renæssance i begyndelsen af 1980'erne, var det samlede medlemstal hos DBU snarere faldende end stigende. Et andet eksempel er, at hvis en udøver fra bredden skal nå elitestadiet, må han eller hun være under en bestemt alder, for at rekrutteringen skal lykkes. Bredden er i denne henseende aldersbestemt, fordi når udøveren overskrider en bestemt alder, forsvinder

muligheden for at gå fra bredde til elite. Ideen om ”eliten skaber bredde” er altså ikke en selvfølgelighed, ligesom ”bredde skaber elite” heller ikke er det.

Klubliv under forandring

Idrætsforeninger og klubber er også under pres i det stigende skel mellem bredden og eliten. Idrætsforeningen er i sin oprindelige form karakteriseret ved, at det er en uafhængig organisation, hvor medlemmerne på demokratisk vis kan have indflydelse på foreningens virke. Samtidig kører den på non-profit basis og er baseret på frivillig arbejdskraft. Historisk set har foreningen fungeret som opdragende til deltagelse i den demokratiske proces. Medlemmerne vælger en bestyrelse, som tager beslutninger på deres vegne, og som organisationsform kan foreningen derved sammenlignes med det moderne samfunds demokratiske spilleregler. Her lægger befolkningen også sin suverænitet i hænderne på politikere, der så fremfører de sager, de har på sinde. Gennem foreningen udtrykker dele af befolkningen sine krav, men samtidig er foreningen en form for samfundsmæssig kontrol. Kontrollen kommer ind i billedet ved, at det for staten er mere overskueligt at forholde sig til foreninger, end det er at skulle tage hensyn og være på hver enkelt person i samfundet. Med denne korte, generelle karakteristik in mente kan der sættes spørgsmålstegn ved, om idrætsforeningen længere har noget at gøre hos eliten. Dette er resultatet af en udvikling, der for alvor fart i slutningen af 1960'erne og begyndelsen af 1970'erne, hvor foreningerne fik mulighed for at få offentlige støtte – hovedorganisationerne gennem tipsloven og foreningerne gennem fritidsloven fra 1968. Denne ordning levnedede ikke foreningerne muligheder for at supplere foreningsaktiviteterne med forretningsmæssig virksomhed. Det blev muligt efter 1978, hvor principperne fra markedet nu vandt indpas i den foreningsidræt, som lige netop havde levet relativt afsondret fra markedet, omend fodbolden tidligt blev kommercialiseret. Sponsoren var her det offentlige, som siden 1904 havde givet penge over finansloven til fodboldens hovedorganisationer DBU og DIF samt fra 1948 over tipsloven. Derudover så vi allerede tidligt, at entreindtægter havde stor betydning for de store klubber og DBU, ligesom amatørforbundet også begyndte at forhandle om tv-rettigheder i 1950'erne. Dette blev dog alltsammen gjort med store forbehold, da den gennemgående holdning var, at sammenblandingen af fodbold og penge var umoralsk. Indførelsen af betalt fodbold i 1978 var derfor ikke et egentlig brud, da amatørsystemet gradvist var blevet udhulet både internt og eksternt siden mellemkrigstiden. 1978 blev snarere et brud med måden, man kunne tillade sig at betragte pengene og det at underlægge sig markedskræfterne. Dette førte til, at professionelle afdelinger tog over og skubbede idrætsforeningen ud på sidelinjen. Godt nok skal de

professionelle afdelinger bygge på foreninger, men i modsætning til dem kører de professionelle overbygninger efter helt andre metoder. Her gælder det overlevelse og fremgang – med andre ord mere eller mindre kynisk forretningsgang.

Markedskræfternes indtog fik også indflydelse på klublivet, som i mange tilfælde er blevet professionaliseret ved, at ledere, trænere og spillere fik en form for aflønning for opgaver, som de tidligere gjorde frivilligt. Med pengenes indblanding i foreningslivet kom også en øget grad af bureaukrati og centralisering, fordi der kom flere elementer, der skulle holdes styr på. F.eks. idrætsforeningens regnskab, der med betalt fodbold kunne indeholde lønudgifter, bonusordninger, kørselspenge m.m. på udgiftssiden, mens indtægterne, der gerne skulle modsvare udgifterne, men sjældent gjorde det, bestod af f.eks. sponsorater, offentlig støtte og kontingenter. Udover den betydning, professionaliseringen af sporten har haft, har breddeidrætsforeningernes funktion også ændret sig. Efter fritidslovens vedtagelse gik idrætsforeningen fra at have været baseret på idealisme til mere at blive en form for fritids- eller socialpædagogisk organisation. I sin oprindelige form var foreningen et karakter- og opdragelseselement, og det blev skiftet ud med et aktivitetsbefordrende. Samtidig blev foreningene mere udadvendte, praktiske og midlertidige. Den ændring skyldtes især, at foreningerne blev meget afhængige af den støtte, de fik fra det offentlige. Flere steder var støtten selve det grundlag, der fik idrætsforeningen til at overleve. For at få midler fra det offentlige måtte idrætsforeningen leve op til nogle krav, og det var med til at ændre dens karakter fra at være værdibaseret til at være et ”opgavefællesskab”, som samfundsforsker Bjarne Ibsen har betegnet foreningens nye form. Det betød, at fællesskabet, såvel socialt uden for og på banen, blev skubbet i baggrunden til fordel for en mere individuel tilgang til idrætsaktiviteter. Det er et resultat af den forbrugerholdning, der slog igennem i samfundet i takt med 1970’erne og 1980’ernes stigende individualisering. Ændringerne har for den enkelte forening gjort, at dens betydning som samlingssted er blevet svækket. Det er groft sagt skrumpet ind til spørgsmålet om adgang til aktivitet og faciliteter, mens det sociale i første omgang må træde i baggrunden. De nye vilkår for idrætsforeningerne er ikke nødvendigvis en tilbagegang, men det er snarere et tegn på, at foreningen som organisation ændrer sig i takt med, at samfundet forandrer sig. Et eksempel er, at flere og flere idrætsforeninger opgiver deres oprindelige lokale samlingssted for f.eks. at danne fælles front med en anden idrætsforening i en overbygning eller en fusion, eller simpelthen fordi faciliteterne er bedre et andet sted, og derfor vælger man at flytte. Dermed skal det ikke være sagt, at det sociale fællesskab ikke eksisterer i foreningerne. Det gør det, men i første omgang er det ikke det, der trækker kunder til butikken.

Midt imellem de professionelle overbygninger og de rene breddeforeninger ligger de virkelige tabere. Det er de klubber og foreninger helt ned i serierækkerne, der prøvede eller prøver at komme med på toget med forskellige mere eller mindre økonomisk velovervejede satsninger, og hvor breddearbejdet forsømmes i forhold til luftkasteller om at komme med i den professionelle top. Det er her idrættens grundværdier om lighed i udgangspunktet for alvor kompromitteres, når førsteholdsspillerne får alle goderne, mens resten af foreningen eller klubben fungerer på frivillig basis.

Ændrede DBU's selvforståelse og grundlæggende værdier sig så med overgangen til betalt fodbold? Fodboldbevægelsens selvforståelse hænger sammen med dens udgangspunkt som adspredelse for det bedre borgerskab, hvilket affødte en række værdier om at indordne sig, beherske sig og opføre sig ordentligt samt en tro på, at frivillighed og leg skulle være drivkraften for fodboldbevægelsen. Et sæt af værdier som DIF og DBU tog til sig ved deres oprettelse, men disse værdier har siden ikke ændret sig nævneværdigt på trods af, at fodbolden er blevet voldsomt kommercialiseret og professionaliseret i løbet af de sidste 30 år. DBU prioriterer stadig ordentligheden højt. Kampagner i 1990'erne har været rettet mod racisme, mod doping og for fair play. Senest har DBU lanceret et såkaldt "Etisk Kodeks", som i sin form nærmest er en tilbagevenden til de gamle gentlemanforordninger, som skal overvåges af mænd af "den rette moralske støbning" – som f.eks. tidligere international topdommer Kim Milton og chefpolitiinspektør i Københavns politi Per Larsen. Desuden har DBU i slutningen af 1990'erne fokuseret meget på legen som katalysator for en større bredde, der så igen skal være med til at skabe en bedre elite. På den måde forholder DBU sig i dag som tidligere til aktuelle samfundsproblemer og tilpasser hele tiden sine værdier i forhold til tidens værdikampe; kampe for sundhed, den rette levevis – og hele tiden inden for det, der oprindeligt var en borgerlig samfundsforståelse, men som vel nu snarere er at betragte som almene ordensprincipper ligesom sloganet om, at bredde skaber elite, og elite skaber bredde, i den grad stadig er gangbart.

Samtidig udfylder DBU en funktion som opdrager. En funktion som i takt med de stigende offentlige tilskud er blevet meget vigtig for DBU og paraplyorganisationen DIF at gøre opmærksom på. Her så man op gennem 1990'erne nogle voldsomme kampe mellem især kulturminister Jytte Hilden (og formand for DIF, Kai Holm, hvor idræt sverdenens autonomi blev antastet og afkrævet kontante, målbare handlinger til gengæld for de store og stadigt voksende offentlige tilskud, herunder at tilbyde idrætsmuligheder for samfundets svagere grupper. På den måde er

fodboldbevægelsen blevet integreret i velfærdssamfundet, hvor den påtager sig den offentlige opgave at tilbyde idræt, sundhed og moralske retningslinjer for samfundets borgere. Selve effekten af de moralske retningslinjer kan diskuteres. Der er en klar forskel mellem den selvforståelse, der præger de store idrætsorganisationer, og den virkelighed, der udspiller sig i foreninger og klubber organiseret under dem, hvor det ideologiske og skåltalerne ikke altid fylder alverden i hverdagen. Der er en spænding, og over tid også en vekselvirkning, mellem de normative krav, der kommer fra DBU, og hverdagspraksis, som vi i denne bog prøver at gøre tydelige vha. en lang række eksempler.

Det må konkluderes, at DBU's selvforståelse har en betydelig elasticitet. Den elasticitet har også gjort sig gældende i diskussionen om og forståelsen af forholdet mellem bredde og elite. Hvor man før betalt fodbold gang på gang havde understreget, at professionelle umuligt kunne have den samme kærlighed til spillet, at de kun var artister, og at amatørsystemet var moralsk og etisk overlegent, ser overgangen fra amatører til betalt fodbold ikke ud til at have haft stor påvirkning på opfattelsen af, at eliten og bredden hænger sammen og skal hænge sammen. Hvor DBU før 1978 kunne have betænkeligheder ved påvirkningen gennem tv fra de professionelle ligaer, bød påvirkningen fra vores egne professionelle, i første omgang fyraftens-proffer, tilsyneladende ikke på samme moralske dilemma. Man kan se de meget ophedede diskussioner gennem 1980'erne som topklubbernes forsøg på at bryde forestillingen og især de snærende organisatoriske bånd i DBU om fodboldens enhed, men det lykkedes aldrig. Op gennem 1990'erne er grebet tværtimod blevet strammet. Der er et klart modsætningsforhold mellem den stærkt kommercialiserede elitesport og bredden samt fodboldbevægelsens selvforståelse eller illusion om at være baseret på frivillighed og leg. På den måde eksisterer der en fodboldideologi om frivillighed, leg og om ikke at sammenblende penge og idræt, som stammer fra slutningen af 1800-tallet, sammen med den professionelle, dybt kommercialiserede fodboldelite. Det må betegnes som en kuriositet, der formodentlig kun har kunnet opretholdes, fordi fodboldverdenen altid er blevet betragtet som noget særegent – noget uden for samfundet, der har fået lov til at definere sig selv, og hvor der har eksisteret og stadig eksisterer en særlig form for paternalistisk orden.

Resume på dansk

Fodbold, fair play og forretning. Dansk klubfodbolds historie redegør for klubfodboldens historie i Danmark – fra de første initiativer i slutningen af 1800-tallet, hvor fodbolden gik fra at være et modefænomen for en lille del af det finere københavnske borgerskab til at være en pædagogisk

bevægelse, der blev undervist i på skolerne, til i tiden efter 2. verdenskrig at udvikle sig til den massebevægelse og milliardindustri, som vi kender i dag. Fokus er på de ændringer, som sporten har gennemgået, herunder hvordan sociale og kulturelle samfundsforandringer har haft indflydelse på spillet. Udviklingen internationalt bliver inddraget for at sætte udviklingen i Danmark i perspektiv. Derudover bruges portrætter af klubber, spillere og eksempler på debatter til at eksemplificere den ”store” historie. Samtidig redegør vi for fodboldens magtfuld: Hvem styrer og har styret udviklingen i dansk klubfodbold og med hvilke argumenter? Der argumenteres for, at fodboldens sociale herkomst som fornøjelig, rekreativ leg for det bedre borgerskab i den grad har påvirket fodboldens selvforståelse. Denne gruppe af mennesker har domineret fodboldens hovedorganisationer, DBU og DIF, og har samtidig ofte udgjort bestyrelse og ledere i de større fodboldklubber. Derfor var det disse menneskers værdier om driftkontrol, mådehold og adskillelse af penge og fritiden, der kom til at udgøre fodboldbevægelsens selvforståelse. Dette blev tilpasset de krav, som opstod i takt med at arbejderne indtog fodbolden, både uden for banen som tilskuere, men også som udøvere. Arbejderne havde ikke råd til at passe træning, og de mange kampe i en mere og mere de facto professionaliseret fodboldverden og kravet om erstatning for tabt arbejdsfortjeneste opstod og blev gennemført i 1921. Dette brød dog ikke illusionen om, at drivkraften bag fodbolden var og skulle være frivillighed og leg. Det var stadig ikke legalt at sammenblende penge og idræt, selvom de i stigende grad blev sammenblandet med tilskud fra det offentlige – især med gennemførelsen af tipsloven i 1948/1949, der gav fodboldens hovedorganisationer et fast årligt beløb at rutte med. Legaliseringen af sammenblandingen kom med indførelsen af betalt fodbold i 1978, hvilket paradoksalt nok ikke ser ud til at have haft en større indflydelse på fodboldens selvforståelse som bygget på frivillighed og leg. Denne ideologi fra slutningen af 1800-tallet sameksisterer således med den moderne dybt kommercialiserede og professionaliserede elitefodbold.

Summary

Football, Fair Play and Business. The History of Danish Club Football accounts for the history of Danish club football from the first private initiatives in the late 19th century, where British railway workers and engineers introduced football to the Danish upper classes, and especially the emerging industrial bourgeoisie in Copenhagen saw the new game as an entertaining hobby. Football went from being fashionable for the upper classes to being included in physical education as an

educational tool in the school after the year 1900 to become a mass movement including both the bourgeoisie and the working class in the period up to and after World War II. The historic origin of football in Denmark as recreation and play for the bourgeoisie until the turn of the century and as a strongly class segregated movement marked the self-understanding of the football movement. People from the bourgeoisie heavily dominated DBU and DIF and these people often controlled the big clubs too. Therefore these organisations and clubs were marked by values such as controlling your instincts, moderation, fair play and in connection to this the amateur ideal inherited from the British amateur tradition of not mixing money and sport. This hegemony was challenged after the turn of the century by working class football players and the increasing number of working class spectators. The working class players could not afford training and playing matches without some kind of compensation. The sport organisations had to adapt to the changing social composition of the football movements and in 1921 DBU made it possible to be compensated for lost pay, and DIF accepted this in 1925. This, however, did not break the illusion that football and money should not be mixed. The incentive was still supposed to be play and football was considered a spare time activity based on voluntary commitment. The same can be said about the fair play concept. This changed under pressure of the working class spectators for whom victory was more important than fair play and gentlemen etiquette. The self-understanding or ideology of the football movement was maintained although money and football were mixed in many ways. From 1948/1949 DBU and DIF received financial support from the state via the gambling law (tipslov) and gradually the clubs themselves were giving the players a lot of indirect payment, such as presents, refrigerators, travels etc. Combined with pressure from the media and the public opinion DBU legalised professional football in 1978. By then football was already semi commercialised. DBU had since the 1950s sold television-rights, clubs were making money on entrance fees and from 1969 also on sponsors and advertising. Therefore 1978 was more a rupture of the illusion that money and football were not supposed to mix. Paradoxically this does not seem to have had a dramatic effect on the self-understanding of the football movement as based on voluntary commitment and play. The self-understanding of the football movement that dates back to the late 19th century and the amateur tradition inherited by the British coexists with the modern deeply commercialised and professional football.

Litteraturliste

Bøger:

- Agergaard, Sine og Nielsen, Niels Kayser (red.), *Århus som idrætslandskab – topografiske fortællinger og analyser*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 2007
- Alstrup, Axel (red.), *Sjællandsk fodbold gennem tiderne*, bind 1 og 2, Østergaards Forlag, Odense, 1954
- Andersen, Evald (red), *DBU 1889-1964*, Forlaget Urania, København, 1964
- Andersen, Harald (red), *Lolland Falsters Boldspil Union 50 år*, udgivet af Lolland Falsters Boldspil-Union, Nykøbing Falster, 1956
- Andersen, Helge og Bo, Aage, og Hansen, N. Elkær, og Sonne, A., *Sporten i Danmark i sociologisk betydning*, Det danske forlag, København, 1956
- Andersson, Thorbjörn, *Kung Fotboll*, Brutus Östlings bokförlag symposion, Stockholm/Stehag, 2002
- Andersson, Torbjörn og Radmann, Aage, *Från gentleman till huligan*, Brutus Östlings Förlag Symposion, Stockholm/Stehag, 1998
- Bale, John og Moen, Olof (red.), *The Stadium and the City*, Keele University Press, Bodmin, 1995
- Bale, John, *Landscapes of Modern Sport*, Leicester University Press, Leicester, 1994
- Bale, John, *Sport and Place: a Geography of sport in England, Scotland and Wales*, London: Hurst, 1982
- Bale, John, *Sports Geography*, E and F. N Spon, New York/London, 1989
- Barthes, Roland, *Mytologier*, Gyldendal, København, 1996
- Bertelsen, Anders W., *Frispark – den danske fodboldbevægelses historie*, Aschehoug, København, 1983
- Bonde, Hans, *Fodbold med fjenden – dansk idræt under hagekorset*, Syddansk Universitetsforlag, Odense, 2006
- Brohm, Jean-Marie, *Sport – a prison of measured time*, Villiers Publications Ltd., London, 1978
- Bruhn, Verner, *Det skæve træ*, udgivet af Danske Gymnastik- og Idrætsforeninger, Vejle, 1997
- Bruhn, Verner, *Plint og talerstol – træk af gymnastik- og ungdomsforeningernes historie i Ribe Amt*, udgivet af Ribe Amts gymnastik- og ungdomsforeninger, Esbjerg, 1979

- Bryld, Claus & Warring, Anette, *Besættelsestiden som kollektiv erindring*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 1. udgave, 3. oplag, 1999
- Bryld, Claus m.fl. *At formidle historie – vilkår, kendetegn, formål*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 1999
- Bülow, K. (red.), *Akademisk Boldklub gennem 50 aar*, udgivet af Akademisk Boldklub, København, 1939
- Christensen, Karl, *Fodboldspillet – teori, historie og fascination*, Speciale fra institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, 1983
- Christiansen, Palle Ove, *Kulturhistorie som opposition*, Samleren, Viby J, 2000
- Dunning, Eric (ed.), *The sociology of sport*, Frank Cass and company limited, London, 1971
- Ehn, Billy og Löfgren, Orvar, *Kulturanalys*, Gleerups Förlag, Halmstad, 1982
- Elias, Norbert, *Über den Prozess der Zivilisation*, Suhrkamp Taschenbuch Verlag, Frankfurt am Main, 7. oplag, bind 1 og 2, 1980
- Ellegaard, Lasse (red.), *Den dyre langside*, udgivet af Divisionsforeningen, Viborg, 1993
- Ericsson, Christer, *Fotboll, bandy och makt*, Carlssons bokförlag, Smedjebacken, 2004
- Frandsen, Kirsten, *Dansk sportsjournalistik: fra sport til publikum*, Danmarks Journalisthøjskole, Århus, 1995
- Gandil, Johannes, *Dansk Fodbold*, udgivet af DBU, København, 1939
- Hargreaves, John, *Sport, Power and Culture*, Polity Press, Cambridge, 1986
- Hartoft, L (red), *Sjællands Boldspil-Union gennem 50 år*, udgivet af Sjællands Boldspil-Union, Slagelse, 1952
- Hermann, Aage og Andersen, Evald, *Den danske idræts bog*, bind 1 og 2, Dansk Haandbogs Forlag, København, 1935
- Hoffmann, Aage, ”Dansk arbejderidrætskultur ca. 1880-1945 med særlig vægt på atletik og cykelsport”, Ph.d afhandling, Danmarks Pædagogiske Universitet, København, 2004
- Holt, Richard, Mason, Tony, *Sport in Britain 1945-2000*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford, 2000
- Holt, Richard, *Sport and the British*, Clarendon Press, Oxford, 1989
- Ingham, Robert (red.), *Football Hooligans – The Wider Context*, Inter-Action Imprint, London, 1978
- Jantzen, Ivar (red), *Kjøbenhavns Boldklub 1876-1926*, udgivet af Kjøbenhavns Boldklub, København, 1926

- Jensen, Bernard Eric, *At bruge historie – i en sen-/postmoderne tid*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 2000
- Jensen, Bernard Eric, *Historie – livsverden og fag*, Gyldendal, København, 2003
- Jensen, Creutz (red.), *Fynsk fodbold gennem tiderne i tekst og billeder*, Sportsforlaget, Odense, 1946
- Joern, Lise, *Homo fanaticus*, Forlaget Bavnebakke, Viborg, 2006
- Jørgensen, Per, *Ro, renlighed og regelmæssighed*, Odense Universitetsforlag, Viborg, 1997
- Kjeldstadli, Knut, *Fortiden er ikke hvad den har været*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg, 2001
- Kjøbenhavns Boldklub i 25 Aar*, udgivet af Kjøbenhavns Boldklub, København, 1901
- Korsgaard, Ove, *Kampen om kroppen – dansk idræts historie gennem 200 år*, Gyldendal, København, 3. udg., 1997
- Kruse, Tove Elisabeth (red.), *Bud på historien*, Roskilde Universitetsforlag, Frederiksberg 1998
- Lindroth, Jan og Norberg, Johan R. (red.), *Ett idrottssekel – Riksidrottsförbundet 1903-2003*, Informationsforlaget, Södertälje, 2002
- Lindroth, Jan, *Idrottens väg till folkrörelse*, Uppsala, 1974
- Loy jr., John W., og Kenyon, Gerald S., *Sport, Culture and Society*, The Macmillan Company, London, 1969
- Lundberg, Ejlert, *Randers Sportsklub Frejas jubilæumsskrift 1898-1923*, udgivet af Randers Sportsklub Freja, Randers, 1923
- Magoun, Francis Peabody jr., *History of Football from the Beginnings to 1871*, Bochum-Langedreer Verlag, Bochum, 1938
- Mason, Tony, *Association Football and English Society 1863-1915*, The Harvester Press, Sussex, 1980
- Meyer, A. C. (red.), *Idrætsbogen – Populære Vejledninger i Udøvelsen af Gymnastik og dansk Idræts udarbejdede af Fagmænd*, Chr. Erichsens Forlag, København, 1908-09
- Moen, Olof, *Från bollplan till sportscentrum*, Byggeforskningsrådet, Stockholm, 1992
- Nielsen, Hans-Jørgen, *Fodboldenglen*, Tiderne skifter, København, 1979
- Nielsen, Niels Kayser, *Fra Robin Hood til fodbold*, Odense Universitetsforlag, Odense, 1992
- Nielsen, Niels Kayser, *Krop og oplysning*, Odense Universitetsforlag, Viborg, 1993
- Nielsen, Wilbour, *Fyns Boldspil-Union gennem 50 aar*, udgivet af FBU, Odense, 1954
- Odense Boldklub gennem 50 aar*, udgivet af Odense Boldklub, Odense, 1937

- Oriad, Michael, *Reading Football*, the University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1993
- Pedersen, Willy og Samuelsen, Eyvind, *Jydsk Boldspil-union 1895-1970*, udgivet af JBU, Vejen, 1970
- Peitersen, Birger, Toft, Jim, Langberg, Henning, Henrik Saarup, Jens, *Det er svært at være fodboldfan i Danmark*, rapport udarbejdet på Danmarks Højskole for legemsøvelser, København, 1991
- Prip, Poul, *KB gennem 100 år*, udgivet af Kjøbenhavns Boldklub, København, 1976
- Pålbrandt, Rolf, *Arbetarrörelsen och idrotten 1919-1939*, Uppsala, 1977
- Randers Sportsklub Freja gennem 50 år 1898-1948*, udgivet af Randers Sportsklub Freja, Randers, 1948
- Rasmussen, Gunnar, *Sportsjournalistik – en pragmatisk og ideologikritisk undersøgelse*, forlaget GMT, Grenå, 1974
- Rigauer, Bero, *Warenstrukturellen Bedingungen leistungssportlichen Handelns*, Verlag Andreas Ascehnbach Lollar, Mörfelden, 1979
- Staffensen, Holger (red), *Bornholms Boldspil Union 1907-1957*, udgivet af BBU, Rønne, 1957
- Søndergaard, A, *Aalborg Boldspilklub 1885-1935*, udgivet af Aalborg Boldspilklub, Aalborg, 1935
- Thompson, E. P., *The making of the English Working Class*, Victor Gollanz Ltd., 3. udgave, London, 1965
- Trangbæk, Else(red.), *Dansk Idrætsliv, Bind 1: Den moderne idræts gennembrud 1860-1940*, Gyldendalske boghandel/Nordisk Forlag, København, 1995
- Trangbæk, Else(red.), *Dansk Idrætsliv, Bind 2: Velfærd og fritid 1940-1996*, Gyldendalske boghandel/Nordisk Forlag, København, 1995
- Trangbæk, Else, *Mellem leg og disciplin– gymnastikken i Danmark i 1800-tallet*, Duo, Aabybro, 1987
- Typografernes Sportsklub gennem 25 Aar*, udgivet af Typografernes Sportsklub, København, 1912
- Walvin, James, *The People's game – The Social History of British Football*, Allen Lane Penguin Books Ltd., Bristol, 1975
- Westphall, E, *Jydsk Boldspil Union i 50 år*, udgivet af JBU, Århus, 1945
- Wijk, Johnny, *Idrott, krig och nationell gemenskap*, Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag, 2005
- Wøllekær, Johnny, *Odense i bevægelse – strejftog i byens idræts historie*, udgivet af byhistorisk udvalg og SIKO, Viborg, 2001

Wåhlin, Vagn (red.), *Historien i kulturhistorien*, Aarhus Universitetsforlag, Århus, 1988
Yttergren, Leif, *Täflan är livet – Idrottens organisering och sportifiering 1860-1898*, Stockholmia förlag, Borås, 1996

Tidsskriftsartikler:

Bonde, Hans, "Frem med bolden!: Utopi og fremskridtsideologi i den tidlige danske arbejderbevægelse" in: *Årbog for arbejderbevægelsens historie*, København, 1986

Carlsen, John Thobo, "Frigørelsens og fremmedgørelsens æstetik" in: *Bidrag*, nr. 13/14, Odense, 1981

Christiansen, Palle Ove, "Historie + antropologi = historisk antropologi?", in: *Fortid og Nutid*, København, 1983, bd. 30

Damkjær, Søren, "Sociologiens bidrag til idrætshistorien" in: *Centring*, nr. 25, Forlaget Bavnebakke – Gerlev Idrætshøjskole, Slagelse, 1990,

Den Jyske Historiker nr. 29/30, "Kultur mentalitet og ideologi", Forlaget Modtryk, Århus, 1984

Elias, Norbert, "Sportens oprindelse som et sociologisk problem" in: *Den jyske historiker*, nr. 19/20, Forlaget Modtryk, Århus, 1981

Hansen, Jørn, "Idræts historie – hvordan" in: *Idræts historisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Odense, 1985

Jensen, Bernard Eric "Opbrud og nytænkning", in: *Den jyske Historiker. Det kulturhistoriske opbrud*, ekstranummer december 1991, Århus, 1991

Nielsen, Niels Kayser og Wåhlin, Vagn, "Folkeoplysning og ungdomsliv i Danmark omkring 1900-25" in: *Historie*, Jysk Selskab for Historie, Århus, 2001, b.90

Kaarsholm, Preben, "Engelske excentrikere" in: *Kultur og klasse*, Medusa, København, nr. 3, 1982

Mortensen, Morten, "For byens skyld – konstruktionen af Københavns Idrætspark" in: *Idræts historisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Odense, 2004

Nielsen, Niels Kayser "De (h)vide mål og det grønne græs" in: *Den jyske historiker*, nr. 19/20, Forlaget Modtryk, Århus, 1981

Nielsen, Niels Kayser og Qvortrup, Lars, "Sport i tv: Journalistik eller show?" in: *Mediekultur*, nr. 19, 1992

Nielsen, Niels Kayser, "Højskole og sport - om idrætten i Vejen" in: *Magasin fra Det kongelige Bibliotek - Årg. 9*, nr. 2, København, 1994

Nielsen, Niels Kayser, ”,... og en lille svingom ” in: *Idrætshistorisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Viborg, 1986

Nielsen, Niels Kayser, ”Idræts og lokalhistorie – pejlinger og perspektiver i en dansk og nordisk kontekst” in: *Idrætshistorisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Odense, 2002

Nielsen, Niels Kayser, ”Idræts og lokalhistorie” in: *Idrætshistorisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Viborg, 2002,

Nielsen, Niels Kayser, ”Sport, kultur og utopi” in: *Bidrag*, nr. 13/14, Odense, 1981

Poulsen, Poul Porskær, "Der var ungdom og kræfter, styrke og vilje - Gymnastik og skyttesag på Silkeborg-egnen og i Gødvad ca. 1869-1930" in: *Østjysk hjemstavn*, Skanderborg, 1996

Toft, Jim, ”Fodbold mellem myter og kilder”, in: *Idrætshistorisk årbog*, Odense Universitetsforlag, Odense, 1993

Wåhlin, Vagn, ”Om teoriens elendighed”, in: *Den jyske Historiker. Det kulturhistoriske opbrud*, ekstrainummer, Århus, december 1991

Arkivmateriale:

Love for Boldklubben ”Frem” i DBU’s arkiv på Rigsarkivet, arkivnr. 10519, pakke nr. 1